

Raftul
Denisei

PREMIUL NOBEL
PENTRU LITERATURĂ

J.M. Coetzee

Maestrul din Petersburg

roman

HUMANITAS
fiction

J.M. COETZEE

Maestrul din Petersburg

Traducere din engleză de
MARIA BERZA

Petersburg

Octombrie 1869. O droșcă trecu alene pe o stradă a cartierului Obor din Sankt Petersburg. Ajunși în fața unei case de raport înalte, vizitiul trase de hățuri și calul se opri.

Pasagerul său privi clădirea cuprins de îndoială.

— Ești sigur că acesta-i locul? Întrebă el.

— Strada Svecinoi, numărul șaiszeci și trei, așa mi-ai spus.

Pasagerul coborî din trăsură. Era un bărbat de vârstă mijlocie, bărbos și adus de spate, cu o frunte înaltă și sprâncene groase, care îi dădeau un aer distrat și sobru. Purta un costum închis la culoare, cu o croială ușor demodată.

— Așteaptă-mă, îi spuse vizitiului.

În ciuda fațadelor murdare și cojite, casele din Obor încă mai păstrau ceva din vechea lor eleganță, deși cele mai multe deveniseră probabil locuințe de închiriat pentru funcționari, studenți și muncitori. În spațiile dintre ele, uneori chiar lipite de zidurile lor, se îngrămădeau șandramale șubrede, cu două sau chiar trei caturi, ca niște porumbare cu încăperi și cămăruțe, locuințele sărăcimii.

Clădirea de la numărul șaiszeci și trei, una dintre cele mai vechi, era mărginită pe ambele părți de astfel de șandramale. Un adevărat păienjenis de grinzi și proptele urca până pe la jumătatea fațadei, dându-i un aer de îngrăditură. Păsările își făcuseră cuib în corurile acestor întărituri, iar găinașurile lor se scurseseră pe fațadă.

Un grup de copii care se cățarau pe proptelele din lemn

ca să arunce cu pietre în băltoacele de pe stradă, iar apoi săreau jos să le recupereze, s-a oprit din joacă pentru a-l studia pe nou-venit. Cei trei copii mai mici erau băieți; cea de-a patra, care părea să fie șefa, era o fetiță cu păr blond și niște ochi negri extraordinari.

— Bună ziua, rosti acesta. Știe careva dintre voi unde locuiește Anna Sergheievna Kolenkina?

Băieții nu au reacționat și au continuat să se holbeze la el fără să clipească. Fetița, în schimb, dădu drumul pietricelelor pe jos.

— Hai, spuse ea.

Etajul al treilea de la numărul șaizeci și trei era un hățiș de încăperi ce comunicau între ele pornind de la un hol din capul scării. O urmă pe fetiță de-a lungul unui coridor întunecos și încârligat, care mirosea a varză și a fiertură de carne, trecu de ușa deschisă a unei spălătorii și ajunse în fața unei uși vopsite în cenușiu, pe care puștoaica o deschise.

Se aflau într-o încăpere lungă și joasă, luminată de o singură fereastră la nivelul capului. Bezna dinăuntru era păstrată de o draperie grea, atârnată pe peretele cel lung. O femeie înveșmântată în negru se ridică să-l întâmpine. Avea cam treizeci și ceva de ani, aceiași ochi întunecați și sprâncene bine desenate ca și fetița, însă părul ei era negru.

— Scuzați-mi sosirea neanunțată, începu el. Numele meu... Șovăi. Cred că fiul meu a fost chiriașul dumneavoastră.

Scoase din valiză un obiect și desfăcu șervetul alb în care era înfășurat. Ieși la iveală chipul unui băiat, un dagherotip într-o ramă de argint.

— Poate îl recunoașteți, spuse, fără să-i dea fotografia s-o țină.

— E Pavel Aleksandrovici, mamă, șopti copila.

— Da, a locuit la noi, spuse femeia. Îmi pare foarte rău.

Urmă o tăcere stânjenitoare. A fost chiriașul nostru din aprilie, continuă ea. Camera e așa cum a lăsat-o, la fel și toate lucrurile lui, cu excepția unora pe care le-a luat poliția. Doriți s-o vedeți?

— Da, răspunse omul cu glas răgușit. Dacă vă datora bani de chirie, e, desigur, obligația mea s-o achit.

Camera fiului său, deși era de fapt mai mult o cămară despărțită de restul apartamentului, avea intrarea ei și o fereastră care dădea spre stradă. Patul era strâns și arăta ordonat; în afară de el, în încăpere se mai aflau un scrin, o masă cu o lampă și un scaun. La picioarele patului era un geamantan cu inițialele P.A.I. gravate pe el. Îl recunosc: era un dar pe care i-l făcuse lui Pavel.

Se îndreptă către fereastră și privi afară. Jos, în stradă, droșca încă îl aștepta.

— Vrei, te rog, să-mi faci un serviciu? o întrebă pe fetiță. Vrei să-i spui vizitiului că poate să plece și să-i plătești?

Fetița luă banii pe care el i-i întinsese și plecă.

— Aș dori să rămân singur o clipă, dacă se poate, îi spuse femeii.

Primul lucru pe care îl făcu după ce aceasta ieși fu să dea la o parte cuvertura patului. Cearșafurile erau curate. Îngenunche și-și vârî nasul în perne; miroseau doar a săpun și a soare. Deschise apoi sertarele. Fuseseră golite.

Ridică valiza și o așază pe pat. Deasupra, împăturit cu grijă, era un costum alb de bumbac. Își lipi fruntea de el. Simți, abia perceptibil, mirosul fiului său. Respiră adânc, iar și iar, gândind: duhul lui, care pătrunde în mine.

Trase scaunul spre fereastră și se așază, privind afară. Era amurg și se înnopta repede. Strada era pustie. Timpul trecea; gândurile îi înghețaseră. *Cuget*, își spuse – acesta e cuvântul. Capul greu, ochii grei; plumb strecurându-i-se în suflet.

Femeia, Anna Sergheievna, și fiica ei cinau, așezate de-o parte și de alta a mesei, cu lampa între ele. Tăcură când

intră el în încăpere.

— Știți cine sunt? întrebă el.

Femeia îl privi calm, așteptând.

— Adică știți că eu nu sunt Isaev?

— Da, știm. Știm povestea lui Pavel.

— Nu vreau să vă întrerup cina. Vă deranjează dacă las deocamdată valiza aici? O să plătesc chiria până la sfârșitul lunii. De fapt, aș vrea să plătesc și pe noiembrie. Aș dori să păstrez camera, dacă e liberă.

Îi dădu banii, douăzeci de ruble.

— Nu vă deranjează dacă mai vin din când în când, după-amiezile? E cineva acasă în timpul zilei?

Femeia șovăi. Schimbă o privire cu fetița. Deja, gândi el, îi vin idei. Mai bine și-ar lua valiza și nu s-ar mai întoarce, astfel povestea chirieșului mort s-ar încheia și ar elibera camera. Nu-i convenea să-l aibă în casă pe bărbatul acesta îndurerat, care întuneca totul în jur. Dar era prea târziu, banii fuseseră oferiți și acceptați.

— Matrioșa e acasă după-amiezile, spuse ea cu voce liniștită. O să vă dau o cheie. Pot să vă rog să folosiți intrarea separată? Ușa dintre camera chirieșului și-a noastră nu se-ncuie, dar n-o folosim de obicei.

— Scuzați-mă. Nu mi-am dat seama.

Matriona.

Preț de un ceas, cutreieră străzile cunoscute din cartierul Obor. Apoi se întoarce, traversând podul Kokușkin, la hanul unde luase o cameră mai devreme, pe numele Isaev.

Nu-i era foame. Se întinse pe pat îmbrăcat, își încrucișă brațele și încercă să adoarmă. Dar mintea îi zbura la numărul șaiszeci și trei, la camera fiului său. E acolo: stă lângă ușă, abia suflând, fixând cu privirea scaunul din colț, așteptând să se lase întunericul și să devină un alt fel de întuneric, o beznă a prezenței. Buzele îi alcătuiesc pe tăcute numele fiului său, de trei ori, de patru ori.

Încercă să arunce o vrajă. Asupra cui, a unui duh ori asupra lui însuși? se gânde la Orfeu, mergând cu spatele-ntors pas cu pas, șoptind numele femeii moarte, înduplecând-o să iasă din măruntaiele iadului; la soția înfășurată în giulgiul din mormânt, urmându-l cu ochii orbi, morți, cu brațele inerte întinse în față, ca o somnambulă. Fără flaut, fără liră, doar cuvântul, cuvântul acela, iar și iar. Atunci când moartea taie toate legăturile, numele este singurul care mai rămâne. Botezul: unirea dintre un suflet și un nume, numele pe care îl va purta în eternitate. Abia respirând, alcătuiește din nou silabele: *Pavel*.

Capul începe să i se învârtă. „Trebuie să plec acum”, șoptește sau crede că șoptește. „O să mă întorc.”

„*O să mă întorc*”: aceeași făgăduială pe care o făcuse când îl dusesese pe băiat în prima zi de școală. *Nu te părăsim*. Și îl părăsise.

E pe cale de-a adormi. Își închipuie cum se prăbușește într-un râu de sus, de unde începe o cascadă înaltă, și se lasă absorbit în întregime de clipa prăbușirii.

Cimitirul

S-au întâlnit la bac. Când a văzut florile pe care le adusese Matriona, i s-a urcat sângele la cap. Erau miciuțe, albe și modeste. Nu știa care erau florile favorite ale lui Pavel, dar oricum, trandafiri, oricât ar costa în octombrie, trandafiri roșii ca sângele, măcar atât ar fi meritat.

— M-am gândit că o să le plantăm, spuse femeia, citindu-i gândurile. Am adus o săpăligă. Sunt tufănele, înfloresc târziu. Abia acum observă rădăcinile, înfășurate într-o cârpă umedă.

S-au suit apoi pe micul bac pentru insula Elaghin, unde nu mai fusese de ani de zile. Cu excepția a două bătrânele înveșmântate în negru, erau singurii pasageri. Era o zi rece, pâcloasă. Când se apropiară, un câine cenușiu și slăbănog începu să alerge în sus și-n jos pe chei, scheunând voios. Barcagiul aruncă spre el un cârlig, iar câinele se retrase la o distanță sigură. Insula câinilor, își spuse; haite întregi furișându-se printre copaci, așteptând să plece familiile îndoliate, oare ca să înceapă și ei să sape?

Ajunși la ghereta paznicului, Anna Sergheievna, pe care încă o numea în gând *proprietăreasa*, se duse să ceară informații, iar el așteptă afară. Apoi porniră pe bulevardele morților. El începu să plângă. *De ce acum?* se întrebă, furios pe sine. Cu toate astea, lacrimile erau bine-venite în felul lor, un ușor vâl de orbire între el și lume.

— Aici, mamă! strigă Matriona.

Ajunseră în fața unei movile de pământ, între multe alte movile cu pari în formă de cruce înfipti în ele, de care atârnavu niște scânduri cu numere vopsite. Încercă să-și

ferece mintea ca să nu lase să pătrundă acest număr, numărul *lui*, dar nu înainte de-a vedea cifrele 7 și 4 și de-a gândi: *N-o să mai pot paria niciodată pe șapte de-acum încolo.*

Iată momentul când ar trebui să se prăbușească peste mormânt. Dar totul s-a petrecut atât de repede, movilița asta de pământ e prea ciudată, nu-i stârnește nicio simțire. Nu se încrede nici în lanțul de mâini indifferente prin care a trebuit să treacă trupul fiului său, în timp ce el era încă la Dresda și n-avea habar de nimic, ca un animal fără apăsare. De la băiatul care e încă viu în memoria lui, până la numele de pe certificatul de deces și, în sfârșit, la numărul de pe par, nu e încă pregătit să accepte trenul fatalității. *Provizorii*, își spuse: cifrele astea nu sunt finale, sunt provizorii, altfel piesa s-ar sfârși. Îndată, roata se va învârti, cifrele vor începe să se miște și totul va fi din nou bine.

Movilița are volumul și chiar forma unui trup culcat. De fapt, nu e nici mai mult, nici mai puțin decât pământul reavăn, umflat de o ladă de lemn cu un tânăr înalt înăuntru. Există ceva la care nu suportă să se gândească, ceva ce încearcă să izgonească din minte. În locul celui gând apare reconstituirea cumplită a ceea ce făcea el la Dresda, în timp ce aici, la Petersburg, procedurile de păstrare, numerotare, ambalare, transport, înmormântare își urmau cursul indiferent. De ce nu plutise nici măcar o boare de presimțire în aerul Dresdei? Trebuie oare ca mulțimile să piară pentru ca cerurile să se cutremure?

Printre imaginile ce revin este una cu el, în baia apartamentului din Lärchenstrasse, aranjându-și barba în oglindă. Robinetele de alamă ale chiuvetei strălucesc; chipul din oglindă, absorbit de îndeletnicire, este cel al unui străin din trecut. Eram deja bătrân, gândește. Sentința fusese pronunțată; iar scrisoarea cu sentința, destinată mie, era pe drum, trecând din mână-n mână,

doar că eu nu știam de ea. *Bucuria din viața ta s-a sfârșit*: asta era sentința.

Proprietăreasa scobește o mică gaură la picioarele mobilei.

— Vă rog, spuse el și făcu un gest cu mâna, iar ea se dădu la o parte.

După ce își descheie haina, își descheie jacheta, se lăasă în genunchi, apoi se aplecă stângaci înainte, până când se întinse cu totul pe pământul proaspăt, cu brațele întinse. Începu să plângă nestingherit, iar nasul îi curgea. Își șterse fața de pământul ud și își îngropă obrazul în el.

Când se ridică în picioare, avea pământ în barbă, în păr, în sprâncene. Fetița, de care uitase complet, îl privea cu ochi întrebători. Se șterse pe față, își suflă nasul, se încheie la haină. Ce spectacol evreiesc! gândi. Dar, lasă, n-are decât să vadă. Să vadă că nu suntem făcuți din piatră. Să vadă că nu există nicio opreliște.

O săgetă cu privirea pe fetiță; copila se întoarce descumpănită și se lipi de maică-sa. Înapoi în cuib! O răutate înveninată izbucni din adâncul lui către cei vii, mai cu seamă către toți copiii vii. Dacă un bebeluș nou-născut ar fi aici în clipa asta, l-ar smulge din brațele maică-sii și l-ar izbi de-un bolovan. Irod, gândi, acum îl înțeleg pe Irod. Să se termine odată cu creșterea copiilor!

Se întoarce cu spatele la mamă și la fiică. Curând, lăasă în urmă partea mai nouă a cimitirului și pașii îl purtară printre pietre funerare vechi, printre morți de demult.

Când se înapoie, tufănelele fuseseră plantate.

— Cine-o să aibă grijă de ele? întrebă ursuz.

Femeia ridică din umeri. Nu era treaba ei. E rândul lui acum, el trebuie să spună: O să vin zilnic să le îngrijesc, sau: Cel de Sus le va purta de grijă, sau, în sfârșit: Nimeni n-o să aibă grijă de ele, au să moară, n-au decât să moară.

Floricelele albe se unduiau vesele în adierea vântului.

O strânse pe femeie de braț.

— Nu-i aici, n-a murit, rosti cu glasul spart.

— Nu, sigur că nu, Fiodor Mihailovici.

Vorbea pe un ton neutru, reconfortant. Mai mult de-atât: acum, în clipa asta, avea o atitudine maternă nu numai față de fiica ei, ci și față de Pavel.

Avea mâinile mici, cu degete subțiri, de copil, deși trupul îi era împlinit. În mod absurd, ar fi dorit să-și culce capul pe sânii ei și să-i simtă degetele mângâindu-i părul.

Nevinovăția mâinilor, iar și iar. O amintire îl străfulgeră: atingerea unei mâini, atât de intimă în întuneric. Mâna cui să fi fost? Mâini care răsar ca animalele, fără rușine, fără memorie, la lumina zilei.

— Trebuie să-mi notez numărul, spuse el, evitându-i privirea.

— Am eu numărul.

De unde izvora dorința? Era ascuțită, sălbatică: ar vrea s-o prindă pe femeie de braț, s-o târască în spatele gheretei paznicului, să-i tragă rochia în sus și să se împerecheze cu ea.

Gândul îi zboară la familiile îndurerate care se aruncă la parastase asupra mâncării și băuturii. Un soi de exaltare în toate astea, o lăudăroșenie azvârlită în obrazul morții: noi nu suntem ai tăi!

Se întoarseră pe chei. Câinele cenușiu se furișă prudent în întâmpinarea lor. Matriona vru să-l mângâie, dar maicăsa nu-i dădu voie. Era ceva în neregulă cu câinele: avea o eczemă purulentă, urâtă, pe tot spatele, până la baza cozii. Scheuna încetișor tot timpul sau se așeza deodată în fund și se scărpină frenetic cu dinții.

Mă întorc mâine, promite. Mă întorc singur și o să stăm de vorbă. Gândul că se va întoarce, că va traversa râul, că va rătăci căutând culcușul fiului său, că vor rămâne singuri în ceața deasă însemna făgăduiala tăcută a unei aventuri.

Pavel

Şedea în camera fiului său, cu costumul alb în poală, respirând ușor, încercând să uite de sine, încercând să evoce un spirit care cu siguranță încă nu părăsise locurile.

Timpul trecea. Din încăperea alăturată se auzeau prin despărțitură glasurile înfundate ale femeii și fetiței și zgomot de tacâmuri și de farfurii, anunțând că se punea masa. Puse costumul deoparte și bătu la ușă. Glasurile se opriră brusc. Intră în cameră.

— O să plec acum, spuse.

— După cum vedeți, tocmai ne pregăteam să cinăm. Sunteți bine-venit, dacă doriți să mâncăm împreună.

Cina e simplă: supă și cartofi cu unt și sare.

— Cum a ajuns fiul meu să locuiască la dumneavoastră? întrebă la un moment dat. Încă îl numește grijuliu *fiul meu*; știe că, dacă-i pronunță numele, va începe să tremure.

Femeia șovăie și o înțelege. Ar putea spune: Era un băiat drăguț; ne-am atașat de el. *Era* reprezintă obstacolul, bolovanul din drum. Până când va găsi o cale de-a ocoli cuvântul obscen, nu-l va pronunța în fața lui.

— A fost recomandat de-un chiriaș care-a locuit aici înaintea lui, spuse într-un târziu. Și asta a fost tot.

Îl impresionează uscăciunea ei, uscăciunea unei aripi de fluture. Ca și cum, între piele și cămașă, între piele și ciorapii negri pe care îi poartă, cu siguranță s-ar afla un strat de cenușă albă, fină, în așa fel încât, în clipa în care-ar fi desfăcute de la umeri, hainele i-ar aluneca pe jos dintr-o singură mișcare.

I-ar plăcea s-o vadă goală pe această femeie, în floarea târzie a tinereții.

Nu se putea numi o femeie educată; dar oare unde mai

puteai auzi pe cineva vorbind rusește cu mai multă dulceață? Limba ei era ca o pasăre ce-i fâlfâia în gură: pene moi, blânde bătați de aripă.

Fiica ei nu avea nimic din mătăsoasa uscăciune a mamei. Dimpotrivă, era umedă, ca un pui de ciută, încrezător, dar sperios, întinzându-și gâtul să adulmece mâna străinului, dar gata s-o ia la goană. Cum putuse femeia asta brună să facă un copil atât de blond? Cu toate astea, asemănările te izbeau: degetele mici, aproape neformate; ochii întunecați, strălucitori, ca ai sfinților bizantini; linia fină, sculptată, a sprâncenelor, până și expresia abătută.

Ciudat cum trăsăturile unui copil pot fi perfecte, în timp ce la părinți par niște făcături!

Fetița își ridică ochii o clipă, îi întâlnește privirile cercetătoare și întoarce capul stingherit. Îl năpădi un val de mânie. Ar vrea s-o prindă de braț și s-o zgâlțâie. Uită-te la mine, copilă! ar vrea să-i spună. Uită-te la mine și-nvață!

Îi scapă cuțitul pe jos. Se aplecă după el, recunoscător. Se simțea de parcă îi fusese jupuită pielea de pe față, de parcă, împotriva voinței lui, le-ar fi azvârlit tot timpul în față o mască hidoasă, sângerândă.

Femeia vorbea din nou.

— Matriona și Pavel Aleksandrovici erau prieteni buni, spuse ea, rostind cuvintele apăsate și grijulii. Iar către fetiță: îți dădea lecții, nu-i așa?

— Mă învăța franceza și germana. Mai mult franceza.

Matriona: nu era un nume potrivit pentru ea. Era un nume de bătrână, bun pentru o băbuță cu fața ca o prună uscată.

— Mi-ar plăcea să vă dăruiesc ceva de-al lui, spuse el. Ca să vă amintiți mai târziu.

Copila îl privi din nou cu un aer nedumerit, cercetându-l așa cum un câine cercetează un străin, abia auzind ce spunea. Ce se întâmplă? Iar răspunsul vine neîntârziat: nu mă poate vedea ca pe tatăl lui Pavel. Încearcă să-l vadă pe

Pavel în mine și nu reușește. Îl fulgeră un alt gând: pentru ea, Pavel n-a murit. Undeva, înăuntrul ei, încă trăiește, respirând aerul cald și dulce al tinereții. Iar chipul meu negricios, bărbos și ascuțit trebuie să fie la fel de respingător ca moartea însăși. Moartea, cu șoldurile ei ciolănoase, colții ei lungi și gleznelor care îi zăngăne când umblă.

Nu dorea să vorbească despre fiul lui. Să audă vorbindu-se despre el, da, dar nu de către el. Dacă numărăm, e a zecea zi de când a murit Pavel. Cu fiecare zi ce trece, orice amintire despre el care ar mai pluti prin văzduh ca frunzele de toamnă poate fi azvârlită în noroi sau răsucită de vânt și dusă în cerurile orbitoare. Numai el vrea să strângă și să păstreze aceste amintiri. Toți ceilalți respectă ordinea morții, apoi doliul, apoi uitarea. Dacă nu uităm, spun ei, în curând lumea va deveni o uriașă bibliotecă. Dar simplul gând că Pavel ar putea fi uitat îl umple de furie, îl transformă într-un taur bătrân, arțăgos, amenințător, periculos.

Ar dori să asculte istorisiri despre fiul lui. Și iată că fetița, ca prin minune, începe să spună una.

— Pavel Aleksandrovici - începu ea, privind spre maicăsa, așteptând de la ea încuviințarea de a rosti numele celui decedat - spunea că n-o să mai stea la Petersburg decât o vreme, după care o să plece în Franța.

Fetița se opri. El așteptă cu nerăbdare să continue.

— De ce voia să plece în Franța? întrebă ea și acum i se adresa doar lui. Ce e în Franța?

Franța?

— Nu voia să plece în Franța, voia să părăsească Rusia, răspunse el. Când ești tânăr, te enervează tot ce e în jurul tău. Patria ta te scoate din sărite, pentru că ți se pare învechită și stătută. Vrei să cunoști noi orizonturi, noi idei. Îți închipui că în țări ca Franța ori Germania ori Anglia vei găsi viitorul pe care propria țară e incapabilă să ți-l ofere.

Fetița se încruntă. O fi zicând el *Franța, patrie*, dar, pitit în spatele cuvintelor, fetița simte altceva: încrâncenare.

— Fiul meu a avut parte de-o educație destul de împrăștiată, spuse el, adresându-i-se mamei, nu copilei. A trebuit să-l mut de la o școală la alta. Motivul era simplu: nu se putea trezi dimineața. Nimic pe lume nu reușea să-l trezească. Poate exagerez. Dar degeaba te înscrii, dacă nu mergi la ore.

Ce ciudat să spui toate astea într-un asemenea moment! Însă el continuă, adresându-i-se fetiței:

— Franceza lui era foarte superficială, probabil ți-ai dat seama. Cred că de aceea voia să meargă în Franța - ca să învețe mai bine franțuzește.

— Citea enorm, interveni mama. Uneori, ardea lampa la el în cameră toată noaptea. Glasul îi rămase scăzut, egal. Nu ne deranja. Era întotdeauna foarte politicos. Ne era tare drag Pavel Aleksandrovici, nu-i așa? zâmbi către fetiță, într-un fel care lui i se păru o mângâiere.

Era. Până la urmă a zis-o.

Femeia se încruntă.

— Ce încă nu înțeleg...

Se lăsă o tăcere stânjenitoare. El nu făcu nimic ca s-o risipească. Dimpotrivă, se zbârli ca un lup care își ocrotește puiul. Băgați de seamă, gândi, orice spuneți împotriva lui e pe riscul vostru! Îi sunt mamă și tată, sunt tot ce are pe lumea asta și mai mult decât atât! Era ceva care îl îndemna să se ridice în picioare și să urle. Dar ce, oare? Și cine era dușmanul pe care-l înfrunta? Din străfundurile gâtlejului, unde nu mai putea să-l înăbușe, izbucni ceva care semăna a geamăt. Își acoperi fața cu mâinile, iar lacrimile începură să i se strecoare printre degete.

O auzi pe femeie ridicându-se de la masă. Așteptă să plece și copila, dar aceasta nu se mișcă.

După o vreme, se șterse la ochi și își suflă nasul.

— Îmi pare rău, îi șopti fetei, care încă stătea la masă, cu nasul în farfuria goală.

Închise ușa de la camera lui Pavel după el. Îi părea rău? Nu, adevărul e că nu-i părea rău defel. Departe de asta: era furios pe oricine trăia, în timp ce fiul lui murise. Furios mai cu seamă pe fetea asta, cu blândețea ei cu tot, pe care ar fi vrut s-o sfâșie-n bucăți.

Zăcea întins pe pat, cuprinzându-și strâns pieptul cu brațele, respirând sacadat și încercând să izgonească demonul ce puneă stăpânire pe el. Își dădea seama că semăna izbitor cu un cadavru, stând așa, culcat, iar ceea ce i se părea a fi un demon nu era decât sufletul lui, fâlfâind din aripi. Faptul că trăia îi provoca, în acel moment, un fel de greață. Ar fi vrut să fie mort. Mai mult chiar: anulat, anihilat.

Cât despre viața de dincolo, nu putea conta pe ea. S-ar putea să-și petreacă eternitatea pe malul unui fluviu, împreună cu cohorte de alte suflete moarte, așteptând o luntre ce nu va sosi niciodată. Aerul va fi rece și jilav, apele întunecate vor lipăi lovindu-se de mal, veșmintele îi vor putrezi pe spinare și vor cădea, iar fiul nu și-l va mai vedea niciodată.

Numără din nou zilele, pe degetele înghețate pe care și le ținea încrucișate pe piept. Zece. Așa se simțea după zece zile.

Poate poezia ar fi în stare să-i aducă băiatul înapoi. Simțea ce fel de poem ar trebui și care i-ar fi muzica. Dar el nu e poet, ci mai degrabă un câine care a pierdut un os și care scormonește după el prin pământ.

Așteaptă până când dunga de lumină de sub ușa dispăru, apoi părăsi în liniște apartamentul și se întoarse în locuința lui.

Avu un vis în timpul nopții. Se făcea că înoată pe sub apă. Lumina era albăstruie și spălăcită. Se răsucea și

luneca grațios, firesc; părea că-și pierduse pălăria, dar se simțea, în costumele lui cel negru, ca o broască țestoasă, o uriașă țestoasă bătrână în elementul ei natural. Deasupra lui erau vâlurele mișcătoare, dar aici, pe fund, apa era liniștită. Înainta printre fuioare de alge; degete duioase de iarbă-de-mare îi atingeau înotătoarele, dacă putea să le numească așa.

Știa ce caută. În timp ce înota, deschidea gura și scotea ceea ce el credea a fi un urlat sau un strigăt. La fiecare urlat sau strigăt, apa îi umplea gura, iar fiecare silabă era înlocuită de o silabă de apă. Devenea tot mai voluminos, până când începu să măture cu pieptul nămolul de pe fundul apei.

Pavel zăcea pe spate, cu ochii închiși. Părul lui, mângâiat de curent ca de o adiere, era mătăsos ca al unui bebeluș.

Din gâtleele lui de țestoasă izbucnește un ultim strigăt, care îi pare mai degrabă un lătrat, și se aruncă spre băiat. Încearcă să-l sărute pe obraz, dar când îl atinge cu buzele scortoase, nu e sigur dacă nu cumva îl mușcă.

În clipa aceea se trezi.

Potrivit vechiului obicei, își petrecu dimineața la biroul cel mititel din cameră. Când veni slujnica la curățenie, îi făcu semn să plece. Dar nu scrise nici un singur cuvânt. Nu că ar fi paralizat. Inima îi bătea viguros, mintea îi era limpede. Ar fi fost oricând în stare să apuce tocul și să alcătuiască litere pe hârtie. Dar scrisul, se temea el, ar fi cel al unui nebun – josnicii, obscenități, filă după filă, de nestăpânit. Se gândește la nebunie de parcă i s-ar scurge de-a lungul arterei brațului drept, până în vârful degetelor, în toc și apoi pe foaia de hârtie. Curge ca un șuvoi; nu e nevoie să înmoaie tocul în călimară, chiar deloc. Ceea ce se așterne pe hârtie nu e nici sânge, nici cerneală, ci un soi de acid întunecat, cu o lucire verzuie, neplăcută, când

lumina se reflectă în el. Nu se usucă pe hârtie; dacă l-ar atinge cu degetul, ar simți ceva umed și totodată electric. O scriere pe care-ar putea-o citi și orbii.

După-amiază, se întoarce pe strada Sveciniei, în camera lui Pavel. Închise ușa interioară ce dădea spre apartament și propti un scaun îndărătul ei. Apoi întinse costumul alb pe pat. Acum, la lumina zilei, văzu cât de soioase erau manșetele. Îl adulse la subsuori, iar mirosul îl năpădi, fără echivoc: nu era un miros de copil, ci de bărbat în toată firea. Inspiră iar și iar. După câte inhalări va dispărea mirosul? Dacă ar închide costumul într-o vitrină de sticlă, ar putea păstra oare și timbrul olfactiv?

Își scoase hainele și îmbracă apoi costumul alb. Deși vesta îi era prea largă, iar pantalonii prea lungi, nu se simțea caraghios în el.

Se întinse și își încrucișă brațele. Poziția era teatrală, dar oricare ar fi fost impulsul acela, se simțea pregătit să-l urmeze. În același timp, nu avea deloc încredere în impulsuri.

Avu o viziune a Petersburgului ce se întindea vast sub stelele necruțătoare. Scris pe o banderolă de pergament, pe cer, era un cuvânt în caractere ebraice. Nu putea să descifreze cuvântul, dar știa că e o condamnare, un blestem.

O poartă se închisese în spatele fiului său, o poartă ferecată de șapte ori cu drugi de fier. Ce-avea el de făcut era să deschidă acea poartă.

Gânduri, simțăminte, viziuni. Să se încreadă oare în ele? Vin din străfundurile inimii, dar nu e cu nimic mai întemeiat să te încrezi în inimă decât în rațiune.

Între undeva și altundeva, mă aflu în retragere, gândi; când retragerea se va sfârși, ce va mai rămâne din mine?

Se închipui pe sine înapoiindu-se la stadiul de ou sau măcar la ceva moale, răcoros și cenușiu. Poate nu e doar un ou, poate e sufletul, așa arată sufletul.

Se aude un foșnet sub pat. Să fie vreun șoarece care-și vede de-ale lui? Nici că-i pasă. Se întoarce pe-o parte, își trage haina albă peste față, inspiră.

De când fusese anunțat de moartea fiului său, ceva se scursese din el, ceva ce se obișnuise să numească tărie. Eu sunt cel care a murit, gândea; sau: am murit, dar moartea și-a ratat sosirea. Își simțea trupul ca fiind puternic, zdravăn, că nu va ceda din proprie inițiativă. Pieptul lui era ca un butoi cu doagele solide. Inima va continua să-i bată încă multă vreme. Cu toate astea, fusese azvârlit în afara timpului omenesc. Curentul ce îl poartă încă se mișcă înainte, încă are direcție, chiar scop; dar acest scop nu mai e viața. E purtat de ape moarte, de curenți morți.

Adormi. Când se trezi, era întuneric și întreg universul era tăcut. Aprinse un chibrit, încercând să-și adune mințile rătăcite. Era trecut de miezul nopții. Unde fusese oare?

Se strecură sub așternuturi, dormi agitat. Dimineața, în drum spre baie, nespălat și ciufulit, dădu peste Anna Sergheievna. Cu părul strâns sub o broboadă și încălțată cu niște cizme grosolane, arăta ca o precupeață. Îl privi mirată.

— Am adormit, eram foarte obosit, explică el.

Dar nu acesta era motivul, ci costumul alb, cu care era încă îmbrăcat.

— Dacă nu vă deranjează, o să rămân aici, în camera lui Pavel, până plec, continuă el. Asta înseamnă doar câteva zile.

— Nu putem discuta acum, mă grăbesc, răspunse ea.

Era limpede că nu-i plăcea ideea. Și nici să-și dea consimțământul. Dar omul plătise, așa că nu mai era nimic de făcut.

Toată dimineața o petrecu așezat la masă, în camera fiului său, cu capul în mâini. Nu putea pretinde că scrie. Mintea îi alerga spre clipa morții lui Pavel. Ce nu putea suporta era gândul că, în ultima fracțiune a ultimei clipe a

căderii lui, Pavel știuse că nimic nu-l va mai putea salva, că era mort. Ar fi vrut să creadă că Pavel fusese scutit de această certitudine, mai cumplită decât anihilarea însăși, prin viteza și haosul căderii, prin capacitatea minții de a se anestezia atunci când ceva e absolut insuportabil. Voia din toată inima să creadă acest lucru. În același timp, era conștient de faptul că dorea să se anestezieze și să uite că Pavel, în cădere, știa deja totul.

În asemenea momente, nu-l putea deosebi pe Pavel de sine. Erau aceeași persoană, iar cea persoană nu era nici mai mult, nici mai puțin decât un gând, Pavel gândindu-l în el, el gândindu-l în Pavel. Gândul îl menține pe Pavel în viață, suspendat în cădere.

El vrea să-și protejeze fiul, ca să nu afle că e mort. Cât timp trăiesc, gândește el, să fiu eu cel care știe! Orice act de voință ar presupune acest lucru, vreau să fiu eu animalul gânditor care plonjează în aer.

Stând la masă, cu ochii închiși și pumnii strânși, gonește revelația morții departe de Pavel. Se închipuie pe sine ca pe Tritonul din Piazza Barberini, din Roma, ce ține la buze o scoică din care țâșnește o eternă fântână de cristal. El însuflețește apa zi și noapte. Tendoanele de la ceafă, turnate în bronz, îi sunt încordate de efort.

Costumul alb

Sosise luna noiembrie și, odată cu ea, prima zăpadă. Cerul era plin de păsări de baltă care migrau spre sud.

Se mutase în camera lui Pavel și, după câteva zile, ajunsese să facă parte din viața clădirii. Copiii nu se mai opreau din joaca lor ca să-l spioneze când trecea, deși încă ciripeau șoptit. Știa cine e. Și cine e, de fapt? E nenorocirea însăși, e tatăl nenorocirii.

În fiecare zi își spunea că trebuie să meargă înapoi pe insula Elaghin, la mormânt. Dar nu se ducea.

Îi scrisese soției sale, la Dresda. Scrisorile lui erau liniștitoare, dar lipsite de orice simțire.

Își petrecea diminețile în cameră, dimineți de o goliciune absolută, care ajungeau să capete propria voluptate insidioasă și mortală. După-amiezile umbla pe străzi, evitând zona din apropierea străzii Meșcianskaia și Voznesenski Prospekt, unde putea fi recunoscut, oprindu-se pentru un ceas la o ceainărie, mereu aceeași.

La Dresda, avea obiceiul să citească ziare rusești. Dar acum pierduse orice interes față de lume. Lumea lui se micșorase; lumea lui era cuprinsă înăuntru, în piept.

Din considerație pentru Anna Sergheievna, se întorcea la apartament pe înserat. Până când îl chemau la cină, stătea liniștit în camera care era și nu era a lui.

Stă pe pat, cu costumul alb în poală. Nu e nimeni care să-l vadă. Nimic nu s-a schimbat. Simte curentul de iubire care unește inima lui cu cea a fiului, atât de tangibil, de parcă ar fi o frânghie. Simte cum frânghia se răsuțește și îi zdrobește inima. Scoate un geamăt puternic. „Da!” șoptește, întâmpinând durerea; întinde mâna și mai răsuțește o dată frânghia.

Ușa din spatele lui se deschide. Se întoarce cu un spasm, încovoiat și urât, cu ochii plini de lacrimi și costumul mototolit în mâini.

— Doriți să mâncați acum? întrebă fetița.

— Mulțumesc, dar aș prefera să fiu singur în seara asta.

Puțin mai târziu, se întoarce.

— Doriți un ceai? Pot să vi-l aduc.

Aduse un ceainic, o zaharniță și o ceașcă, așezate solemn pe o tavă.

— E costumul lui Pavel Aleksandrovici?

Așeză costumul alături, încuviințând.

Stă lângă el, privindu-l cum își bea ceaiul. E din nou uimit de linia fină a tâmplei și a obrazului, de ochii negri, lichizi, de sprâncenele întunecate, de părul auriu ca spicul. E invadat de sentimente contradictorii, ca două valuri ce se izbesc unul de altul: nevoia de-a o ocroti și pornirea de a-i face rău, pentru simplul fapt că trăia.

Ce bine că stau ascuns aici, gândește. Așa cum sunt acum, nu prea sunt potrivit să trăiesc în lume.

Așteptă ca fetița să spună ceva. Voia ca ea să vorbească. Pentru un copil, era un lucru cumplit de greu, totuși i-o va cere. Își ridică privirea spre ea. Fără văluri. O fixă cu o privire care nu ascundea nimic.

Pentru o clipă, fetița îi întâlnește privirea. Apoi își feră ochii, o porni de-a-ndăratelea cu pași nesiguri, făcu un fel de plecăciune stranie și stângace și o șterse din încăpere.

Își dădu seama, pe măsură ce lucrul acesta se petrecea, că era vorba de o tranziție pe care n-o va uita și care, poate, într-o zi, se va reflecta și în scrisul lui. Se rușina oarecum, dar era un sentiment superficial și trecător. Mai întâi în scrisul lui, iar acum și în viață, rușinea părea să-și fi pierdut puterea, locul ei fiind luat de o pasivitate lăncedă și amorală, care nu se dădea înapoi de la nimic. Era ca și cum ar vedea, cu coada ochiului, nori înaintând spre el cu o viteză înspăimântătoare, nori de furtună. Spulberau orice

stătea în calea lor. Aștepta, îngrozit și totodată nerăbdător, ca furtuna să se dezlănțuie.

Când ceasul lui arătă ora unsprezece ieși din cameră, fără să se anunțe. Perdeaua era trasă peste alcovul în care dormeau Matriona și mama ei, dar Anna Sergheievna nu se culcase încă; stătea la masă și cosea la lumina lămpii. Traversă încăperea și se așează de partea cealaltă a mesei.

Degetele ei erau agile, iar gesturile hotărâte. Învățase și el să coasă în Siberia, de nevoie, dar era incapabil să atingă această grație fluidă. Prins între degetele lui, acul arăta ca o curiozitate, ca o săgeată liliputană.

— Cred că lumina e prea slabă pentru un lucru de-o asemenea finețe, spuse el în șoaptă.

Ea încuviință, parcă pentru a spune: „Te aud” și apoi:

— Ce crezi c-aș putea face?

— Matriona e unicul dumneavoastră copil?

Ea îl privi drept în ochi. Îi plăcea aerul acesta neșovăielnic. Îi plăceau ochii ei, lipsiți de orice blândețe.

— A avut un frate, dar a murit când era foarte mic.

— Prin urmare, știți.

— Nu, nu știu.

Ce voia să spună cu asta? Că moartea unui prunc e mai ușor de suportat? Ea nu-i oferi nicio explicație.

— Dacă îmi permiteți, aș dori să vă cumpăr o lampă nouă. E păcat să vă stricați ochii atât de timpuriu!

Ea înclină din cap, ca pentru a spune: Mulțumesc pentru intenție, n-o voi considera o promisiune.

Atât de timpuriu; oare ce-o fi vrut să spună?

Știa deja de ceva vreme că, atunci când cuvintele ce trebuie să vină i se adună în gât, n-are rost să încerce a le pune stavilă.

— Simt o nevoie uriașă să vorbesc despre băiatul meu, spuse el, dar sunt de-a dreptul însetat să-i aud pe alții vorbind despre el.

— Era un tânăr foarte drăguț, începu ea. Îmi pare rău că

l-am cunoscut doar un timp atât de scurt.

Iar apoi, de parcă și-ar fi dat seama că nu era de ajuns:

— Îi citea Matrionei la culcare. Ea asta aștepta toată ziua. Țineau foarte mult unul la altul.

— Ce citeau?

— Îmi vin în minte *Cocoșelul de aur* și Krîlov. A mai învățat-o și niște poezii franțuzești. Încă mai știe câteva pe dinafară.

— E bine că aveți cărți în casă. Arată spre un raft unde erau vreo douăzeci-treizeci de volume. Bine pentru educația unui copil, vreau să zic.

— Bărbatul meu era tipograf. Lucra într-o tipografie. Citea o mulțime de cărți, asta era distracția lui. Astea sunt doar câteva dintre ele. Uneori nu te mai puteai mișca prin casă de atâtea cărți, când trăia el. Nu era loc pentru toate. Șovăi. Avem și o carte a dumneavoastră, *Oameni necăjiți*. Era una dintre preferatele soțului meu.

Se lăsă tăcerea. Lampa începu să pâlpâie. Femeia o micșoră și o așeză lângă trusa ei de cusut. Colțurile mai îndepărtate ale camerei se cufundară în întuneric.

— A trebuit să-l rog pe Pavel Aleksandrovici să nu-și invite prietenii seara, la el în cameră, continuă ea. Acum îmi pare rău. Am făcut-o după ce ne ținuseră treze, întinzându-se la vorbă și bând toată noaptea. Avea niște prieteni cam grosolani.

— Da, era un democrat în alegerea prietenilor. Știa să discute cu oameni obișnuiți, despre lucruri aproape de sufletul lor. Oamenii obișnuiți sunt însetați de idei. Niciodată nu le-a vorbit de sus.

— Nici cu Matrioșa nu vorbea de sus.

Lumina se micșoră, fitilul începu să fumege. O alifie de cuvinte, gândește, întinsă peste locurile care dor. Oare doresc să fiu vindecăt?

— Era un om serios, în ciuda tinereții, insistă el. Se gândea mult la Rusia, la condițiile vieții noastre de aici. Îl

preocupau lucrurile care înseamnă ceva pentru oamenii obișnuiți.

Urmă o lungă pauză. Omagiu, gândi: îi aduc un omagiu, oricât de stângaci și de tardiv ar fi, și încerc să scot și de la ea același lucru. De ce nu?

— M-am gândit la ceva ce-ați spus acum câteva zile, rosti ea gânditoare. De ce mi-ați vorbit despre Pavel care se trezea prea târziu dimineța?

— De ce? Pentru că, oricât de neînsemnat ar părea acum, asta i-a distrus viața. Din cauză că se scula târziu, a trebuit să-l retrag de la școală, de la toate școlile, una după alta. De-asta n-a absolvit nimic. Așa că, până la urmă, s-a trezit aici, la Petersburg, la marginea societății studentești, cu care n-avea nicio treabă serioasă, căreia nu-i aparținea. Nu era vorba doar de lene. Nimic nu-l putea trezi - nici țițetele, nici zgâlțâielile, nici amenințările, nici rugămintele. Era ca și cum ai fi încercat să scoli din somn un urs aflat în hibernare!

— Înțeleg asta. Unii copii nu se cuminesc în timpul școlii. Dar voiam să spun altceva. Iertați-mă că îndrăznesc, dar ce m-a frapat, când ați povestit lucrul ăsta, a fost cât de mânios păreați.

— Sigur că eram mânios! Mama lui a murit, trebuie să vă amintesc, când el avea cincisprezece ani. N-a fost ușor să-l cresc singur! Aveam lucruri mai bune de făcut decât să târăsc un băiat de vârsta lui afară din pat. Dacă Pavel și-ar fi terminat școala ca toată lumea, nimic din toate astea nu s-ar fi întâmplat.

— Toate astea?

Dădu din mână nerăbdător, ca și cum ar fi vrut să-și izgonească din minte apartamentul, orașul Petersburg, chiar uriașa cupolă întunecată a nopții de deasupra lor.

Îl fixă cu o privire liniștită, netulburată; cu acea privire ațintită asupra lui, începu să-și dea seama ce spusese. Îl apucă un tremurat, începând cu mâna dreaptă. Se ridică și

începu să meargă de colo-colo prin încăpere, ținându-și mâinile la spate. Ceva era pe cale să se întâmple, ceva al cărui nume încerca să-l evite. Se strădui să vorbească, dar vocea îi era găuită. Mă port ca un personaj dintr-o carte, gândi. Însă chiar dacă-și bătea singur joc de el, asta nu-i folosea la nimic Umerii i se încovoieră. Începu să plângă în tăcere.

Într-o carte, femeia ar reacționa la durerea lui cu o pornire de milă. Nu și această femeie. Stătea așezată la masă, în lumina care pâlpâia, cu capul ușor plecat și lucrul în poală. Era târziu, nu-i vedea nimeni, copila dormea.

La naiba cu inima! își spuse. La naiba cu emoțiile astea siropoase! Piatra de încercare nu e inima sau ce simte ea, ci moartea și ce s-a întâmplat cu băiatul mort!

În acest moment, avu o viziune extrem de clară, imaginea lui Pavel care îi zâmbea lui: țâfnelor lui, lacrimilor lui, cabotinismelor lui și, de asemenea, către ceea ce se afla dincolo de ele. Zâmbetul nu era batjocoritor, ci, dimpotrivă, prietenos și iertător. *Știe!* gândi. *Știe și nu e supărat!* Un val de recunoștință, de fericire și de iubire îl copleși. *Acum chiar fac o criză,* își spuse în sinea lui, dar nu-i păsa. Fără să-și mai rețină lacrimile, se îndreptă bâjbâind spre masă, își îngropă capul în mâini și dădu drumul unui hohot nesfârșit de suferință.

Nimeni nu-l mângâie pe păr, nimeni nu-i șoptește la ureche vorbe de consolare. Dar când, într-un târziu, căutându-și batista, ridică ochii, fetița Matriona stătea în fața lui, privindu-l cu atenție. Era îmbrăcată într-o cămașă de noapte albă; părul, periat cu grijă, i se revărsa pe umeri. Nu se putu stăpâni și-i privi sânii abia îmbobociți. Încercă să-i zâmbească, dar expresia ei nu se schimbă. *Și ea știe,* gândi. Știe ce e fals și ce e adevărat; în orice caz, privirea aceea adâncă înseamnă că știe.

Făcu un efort să-și revină. Prin perdeaua ultimelor lacrimi, privirea lui o fixă pe-a fetiței. În clipa aceea, îi

străbătu ceva pe amândoi, ceva care îl făcu să tresară de parc-ar fi fost străpuns de o sârmă înroșită-n foc. Imediat brațul ei fu strâns de mâna mamei; se auzi o șoaptă; fetița se întoarse în pat.

Maksimov

— Bună dimineața. Am venit să cer (e surprins de cât de fermă îi e vocea) lucrurile care au aparținut fiului meu. Fiul meu a fost implicat într-un accident luna trecută, iar poliția a confiscat câteva lucruri.

Despăturește recipisa și o împinge peste ghișeu. În funcție de când își dăduse duhul Pavel, înainte sau după miezul nopții, e datată în ziua de după sau în ziua morții lui; în ea se specifică simplu: „scrisori și alte hârtii”.

Sergentul cercetează bănuitor recipisa.

— 12 octombrie. Asta e... acum aproape-o lună. Cazul n-a fost încă lămurit.

— Cât timp va mai dura să se clarifice?

— Poate două luni, poate trei luni, poate-un an. Depinde de-mprejurări.

— Aici nu e vorba de-mprejurări. N-a avut loc nicio crimă.

Ținând hârtia la distanță, cu brațul întins, sergentul părăsi încăperea. Când se întoarse, expresia lui era hotărât mai ostilă.

— Sunteți domnul...

— Isaev. Sunt tatăl.

— Da, domnul Isaev. Dacă luați loc, cineva se va ocupa de dumneavoastră în curând.

Simți cum i se oprește inima-n loc. Sperase pur și simplu că i se vor înmâna lucrurile lui Pavel și va putea pleca de acolo. Lucrul cel mai periculos era ca poliția să-și îndrepte atenția asupra lui.

— Pot să aștept doar foarte puțin, spuse el iute.

— Da, domnule. Sunt sigur că ofițerul anchetator vă va primi curând. Luați loc și faceți-vă comod.

Se uită la ceas, se așează pe bancă, privi în jur cu pretinsă nerăbdare. Era devreme; se mai afla doar o singură persoană în anticameră, un tânăr în salopetă de zugrav. Stătea drept ca un băț și părea că doarme. Avea ochii închiși, falca îi atârna și un sforăit ușor, intermitent, îi suia din fundul gâtlejului,

Isaev. Înăuntrul lui, confuzia încă nu se risipise. N-ar fi cazul să renunțe la povestea cu Isaev imediat, înainte să fie amestecat în ea? Dar cum să explice? „Sergent, s-a făcut o mică greșeală. Lucrurile nu sunt chiar așa cum par. Într-un anumit sens, nu sunt Isaev. Isaev, al cărui nume l-am folosit din motive personale, motive pe care nu le voi expune aici și acum, dar oricum foarte întemeiate, a murit acum un număr de ani. În orice caz, eu l-am crescut pe Pavel Isaev ca pe propriul fiu și-l iubesc ca și cum ar fi carne din carnea mea. În sensul acesta, avem același nume sau ar trebui s-avem. Cele câteva hârtii rămase de la el înseamnă mult pentru mine. De aceea mă aflu aici.” Ce-ar fi dacă ar mărturisi acest lucru fără să i-l ceară nimeni, cum, de fapt, ei n-au bănuț niciodată nimic? Ce-ar fi dacă ei s-ar afla pe punctul de a-i restitui hârtiile, iar acum s-ar răzgândi dintr-odată? Ehe, ce mai e și asta? Cazul e oare mai complicat decât se vede cu ochiul liber?

În timp ce stătea pe bancă, șovăind între a mărturisi adevărul și a continua impostura, își scoase ceasul și se uită la el nervos, încercând să pară un *homme d'affaires* nerăbdător, în această încăpere neaerisită, cu o sobă arzând într-un colț, avu deodată premoniția unui atac, recunoscând în același timp că un atac ar fi o soluție, soluția cea mai infantilă, de a scăpa din impas, în timp ce undeva, într-o parte, se lăsa umbra supărătoare a unei amintiri: cu siguranță mai fusese odată acolo, chiar în acea anticameră sau într-una la fel, și avusese un atac sau leșinase! Dar de ce-și amintea oare episodul atât de vag? Și ce-avea de-a face amintirea cu mirosul de vopsea

proaspătă?

— Asta-i prea de tot!

Strigătul lui se izbi de pereții încăperii. Zugravul care moțăia sări în sus, sergentul de la ghișeu își ridică privirile surprins. Încercă să iasă din încurcătură.

— Vreau să zic, explică pe un ton scăzut, că nu mai pot să aștept, am o întâlnire. Așa cum v-am spus.

Se ridicase deja și își punea haina, când sergentul îl chemă înapoi.

— Consilierul Maksimov vă poate primi acum, domnule.

În biroul unde fusese condus nu exista nicio bancă. În afară de o sofa din piele artificială, restul mobilierului era impersonal, tipic instituțiilor publice. Consilierul Maksimov, ofițerul anchetator în cazul lui Pavel, era un bărbat chel, cu o siluetă îndesată, de țăran, care se foi până se așează confortabil, apoi deschise un dosar voluminos aflat în fața lui, pe birou, și îl citi cu atenție, șoptind ca pentru sine și clătinând din cap:

— Tristă poveste... Tristă poveste...

Într-un târziu, își ridică privirile.

— Sincerele mele condoleanțe, domnule Isaev.

Isaev. E timpul să se hotărască!

— Mulțumesc. Am venit să cer hârtiile fiului meu. Știu că încă nu a fost închis cazul, dar nu văd de ce niște însemnări personale pot să intereseze biroul dumneavoastră sau să aibă vreo relevanță pentru - pentru cercetări.

— Da, desigur, cum să nu! Așa cum spuneți, sunt însemnări personale. Dar, spuneți-mi, vă rog: când vorbiți de hârtii, la ce vă referiți, mai exact? În ce constau aceste hârtii?

Ochii bărbatului aveau o lucire apoasă; genele îi erau palide, ca ale unei pisici.

— Ce pot să spun? Au fost luate din camera băiatului meu. Încă nu le-am văzut. Scrisori, hârtii...

— Nu le-ați văzut, dar sunteți convins că nu pot prezenta interes pentru noi. Înțeleg asta. Înțeleg că un tată e îndreptățit să creadă că hârtiile fiului său sunt o chestiune personală sau, oricum, o chestiune de familie. Da, cum să nu! Cu toate astea, avem o anchetă în curs - poate o simplă formalitate, dar e cerută de lege, prin urmare nu poate fi desființată pocnind din degete sau fluturând din mână, iar hârtiile fac parte din această anchetă. Așa că...

Își împreună vârfurile degetelor, își înclină capul și păru că se cufundă în meditație. Când își ridică din nou privirile, nu mai zâmbea, ci avea o expresie extrem de hotărâtă.

— Cred, spuse, da, cred că am găsit o soluție care va satisface ambele părți. Cum cazul nu e încă închis - de fapt, abia a fost deschis -, nu pot chiar să vă înapoiez hârtiile. Dar pot să vă las să le vedeți. Asta fiindcă, sunt de acord, e incorect, foarte incorect să le confiscăm într-un moment atât de tragic, iar familia să nu aibă acces la ele.

Cu un gest brusc, aproape violent, ca un jucător care scoate cartea câștigătoare, trase o singură filă afară din dosar și i-o așeză în față.

Era o listă de nume, nume rusești scrise cu caractere latine, toate începând cu litera A.

— Trebuie să fie o greșeală. Acesta nu e scrisul fiului meu.

— Nu e scrisul fiului dumneavoastră? Hmm... Maksimov ia foaia înapoi și o studiază. Atunci, aveți vreo idee al cui scris este, domnule Isaev?

— Nu recunosc scrisul, dar nu e al fiului meu.

Maksimov alege altă foaie de pe la fundul dosarului și o împinge peste birou.

— Și asta?

N-are nevoie s-o citească. Ce prostie! gândește. Simte cum îl apucă amețeala. Își aude glasul parcă venind de departe.

— E o scrisoare de la mine. Nu sunt Isaev. Am folosit

doar numele...

Maksimov flutură din mână de parc-ar goni o muscă, de parc-ar vrea să-i împrăstie cuvintele și să aducă în loc tăcerea; el își stăpânește amețea și încheie declarația.

— Am folosit numele ca să nu mai complic lucrurile - nu pentru altceva. Pavel Aleksandrovici Isaev e băiatul meu vitreg, unicul copil al răposatei mele soții. Îl consider fiul meu. Nu are pe nimeni altcineva pe lume.

Maksimov îi ia scrisoarea din mână care nu opune nicio rezistență și o cercetează din nou cu atenție. Era ultima scrisoare trimisă de la Dresda, o scrisoare în care îl certa pe Pavel că e prea cheltuitor. Groaznic să stea așa, în timp ce o citește un străin! Groaznic chiar că a putut să scrie așa ceva! Dar cum poate cineva să știe, *cum poate cineva să știe* care zi este de fapt ultima?

— Tatăl tău iubitor, Fiodor Mihailovici Dostoievski, șoptește magistratul și își ridică privirile. Haideți să lămurim lucrurile: dumneavoastră nu sunteți Isaev, sunteți Dostoievski.

— Da. A fost o minciună, o greșeală prostească, dar inofensivă, pe care o regret.

— Înțeleg. Cu toate astea, dumneavoastră ați venit aici pretinzând - dar oare chiar trebuie să folosim cuvinte urâte? Haideți să-l folosim deocamdată cu delicatețe, ca să zic așa, în lipsa unuia mai bun - pretinzând că sunteți tatăl decedatului Pavel Aleksandrovici Isaev și solicitând să vi se predea proprietățile acestuia, cu toate că, de fapt, dumneavoastră nu sunteți câtuși de puțin acea persoană. Nu prea sună bine, așa-i?

— A fost o greșeală, v-am spus, pe care o regret acum amarnic! Dar decedatul *este* fiul meu, iar eu sunt tutorele lui legal, după toate prevederile.

— Hm... Văd aici că în momentul decesului avea douăzeci și unu de ani, mergând pe douăzeci și doi. Așa că, strict vorbind, autoritatea de tutore expirase. Un bărbat de

douăzeci și unu de ani e propriul stăpân, nu-i așa? Potrivit legii, e o persoană liberă.

Tocmai acest ton batjocoritor reușește în final să-l înfurie. Se ridică de pe scaun.

— N-am venit aici ca să discut despre fiul meu cu străini, spune el, pe un ton ridicat. Dacă insistați să-i rețineți hârtiile, spuneți-o pe șleau și voi lua alte măsuri.

— Cum adică, insist să-i rețin hârtiile? Bineînțeles că nu! Stimate domn, vă rog să luați loc! Bineînțeles că nu! Dimpotrivă, aș dori foarte mult ca dumneavoastră să examinați hârtiile, pentru binele dumneavoastră și al nostru deopotrivă. Îndrumările pe care ni le-ați putea oferi ar fi apreciate, foarte apreciate. Pentru început, să luăm acest set. Îi așeză în față un teanc de șase scrisori mâzgălite pe ambele părți: lista completă de nume din care văzuse doar prima pagină, cu litera A.

— Nu e scrisul fiului dumneavoastră, așa-i?

— Nu.

— Nu, știm asta. Aveți vreo idee al cui ar putea fi scrisul?

— Nu îl recunosc.

— Apartține unei tinere care în prezent trăiește în străinătate. Numele ei nu e relevant, deși dacă l-aș menționa cred că ați fi surprins. E prietena și asociata unui anume Neciaev, Serghei Ghenadievice Neciaev. Acest nume vă spune ceva?

— Nu-l cunosc pe Neciaev personal și mă îndoiesc puternic că fiul meu l-ar fi putut cunoaște. Neciaev e un conspirator și un insurecționist, ale cărui scopuri le resping din răsputeri.

— Nu-l cunoașteți personal, așa cum spuneți. Dar ați avut contacte cu el.

— Nu, n-am avut niciun contact cu el. Am participat la o întâlnire publică în Elveția, la Geneva, la care au fost numeroși vorbitori, printre care și Neciaev. Am fost

împreună în aceeași încăpere - cam la asta se reduc contactele mele cu el.

— Și când s-a întâmplat asta?

— Era în toamna lui 1867. Întâlnirea fusese organizată de Liga pentru Pace și Libertate, așa se autodenumește această asociație. Am participat deschis, ca orice rus patriot, ca să aud ce se vorbește despre Rusia din mai multe direcții. Faptul că l-am ascultat pe acest tânăr, Neciaev, nu înseamnă că sunt de partea lui. Dimpotrivă, repet, resping tot ceea ce apără el, toate idealurile pe care și le-a exprimat de mai multe ori, în public sau în particular.

— Inclusiv bunăstarea poporului? Nu apără Neciaev bunăstarea poporului? Nu către asta aspiră?

— Nu reușesc să înțeleg motivul acestor întrebări. Neciaev este mai cu seamă adeptul răsturnării violente a tuturor instituțiilor societății, în numele unui principiu egalitar - fericire egală pentru toți sau, dacă asta nu se poate, atunci suferință egală pentru toți. Nu e un principiu pe care încearcă să-l justifice. De fapt, el pare să disprețuiască orice justificare în general, considerându-o pierdere de vreme sau o activitate intelectuală fără rost. Vă rog, nu încercați să mă asociați în vreun fel cu Neciaev.

— Foarte bine, accept reproșul. Deși sunt mirat, trebuie să adaug - n-aș fi crezut că dumneavoastră ați putea fi o persoană obsedată de principii. Dar să trecem la treabă. Lista de nume pe care o aveți în față - recunoașteți vreunul dintre ele?

— Recunosc unele dintre ele. Câteva.

— Este o listă de persoane urmând a fi asasinate, îndată ce se dă semnalul, în numele Răzbunării Poporului, care e, așa cum știți, organizația clandestină condusă de Neciaev. Asasinatele au drept scop să precipite o insurecție generală, ce va culmina cu răsturnarea orânduirii statale. Dacă vă uitați la sfârșit, veți vedea un appendix ce numește

categorii întregi de persoane menite, la debutul insurecției, să fie executate rapid. Printre acestea se numără întregul înalt aparat judecătoresc și toți ofițerii de poliție și oficialii Secției a Treia, de la căpitan în sus. Lista a fost găsită printre hârtiile fiului dumneavoastră.

După ce oferi această informație, Maksimov își dădu scaunul pe spate și zâmbi prietenos.

— Asta înseamnă că fiul meu e un asasin?

— Cu siguranță, nu! Cum ar fi posibil, când nimeni n-a fost asasinat? Ce-aveți aici reprezintă, ca să zic așa, o ciornă, o ciornă speculativă. De fapt, părerea mea - părerea mea ca persoană privată - e că aceasta reprezintă o listă pe care un tânăr furios pe societate ar putea s-o scrie într-o după-amiază, poate pentru a se lăuda față de tânăra căreia i-o dictează - a se lăuda cu puterea lui de viață și de moarte, puterea lui absolut iluzorie. Deși asasinatele, complotul în vederea comiterii unor asasinate, amenințarea oficialităților - toate astea sunt lucruri serioase, nu-i așa?

— Foarte serioase. Ce-aveți dumneavoastră de făcut este limpede, nu vă trebuie sfatul meu. În cazul în care Neciaev se va întoarce în țară, va trebui să-l arestați. Cât despre fiul meu, ce puteți face? Să-l arestați și pe el?

— Ha, ha! Ce mai glumă, Fiodor Mihailovici! Nu, nu putem să-l arestăm, chiar dacă am vrea, pentru că s-a dus într-un loc mai bun. Dar a lăsat lucruri în urma lui. A lăsat hârtii, mai multe hârtii decât ar face-o orice conspirator care se respectă. A lăsat în urma lui și multe întrebări, cum ar fi: Pentru ce și-a luat viața? Să vă întreb și eu: *Dumneavoastră* de ce credeți că și-a luat viața?

Încăperea începu să-i danseze prin fața ochilor. Chipul anchetatorului se umflă ca un uriaș balon trandafiriu.

— Nu și-a luat viața, șopti. Nu-l înțelegeți deloc.

— Bineînțeles că nu. Nu-l înțeleg deloc pe fiul dumneavoastră și vicisitudinile existenței lui și nici nu am

vreo pretenție în acest sens. Ceea ce sper să înțeleg, într-un sens material, legat de investigația noastră, este ce l-a împins către moarte. A fost cumva amenințat? L-a amenințat vreunul dintre asociații lui că îl denunță? Poate frica de consecințe l-a tulburat atât de tare încât și-a luat viața? Sau poate nu și-a luat el viața? E posibil ca, din motive încă necunoscute nouă, să fi fost considerat trădător de către gruparea Răzbumarea Poporului și ucis în felul acesta oribil? Iată o parte din întrebările care îmi trec prin minte. Iată de ce profit de acest fericit prilej de-a vorbi cu dumneavoastră, Fiodor Mihailovici. Pentru că, dacă dumneavoastră, care i-ați fost tată vitreg și l-ați ocrotit atâta vreme, în lipsa părinților lui naturali, nu-l cunoașteți, oare cine l-ar putea cunoaște? Apoi mai e, desigur, și problema băuturii. Obişnuia să bea de mai multă vreme sau se apucase de băut de curând, din cauza tensiunii activităților lui conspirative?

— Nu-nțeleg. De ce vorbim despre băutură?

— Pentru că în noaptea când a murit băuse foarte mult. Știați lucrul acesta?

Clătină din cap descumpănit.

— E limpede, Fiodor Mihailovici, sunt o mulțime de lucruri pe care nu le știți. Haideți, vreau să fiu sincer cu dumneavoastră. Îndată ce am aflat că ați sosit ca să cereți hârtiile fiului dumneavoastră vitreg, pășind, ca să zic așa, în cușca leului, am fost sigur sau aproape sigur că nu bănuieți absolut nimic. Fiindcă, dac-ați fi știut de-o legătură între fiul dumneavoastră vitreg și banda criminală a lui Neciaev, cu siguranță n-ați fi venit aici. Sau măcar ați fi declarat limpede, de la bun început, că solicitați numai scrisorile dintre dumneavoastră și fiul dumneavoastră vitreg, nimic altceva. Mă urmăriți?

— Da.

— Și cum deja aveți scrisorile pe care vi le-a trimis fiul dumneavoastră vitreg, ar fi însemnat că nu le cereați decât

pe cele scrise de dumneavoastră. Dar de ce...

— Scrisorile, desigur, și orice altceva de natură privată. Ce rost mai are să-l vânați acum?

— Cu siguranță, niciunul!... Atât de tragic... Dar, ca să ne-ntoarcem la problema hârtiilor, folosiți expresia „de natură privată”. Mi se pare că în circumstanțele actuale e greu de știut ce anume înseamnă „de natură privată”. Desigur, trebuie să-l respectăm pe decedat, trebuie să apărăm drepturile pe care fiul dumneavoastră vitreg nu mai e în situația de-a și le apăra, în cazul acesta, dreptul la o anumită decență a intimității. Perspectiva că, după moartea noastră, un străin poate veni să cotrobăie prin lucrurile intime, deschizând sertare, rupând sigilii, citind scrisori de amor, ar fi dureroasă pentru oricare dintre noi, sunt sigur. Pe de altă parte, în anumite cazuri, ar fi de preferat un străin dezinteresat, care să îndeplinească această treabă urâtă, dar necesară. Ar fi mai ușor de îndurat gândul că lucrurile noastre cele mai intime ar deveni accesibile, când emoțiile sunt încă vii, privirilor încrezătoare ale soției, fiicei sau surorii noastre? Din anumite motive, este mai bine ca treaba asta să fie făcută de-un străin, de cineva care nu poate fi jignit pentru că nu însemnăm nimic pentru el și, totodată, pentru că, prin natura profesiei, e tăbăcit de astfel de jigniri.

Desigur, într-un sens, toată asta e simplă vorbărie, pentru că până la urmă legea dispune, legea drepturilor succesoriale: moștenitorii unei proprietăți intră și în posesia documentelor private, împreună cu tot restul. Iar în cazul în care cineva moare fără a numi un succesor, regulile consangvinității prevalează și hotărâsc ce e de hotărât.

Prin urmare, scrisorile dintre membrii familiei, suntem de acord, reprezintă documente private, de tratat cu discreția cuvenită. În același timp, comunicațiile din străinătate, comunicații de natură sedicioasă – cum ar fi,

de pildă, listele de persoane care urmează a fi asasinate – nu sunt, cu siguranță, documente private. Dar, priviți, avem aici un caz ciudat.

Începu să răsfoiască hârtiile, bătând toba cu vârful unghiilor pe suprafața biroului într-un fel enervant.

— Iată un caz ciudat, *iată* un caz ciudat, repeta el în șoaptă. O povestire, anunță brusc. Ce-am putea spune despre o povestire, o operă de ficțiune? Poate fi o povestire considerată document privat, ce părere aveți?

— Un document privat, cu siguranță, un document foarte privat, ce aparține scriitorului, până când este dăruit lumii.

Maksimov îi aruncă o privire ciudată, apoi împinse spre el, peste birou, ceea ce citise. Era un caiet dictando, de școlar. Recunoscuse îndată scrisul aplecat, cu bucle și liniuțe legate. Scris de orfan, gândi: va trebui să mă străduiesc să-mi placă, își răsfiră palma protector peste pagină.

— Citiți, îi susură inamicul său.

Încercă să citească, dar nu se putea concentra; cu cât se străduia mai mult, cu atât vedea doar detalii scriitoricești. Avea și ochii împăienjeniți de lacrimi; și le șterse cu dosul mânecii, ca să nu cadă pe hârtie și s-o păteze. „Nămeți care se topesc fără urmă”, citi el și simți nevoia să corecteze clișeul. Apoi, ceva despre un om stând afară, ceva despre frig. Scutură din cap și închise caietul.

Maksimov întinse mâna și trase caietul înapoi. Răsfoi paginile până când găsi ce căuta, apoi împinse caietul la loc peste birou.

— Citiți partea asta, spuse el, doar o pagină sau două. Eroul nostru e un tânăr condamnat pentru conspirație și trădare, trimis în Siberia. Scapă din închisoare și ajunge în casa unui moșier, unde e ascuns și omenit de o slujnică de la bucătărie, o țărăncuță. Amândoi sunt tineri, între ei se înfiripă sentimente romantice și tot așa. Într-o seară, moșierul, care e descris drept un fustangiu grosolan,

încearcă s-o siluiască pe fată. Acesta e pasajul pe care vă sugerez să-l citiți.

Scutură iarăși din cap.

Maksimov luă caietul înapoi.

— „Tânărul nu mai avu puterea să asiste la oroare. Ieși din ascunzătoare și interveni.” Începuse să citească tare. „Karamzin” - ăsta e moșierul - „se întoarse spre el și suieră: «Cine ești? Ce cauți aici?» Apoi zări uniforma cenușie și jerpelită și cătușa sfărâmată din jurul gleznei. «Aha, unul din ăia!» răcnii. «Las' că am eu grijă de tine!» Se întoarse și se năpusti afară din încăpere”. „Se năpusti”, îmi place cuvântul pe care l-a folosit. Moșierul e descris ca o brută cu fața turtită, ca de mops, cu urechile păroase și picioarele scurte și groase. Nu e de mirare că tânărul nostru erou se înfurie: un babalâc pocit care îndrăznește să ridice laba asupra unei prea frumoase fete! Apucă o secure ce stătea sprijinită după ușă. „Adunându-și toate puterile, fără să-și poată stăpâni un tremur, izbi cu securea în țeasta palidă a bărbatului. Karamzin se lăsă în genunchi. Cu un grohăit puternic, animalic, se prăbuși pe dușumeaua proaspăt spălată a bucătăriei, cu brațele întinse; degetele îi mai zvâcniră ușor, apoi se liniștiră. Serghei” - așa se numește eroul nostru - „rămase încremenit, cu securea însângerată în mână, incapabil să înțeleagă ce făcuse. Dar Marfa” - așa se numește eroina - „cu o prezență de spirit pe care nu i-o bănuia, apucă o cârpă udă de șters pe jos și o împinse sub capul mortului, ca să nu se împrăstie sângele”. Frumoasă tușă de realism, ce părere aveți?

— Restul povestirii e abia schițat - nu are rost să continui. E posibil ca inspirația autorului să fi secat, de îndată ce obscenul Karamzin a fost scos din scenă. Serghei și Marfa târăsc cadavrul afară și-l aruncă într-un puț părăsit. Apoi dispar în noapte „plini de hotărâre” - aceasta e expresia. Nu e limpede dacă intenționează să fugă împreună. Dar hai să subliniez un singur amănunt. Serghei

nu aruncă arma crimei. Nu, o ia cu el. De ce? întreabă Marfa. Citez răspunsul lui. „Pentru că e arma poporului rus, instrumentul nostru de apărare și de răzbunare.” Secura înșângerată, răzbunarea poporului - aluzia nici c-ar putea fi mai limpede, nu-i așa?

Îl privi pe Maksimov uluit.

— Nu pot să-mi cred urechilor, spuse în șoaptă. Dumneavoastră chiar intenționați să construiți din asta o probă împotriva fiului meu - o povestire, o fantezie, scrisă în singurătatea propriei camere?

— Ferească Dumnezeu, Fiodor Mihailovici, m-ați înțeles greșit! Maksimov se așează mai comod în scaun și clătină din cap, prefăcându-se descumpănit. Nu se pune problema să vă hărțuim fiul vitreg (ca să vă folosesc propria expresie). Cazul lui este închis, în sensul obișnuit al termenului. Vă citesc această fantezie, așa cum vă place s-o numiți, doar ca să vă arăt cât de adânc căzuse sub influența neciaeviștilor, care au atras pe căi greșite Dumnezeu știe cât de mulți dintre tinerii noștri cei mai impresionabili și mai sensibili, îndeosebi aici, la Petersburg, foarte mulți fiind de familie bună. Neciaevismul e aproape o epidemie, am putea spune. O epidemie... Sau poate doar o modă.

— Nu e deloc o modă. Ce numiți dumneavoastră neciaevism a existat în Rusia dintotdeauna, sub alte nume. Dar eu nu mă aflu aici ca să discut despre neciaeviști. Am venit dintr-un motiv simplu - vreau să iau hârtiile fiului meu. Mi le dați? Iar dacă nu, pot să plec?

— Puteți pleca, sunteți liber. Ați fost în străinătate și v-ați întors în Rusia sub un nume fals. Nu vă întreb ce pașaport aveți. Dar sunteți liber să plecați. Dacă și creditorii dumneavoastră vor afla că sunteți în Petersburg, vor fi liberi la rândul lor să ia măsurile pe care le vor socoti cuvenite. Asta nu e treaba mea, e ceva între dumneavoastră și ei. Repet: sunteți liber să părăsiți biroul.

Cu toate astea, vă previn, nu pot fi de partea dumneavoastră, ocrotindu-vă înșelătoriile. E de la sine înțeles.

— În acest moment, nimic nu e mai puțin important pentru mine decât banii. Dacă e să fiu fugărit pentru datorii vechi, dați-i drumul.

— Ați suferit o pierdere, sunteți nefericit, de-asta reacționați așa. Vă înțeleg pe deplin. Dar nu uitați, aveți o soție și un copil care depind de dumneavoastră. Măcar de dragul lor, nu vă puteți permite să vă lăsați în voia sortii. În ceea ce privește cererea dumneavoastră referitoare la hârtii, spre regretul meu, trebuie să vă spun că încă nu vi le putem înmâna. Fac parte dintr-o anchetă a poliției, în care fiul dumneavoastră vitreg e legat de neciaeviști.

— Foarte bine. Înainte să plec, pot să mă răzgândesc și să vă spun un ultim lucru despre neciaeviști? Asta fiindcă măcar eu l-am văzut și l-am auzit pe Neciaev în persoană, ceea ce înseamnă mai mult - corectați-mă dacă greșesc - decât ați făcut dumneavoastră.

Maksimov ciuli urechile întrebător.

— Vă rog.

— Neciaev nu e problema poliției. La urma urmei, Neciaev nu e deloc problema autorităților, cel puțin a autorităților seculare.

— Continuați.

— Îl puteți vâna și băga în pușcărie pe Serghei Neciaev, dar asta nu înseamnă că neciaevismul va fi anihilat.

— Sunt de acord. Sunt într-un totu de acord. Neciaevismul e o idee adusă din străinătate în țara noastră. Neciaevismul nu se va stinge până când vremurile nu se vor schimba. Țelurile noastre trebuie, prin urmare, să fie mai modeste și mai practice: să controlăm răspândirea acestor idei și, acolo unde sunt deja răspândite, să le împiedicăm să stârnească acțiune.

— Tot nu mă înțelegeți. Neciaevismul nu e o idee. El

disprețuiește ideile, e în afara ideilor. Este un spirit, iar Neciaev însuși nu e reprezentarea, ci gazda lui; sau, mai degrabă, e posedat de el.

Expresia lui Maksimov era inscrutabilă. Încercă din nou.

— Când l-am văzut prima oară pe Serghei Neciaev la Geneva, mi-a făcut impresia unui tânăr absolut obișnuit, retras, posac, cu un intelect mediocru. Nu cred că prima impresie a fost greșită. În acest recipient umil a pătruns totuși un spirit. Nu e nimic remarcabil la acest spirit. E un spirit plicticos, resentimentar și criminal. De ce anume a ales el să sălășluiască în acest tânăr? Nu știu. Poate pentru că îl consideră o gazdă comodă, de unde se iese și se intră la loc fără probleme. Dar Neciaev are adepți tocmai grație acestui spirit care sălășluiește în el. Ei urmează spiritul, nu omul.

— Și ce nume are acest spirit, Fiodor Mihailovici?

Se străduiește să și-l închipuie pe Serghei Neciaev, dar tot ce reușește să obțină e un cap de bou, cu ochii sticloși, limba atârându-i din gură și țeasta despicată de securea măcelarului. În jurul lui bâzâie un roi de muște. Deodată îi vine în minte un nume, pe care îl rostește imediat:

— Baal.

— Interesant. O metaforă, probabil - nu destul de limpede în ce sens, cu toate că merită reținută. Baal. Trebuie să-mi pun totuși întrebarea cât este de practic să vorbim despre spirite și posedarea de către spirite. Este oare practic să vorbim despre idei care circulă prin țară, de parcă ideile ar avea mâini și picioare? Ne ajută oare asemenea sporovăieli în treburile noastre? Ajută ele Rusia? Spuneți că nu trebuie să-l arestăm pe Neciaev, pentru că este posedat de un demon (să-l numim mai degrabă demon - *spirit* aduce o notă falsă, aș zice). În acest caz, ce *trebuie* să facem? La urma urmei, nu suntem un ordin contemplativ, ci treaba noastră sunt anchetele.

Se făcu liniște.

— În niciun caz nu doresc să resping ceva din ceea ce sugerați dumneavoastră, încheie Maksimov. Sunteți un om foarte înzestrat, un om cu o percepție deosebită, așa cum știam chiar dinainte să vă întâlnesc. Iar acești puști conspiratori sunt cu siguranță altă mâncare de pește față de predecesorii lor. Ei cred că sunt nemuritori. În acest sens, e ca și cum te-ai lupta cu niște demoni. Sunt, de asemenea, implacabili. Au în sânge, ca să zic așa, ura față de generația noastră. S-au născut cu asta. Nu-i ușor să fii tată, nu-i așa? Și eu sunt tată, dar, din fericire, tată de fete. N-aș vrea să fiu tată de băieți, în vremurile noastre. Dar nu cumva chiar tatăl dumneavoastră... nu s-a petrecut ceva neplăcut cu tatăl dumneavoastră sau îmi amintesc greșit?

De după genele lui albicioase, Maksimov îi aruncă o scurtă privire atentă, apoi, fără să mai aștepte, continuă.

— Până la urmă, mă întreb dacă fenomenul Neciaev e într-o măsură atât de mare o aberație a spiritului, cum păreți să sugerați. Poate, la urma urmei, e tot vechea poveste dintre tați și fii, așa cum a fost dintotdeauna, numai că la această generație, în mod special, e mai violentă, mai necruțătoare. În acest caz, poate atitudinea cea mai înțeleaptă ar fi cea mai simplă: să ne băgăm capul între umeri și să le supraviețuim – să așteptăm să crească. Doar i-am avut și pe decembriști, apoi generația '49... Decembriștii sunt bătrâni acum, cei care mai trăiesc; sunt sigur că oricare-ar fi fost demonii ce i-au posedat odinioară, aceștia și-au luat zborul de mult. Cât despre Petrașevski și prietenii lui, ce credeți? Să fi fost grupul lui Petrașevski în ghearele demonilor?

Petrașevski! De ce-l invocă pe Petrașevski?

— Nu sunt de acord. Ceea ce numiți dumneavoastră fenomenul Neciaev are o coloratură proprie. Neciaev e un om sângeros. Cei cărora le-ați făcut onoarea să-i menționați erau idealști. Au eșuat deoarece, spre cinstea

lor, nu erau îndeajuns de intriganți și, cu siguranță, nu voiau vărsări de sânge. Petrașevski - pentru că l-ați menționat - a denunțat de la bun început acel tip de iezuitism care scuză mijloacele în numele scopului. Neciaev e un iezuit, un iezuit secular care îmbrățișează foarte deschis doctrina scopurilor pentru a justifica cel mai cinic abuz asupra discipolilor săi.

— Mai e încă ceva ce n-am înțeles. Vă rog să-mi explicați din nou: care e motivul pentru care visătorii, poeții, tinerii inteligenți ca fiul dumneavoastră vitreg sunt atrași de bandiți precum Neciaev? Pentru că, până la urmă, nu e acest Neciaev un bandit cu o spoială de educație?

— Nu știu răspunsul. Poate fiindcă există ceva încă treaz în sufletul tinerilor, ceva la care găsește ecou spiritul din Neciaev. Poate că există în fiecare dintre noi: ceva despre care credem că e mort de secole, dar el numai dormitează. Vă repet, nu știu. Mi-e cu neputință să explic legătura dintre fiul meu și Neciaev. E o surpriză pentru mine. Am venit aici doar ca să iau hârtiile lui Pavel, prețioase pentru mine din motive pe care dumneavoastră nu le înțelegeți. Nu vreau decât hârtiile, nimic altceva. Vă întreb din nou: mi le restituiți? Dumneavoastră nu vă sunt de niciun folos. Nu vă vor spune nimic despre motivele pentru care tinerii inteligenți cad în mrejele răufăcătorilor. Sau vă pot induce în eroare, deoarece e limpede că nu știți cum să le citiți. Tot timpul cât ați citit povestirea scrisă de fiul meu - haideți să vă spun lucrul acesta -, am observat cum vă țineți la distanță, ridicând o barieră de ridicol, ca și cum cuvintele ar fi putut țâșni de pe pagină, ca să vă strângă de gât!

Ceva începuse să se aprindă în el în timp ce vorbea și îi păru bine. Se aplecă înainte, apucând brațele scaunului.

— De ce vă e frică, domnule consilier Maksimov? Când citiți despre Karamzin sau Karamzov sau cum l-o chema, când țeasta lui Karamzin e despicată ca un ou, care e

adevărul: suferiți odată cu el sau vă bucurați în taină în spatele brațului care ține securea? Nu răspundeți? Să vă spun eu, atunci: când citești, devii brațul și devii toporul și țeasta; când citești, te predai, nu rămâi la distanță și îți bați joc. Dacă v-aș întreba, sunt sigur că mi-ați spune că îl vânați pe Neciaev ca să-l aduceți la judecată, cu proces în toată regula și avocați ai apărării, și procurori, și tot ce trebuie, ca apoi să-l închideți pentru tot restul vieții într-o celulă curată, luminoasă. Dar fiți cinstiți: chiar asta vreți cu-adevărat? Nu cumva v-ar plăcea să-i rețezați scâfârlia și să vă bălăciți în sângele lui?

Se așază la loc în scaun, roșu la față.

— Sunteți un om foarte deștept, Fiodor Mihailovici. Dar vorbiți despre citit de parcă ar însemna posedarea de către un demon. Măsurat la standardele acestea, mă tem că aș fi un cititor foarte slab, într-adevăr, plicticos și lipsit de imaginație. Mă întreb totuși dacă în clipa asta nu aveți o stare febrilă. Dacă v-ați privi acum în oglindă, sunt sigur că ați ști ce vreau să spun. Ei, bine, am avut o conversație lungă, interesantă, dar lungă, și am o mulțime de lucruri de făcut.

— Iar eu vă spun că hârtiile pe care le păstrați cu atâta strășnicie ar putea la fel de bine să fie scrise în aramaică, la cât vă vor fi de folos. Dați-mi-le înapoi!

Maksimov chicoti.

— Îmi oferiți motivul cel mai puternic și mai binevoitor să nu dau curs cererii dumneavoastră, Fiodor Mihailovici, și anume că, în starea dumneavoastră actuală, spiritul lui Neciaev ar țâșni din pagină și v-ar poseda fără scăpare. Dar vorbesc serios: spuneți că știți cum se citește. Ați fi dispus ca la o dată anume, în viitor, să-mi citiți toate aceste hârtii mie, hârtiile Neciaev, din care aceasta e doar o singură filă între multe altele?

— Să le citesc pentru dumneavoastră?

— Da. Să-mi faceți o lectură din ele.

— De ce?

— Pentru că spunei că nu știu să citesc. Arătați-mi cum trebuie să citesc. Învățați-mă. Explicați-mi aceste idei, care nu sunt idei.

Pentru prima dată de când primise telegrama la Dresda, izbucni în râs: simțea cum îi plesnesc brazdele adânci ale obrazilor. Râsul era aspru și lipsit de orice veselie.

— Întotdeauna mi s-a spus, începu el, că poliția trebuie să fie ochii și urechile societății. Iar acum îmi cereți mie ajutor! Nu, n-am de gând să vă citesc.

Cu mâinile împreunate în poală și ochii închiși, semănând mai mult ca oricând cu Buddha, fără vârstă, fără sex, Maksimov dădu din cap.

— Mulțumesc, șopti el. Acum trebuie să plecați.

Ieși într-o anticameră înțesată de oameni. Cât timp stătuse închis cu Maksimov? Un ceas? Mai mult? Banca era ocupată, mai erau oameni care stăteau sprijiniți de pereți, alții pe culoar, unde mirosul de vopsea proaspătă era sufocant. Toate conversațiile încetară; privirile se îndreptară spre el, lipsite de orice simpatie. Atâția oameni care-și caută dreptatea, fiecare cu povestea lui!

Se făcuse aproape amiază. Nu putea suporta gândul de-a se întoarce în camera lui. O luă spre răsărit, de-a lungul străzii Sadovaia. Cerul era apăsător și cenușiu, sufla un vânt rece; pe jos, înghețase și era alunecos. O zi întunecată, pe care o străbați anevoie, cu capul plecat. Cu toate astea, nu se putea stăpâni, privirile i se mișcau neîncetat de la un trecător la altul, căutând o anume poziție a umerilor, o cadență a pasului care îi aparțineau fiului său pierdut. Îl va recunoaște după mers: mai întâi mersul, apoi silueta.

Încercă să-și aducă aminte chipul lui Pavel. Dar chipul care îi apăru în loc, cu o surprinzătoare limpezime, fu cel al unui tânăr cu sprâncene groase, o barbă rară și o gură cu buze subțiri, strânse: chipul tânărului care stătea în

spatele lui Bakunin pe scena de la Congresul pentru Pace, cu doi ani în urmă. Avea pielea brăzdată de cicatrice care ieșeau în relief, livide din cauza gerului. „Pleacă!” spuse, încercând să izgonească imaginea. Dar nu voia să plece. „Pavel!” șopti, chemându-și fiul în zadar.

Anna Sergheievna

Nu mai fusese la prăvălie până atunci. Era mai mică decât își închipuise, întunecoasă și cu tavanul jos, la demisol. Pe firmă scria: IAKOVLEV BĂCAN ȘI NEGUSTOR. Se auzi un clinchet de clopoțel când pași înăuntru. Îi trebui câțva timp ca să se orienteze în întuneric.

Era singurul client. În spatele tejghelei stătea un bătrân încins cu un șorț alb, murdar. De formă, cercetă marfa: saci deschiși, cu hrișcă, făină, fasole uscată, ovăz. Apoi se apropie de tejghea.

— Niște zahăr, vă rog, spuse.

— Ha? făcu bătrânul, dregându-și glasul. Ochelarii îi făceau ochii să pară mititei ca niște nasturi.

— Aș vrea niște zahăr.

Ea ieși de după draperia ce masca un coridor din spatele prăvăliei. Dacă era surprinsă văzându-l, în niciun caz n-o arătă.

— Mă ocup eu de client, Avram Davidovici, spuse ea calm, iar bătrânul se dădu la o parte.

— Am venit după niște zahăr, repetă.

— Zahăr? Pe buze îi apăru un zâmbet ușor.

— De cinci copeici.

Răsuci cu îndemânare un cornet de hârtie, îi îndoi vârful, turnă în el zahăr alb, îl cântări, îl împături în partea de sus. Mâini capabile.

— Tocmai am fost la poliție. Am încercat să recuperez hârtiile lui Pavel.

— Da?

— Sunt complicații pe care nu le-am prevăzut.

— O să le primiți. E nevoie de timp. Pentru orice e nevoie de timp.

Deși n-ar avea niciun motiv, i se pare că această remarcă are dublu sens. Dacă bătrânul nu s-ar foi în spatele ei, s-ar întinde peste tejghea și i-ar lua mâna.

— Cât face? întrebă.

— Cinci copeici.

Luând cornetul, îi atinse ușor mâna cu degetele.

— Mi-ați luminat ziua, șoptește, atât de încet, încât poate nici ea nu-l aude. Îi face o plecăciune lui Avram Davidovici.

I se pare sau l-a mai văzut undeva pe omul cu șubă și căciulă de oaie care, după ce traversă strada și se holbă la niște muncitori care descărcau cărămizi, o luă, ca și el, pe strada Svecinoi?

Zahăr. Ce-i venise să ceară zahăr?

Îi scrie un bilet lui Apollon Maikov. „Sunt la Petersburg și am vizitat mormântul”, scrie el. „Mulțumesc că ați avut grijă de toate. Mulțumesc și pentru bunătatea pe care i-ați arătat-o lui Pavel de-a lungul anilor. Vă sunt etern îndatorat.” Semnează biletul *D*.

Ar fi ușor de organizat o întâlnire discretă. Dar nu vrea să-l compromită pe vechiul lui prieten. Maikov, mereu atât de generos, va înțelege. Își spune: sunt în doliu, iar oamenii în doliu nu vor tovărășia altora.

E o scuză destul de bună, dar e o minciună. Nu e în doliu. Nu și-a luat adio de la fiul lui. Dimpotrivă, vrea ca fiul lui să revină la viață.

Îi scrie soției: „E încă aici, la el în cameră. E speriat. Și-a pierdut dreptul de-a sta în lumea aceasta, dar lumea cealaltă e rece, la fel de rece ca spațiile dintre stele, și neprimitoare”. Îndată ce termină scrisoarea, o sfâșie în bucăți. Ce prostie! În afară de asta, e și o trădare a ceea ce trebuie să rămână între el și fiul său.

Își poartă fiul înăuntrul lui, un prunc mort într-o cutie de fier din pământul înghețat. Nu știe cum să învie pruncul

sau - ceea ce e cam același lucru - nu are voința să o facă. E paralizat. Chiar în timp ce merge pe stradă, se gândește că e paralizat. Fiecare gest al mâinilor sale are o încetineală de om înghețat. Nu are voință sau, mai degrabă, voința lui a devenit un bloc solid, un bolovan care își exercită întreaga greutate neînsuflețită ca să-l tragă în nemișcare și tăcere.

Știe ce înseamnă durerea. Asta nu e durere. E moartea, moartea care vine înainte de vreme, vine nu ca să-l copleșească și să-l devoreze, ci pur și simplu ca să stea cu el. E ca un câine care s-a hotărât să-l urmeze, un dulău mare și cenușiu, orb și surd, prost și de neclintit. Când doarme, câinele doarme și el; când se trezește, câinele se trezește și el; când pleacă de-acasă, câinele se împleticește în urma lui.

Gândurile i se întorc apatic, dar insistent la Anna Sergheievna. Când se gândește la ea, se gândește la degete sprintene care numără bani. Bani, împunsături de ac - ce reprezintă ele?

Își amintește o țărâncuță pe care a văzut-o odată la poarta mănăstirii Sf. Ana din Tver. Stătea cu un bebeluș mort la sân, îndepărtând lumea care încerca să-i ia micul cadavru, zâmbind ca o sfântă, ca Sfânta Ana, de fapt.

Amintiri ca fuioare de fum. Un gard de trestie în mijlocul pustietății, cenușiu și delicat, și o siluetă minusculă strecurându-se printre trestii, subțire, fără greutate, silueta unui băiat în alb. Un sătuc de stepă, cu un pârau și doi-trei copaci, și o vacă scuturându-și talanga, și fumul ridicându-se printre crengi. Dincolo de nicăieri, capătul lumii. Un băiat care parcă țese printre trestii, înainte și-napoi, într-o metamorfoză înghețată, o imagine de purgatoriu.

Viziuni ce vin și pleacă, iuți, efemere. Simte că-și pierde controlul. Împinge cu grijă hârtia și creionul la capătul celălalt al mesei și se așază cu capul în mâini. Dacă leșin,

gândește, să leșin la post.

Altă viziune. O siluetă lângă o fântână, ducând cana la buze, un călător pe punctul de-a pleca; lângă ghizdul fântânii, cu privirile deja înstrăinate, căutând altceva. Atingerea unei mâini. O atingere afectuoasă. „La revedere, drag prieten!” Și s-a dus.

De ce această urmărire căznită printr-un ținut pustiu, după zvonul unei stafii, stafia unui zvon?

Pentru că eu sunt el. Pentru că el e eu. Ceva ce încerc să prind: clipa dinaintea sfârșitului, când sângele încă mai curge, inima încă mai bate. Inima, vita credincioasă ce învâрте roata morii, care abia ridică o privire nedumerită când se înalță securea, apoi primește lovitura, cade în genunchi și piere. Nu uitarea, ci clipa dinaintea uitării, când vin gâfâind spre tine, la ghizdul fântânii, și ne uităm unul la celălalt pentru ultima oară, știind că suntem în viață, împărțind această viață, singura pe care-o avem.

Tot ce mi-a mai rămas să prind: clipa acelei priviri, salut și rămas-bun totodată, dincolo de orice insistență, dincolo de orice rugămintă: „Salut, vechi prieten. Adio, vechi prieten”. Ochi uscați. Lacrimi devenite cristale.

Îți țin capul în mâini. Îți sărut fruntea. Îți sărut buzele.

Regula: o privire, una singură; nicio privire înapoi. Dar eu mă uit înapoi.

Stai lângă fântână, iar vântul îți flutură părul; nu un suflet, ci un trup rarefiat, ridicat la prima, a doua, a treia, a patra, a cincea esență, privindu-mă cu ochi de cristal, zâmbind cu buze aurite.

Privesc înapoi pentru totdeauna. Sunt absorbit pentru totdeauna în privirea ta. Un câmp de puncte de cristal, dansând, licărind, iar eu unul dintre ele. Stele pe cer și focuri răspunzându-le pe câmp. Două lumi ce își fac semne una alteia.

Adoarme cu capul pe masă și continuă să doarmă toată după-amiaza. La ora cinei, Matriona bate la ușă, dar el nu

se trezește. Cinează singure.

Mult mai târziu, după ce fetița se culcase, ieși din cameră îmbrăcat de oraș. Ana Sergheievna, așezată cu spatele la el, se întoarse.

— Ieșiți în oraș? îl întrebă. Doriți un ceai înainte să plecați?

Simți la ea o ușoară nervozitate. Dar mâna care îi întinse ceașca nu șovăi.

Nu-l invită să stea jos. Își bău ceaiul în tăcere, stând în picioare în fața ei.

Vrea să spună ceva, dar se teme că n-o să fie în stare, ba chiar c-o să-și piardă din nou cumpătul în fața ei. E incapabil să se controleze.

Așeză ceașca goală pe masă și îi puse o mână pe umăr.

— Nu, spuse ea, clătînând din cap, dându-i mâna la o parte, nu așa fac eu lucrurile.

Purta părul strâns cu o agrafă grea, lăcuită.

Îi desfăcu agrafa și o puse pe masă. Acum, ea nu se mai împotrivi, ci își scutură capul până când părul i se revărsă pe umeri.

— Urmează și restul, promit, spuse el. E conștient de vârsta lui: în glas nu mai păstrează nici urmă din acel tăiș erotic, care stârnea odinioară femeile. În locul lui e ceva ce nu dorește să numească. Un instrument dezacordat, o voce aflată la a doua schimbare. Tot restul, repetă.

Ea îi căută privirea cu o seriozitate și o hotărâre inconfundabile. Apoi își puse deoparte lucrul. Strecurându-se pe lângă el, dispăru după draperia alcovului.

Așteptă, nesigur. Nu se întâmplă nimic. O urmă și desfăcu draperia.

Matriona dormea adânc, cu buzele întredeschise și părul blond răsfirat pe pernă ca un nimb. Anna Sergheievna își descheiase pe jumătate rochia. Cu o mișcare a mâinii și o privire supărată, în care era totuși o lucire șagalnică, îi făcu semn să iasă.

Se așează și o așteaptă. Apăru în cămașă, cu picioarele goale. Vinișoarele de pe picioare erau albastrii. Nu era o femeie tânără; nu era o fecioară inocentă, care capitulează. Cu toate astea, când îi prinse mâinile, constată că erau reci și tremurau. Nu îl privi în ochi.

— Fiodor Mihailovici, șopti, vreau să știi că n-am mai făcut asta până acum.

Purta la gât un lănțisor de argint. Urmări cu degetul bucla făcută de lănțisor până când ajunse la o cruciuliță. Ridică cruciulița la buzele ei; cu căldură și fără niciun fel de șovăială, ea o sărută. Dar când încercă el să-i atingă buzele, ea întoarse capul.

— Nu acum, șopti.

Au petrecut noaptea împreună, în camera băiatului. Totul s-a întâmplat pe întuneric, de la început până la sfârșit. În timp ce făceau dragoste, a fost uimit mai cu seamă de fierbințeala trupului ei. Nu era deloc ce se așteptase. Era ca și cum vintrele ei luaseră foc. Asta îl excita puternic, ca și faptul că aveau o asemenea îndeletnicire sălbatică, periculoasă, cu copila dormind în camera de-alături.

Adormi. Cândva, în mijlocul nopții, se trezi cu ea încă lângă el, în patul îngust. Deși era istovit, încercă s-o excite. Ea nu reacționează. Când o pătrunse din nou, rămase nemișcată, ca un obiect neînsuflețit.

În acest act nu era nimic din ce-ar fi putut numi plăcere sau măcar senzație. Era de parcă ar fi făcut dragoste printr-un vâl, vâlul cenușiu și zdrențăros al durerii lui. În clipa orgasmului, plonjă înapoi în somn, ca într-un lac. În timp ce se scufundă, Pavel urcă să-l întâmpine. Chipul fiului său e schimonosit de disperare; plămânii îi explodează, știe că moare, știe că e dincolo de orice speranță, își strigă tatăl pentru că e ultimul lucru pe care-l poate face, ultimul lucru din lume. Strigătul lui e o izbucnire de cuvinte strangulate. Asta e viziunea cumplită

care tâșnește spre el din vârtejul de întuneric în care coboară, înăuntrul trupului femeii. Explodează deasupra lui, îl posedă, crește în intensitate.

Când se trezește din nou, e lumină. Apartamentul e gol.

Petrece ziua într-o nerăbdare febrilă. Gândindu-se la ea, tremură de dorință ca un bărbat tânăr. Dar ceea ce îl stăpânește nu e acea *douceur*, ca un nod în gât, de-acum douăzeci de ani. Se simte mai degrabă ca o frunză sau o sămânță prinsă de-o forță impetuoasă, o sămânță înaripată, smulsă de un vârtej înalt și purtată amețitor pe deasupra oceanelor.

La cină, Anna Sergheievna e calmă și distantă, concentrându-și atenția asupra fetei, ascultând distrată relatarea dezlănțată a zilei petrecute la școală. Când trebuie să i se adreseze, e politicoasă, dar rece. Răceala ei nu face decât să-i aprindă simțurile. Oare e posibil ca privirile lacome pe care le aruncă pe furiș spre gâtul, buzele și brațele mamei să treacă neobservate pe lângă copilă?

Așteaptă tăcerea care înseamnă că Matriona s-a dus la culcare. La ora nouă, lumina de alături se stinge. Așteaptă o jumătate de oră, apoi încă una. Apoi se strecoară afară, în ciorapi, ținând în mână o lumânare pe care o ferește cu mâna. Lumânarea aruncă lungi umbre tremurânde. O așază jos pe podea și traversează camera spre alcov.

În lumina slabă, deslușește silueta Annei Sergheievna la capătul îndepărtat al patului, cu spatele la el, cu brațele întinse grațios deasupra capului, ca o dansatoare, și cu părul ei întunecat despletit. În partea dinspre el, ghemuită ca un covrig, cu degetul mare în gură și un braț aruncat peste trupul mamei, e Matriona. Prima lui impresie e că fetița nu doarme, pândindu-l și păzindu-și mama; dar, când se apleacă deasupra ei, îi prinde respirația profundă și egală.

Îi șoptește numele: „Anna!” Ea nu se mișcă.

Se întoarce în cameră, încercând să se liniștească. Pot fi motive foarte serioase, își spune, pentru care ea îl evită. Dar e incapabil să se convingă de asta.

A doua oară traversează camera tiptil. Cele două femei nu se mișcă. Din nou are impresia ciudată că Matriona îl pândeste. Se apleacă mai tare.

Nu s-a înșelat: îi întâlnește ochii deschiși, care nu clipesc. Simte cum îl trece un fior pe șira spinării. Doarme cu ochii deschiși, încearcă să-și spună. Dar nu-i adevărat. E trează și a fost trează tot timpul. Cu degetul mare în gură, îi pândise orice mișcare, cu o vigilență neclintită. În timp ce-o privește ținându-și respirația, colțurile gurii ei par să se ridice ușor, într-un rânjec ca de liliac. Iar brațul fetei, întins neglijent peste trupul mamei, pare și el o aripă.

Au mai petrecut o noapte împreună, după care poarta s-a închis. A venit la el în cameră târziu, fără să-l prevină. Iarăși, prin ea, trece în întuneric și ajunge în apele unde plutește fiul său, printre alți înecați. „Nu te teme”, vrea să-i șoptească, „voi fi cu tine și-ți voi împărtăși amarul”.

Se trezește prăbușit peste ea, cu buzele lângă urechea ei.

— Știi unde-am fost? șoptește.

Ea se eliberează de sub trupul lui.

— Știi unde m-ai dus? îi șoptește din nou.

Simte o nevoie uriașă să i-l arate pe băiat, să i-l arate în primăvara forței lui, cu ochii strălucitori și linia fermă a bărbiei, cu gura lui frumoasă. Vrea să-l îmbrace din nou în costumul cel alb, vrea ca glasul limpede, adânc, să răsună din nou din pieptul lui. „Uite ce comoară a părăsit lumea!” vrea să strige. „Uite ce-am pierdut!”

S-a întors cu spatele la el. Mâna lui îi mângâie febril coapsa prelungă, în sus și-n jos. Îl oprește.

— Trebuie să plec, îi spune și se ridică din pat.

În noaptea următoare nu mai vine, ci stă cu fata ei. Îi scrie o scrisoare și o lasă pe masă. Când se trezește dimineața, apartamentul e gol, iar scrisoarea e încă acolo, nedeschisă.

Se duce la prăvălie. Ea e la tejghea, dar cum îl vede, se strecoară în odaia din spate, lăsându-l pe bătrânul Iakovlev să-l servească.

Seara o așteaptă în stradă și o urmărește până acasă ca un tâlhar. O prinde în gangul de la intrare.

— De ce mă eviți?

— Nu te evit.

O prinde de braț. E întuneric, ea ține un coș, nu se poate elibera. Se lipește de trupul ei, trăgând pe nări mirosul de nucă al părului femeii. Încearcă s-o sărute, dar ea întoarce capul și buzele lui îi ating urechea. Nimic din trupul ei nu-i răspunde. Dizgrație, gândește; iată cum cazi în dizgrație.

Se dă la o parte, dar pe scări o prinde iarăși din urmă.

— Doar un cuvânt, îi spune. De ce?

Se întoarce spre el.

— Nu e destul de clar? Chiar trebuie să explic?

— Ce e clar? Nimic nu e clar.

— Erai în suferință. Te rugai.

Se trage înapoi.

— Nu-i adevărat!

— Aveai nevoie de asta. Nu-i ceva de care să-ți fie rușine. Dar acum s-a terminat. Nu-ți face niciun bine să continui și nici mie nu-mi face bine să fiu folosită.

— Folosită? Eu nu te folosesc! Nimic nu e mai departe de intențiile mele!

— Mă folosești ca să ajungi la altcineva. Nu fi supărat, îmi explic purtarea ta, nu te acuz. Dar nu vreau să mă las târâtă mai adânc. Ai o soție. Ar trebui să aștepti până când vei fi din nou cu ea.

O soție. De ce s-o amestece pe soția lui? Soția mea e prea tânără! ar vrea să-i spună. Prea tânără pentru mine,

așa cum sunt acum! Dar cum i-ar putea spune așa ceva?

Cu toate astea, totul e adevărat, chiar mai adevărat decât își dă ea seama. Când se va întoarce la Dresda, soția pe care-o va îmbrățișa va fi schimbată, va fi impregnată de urma pe care-o va aduce, a acestei văduve evanescente, atât de înzestrată senzual. Prin soția lui va ajunge la această femeie, la fel cum prin această femeie ajunge - la cine?

Lăsase cumva să se ghicească ce gândea? Înroșindu-se deodată de mânie, ea îi dădu la o parte mâna cu care îi prinsese brațul și urcă scările, lăsându-l în urmă.

Urcă după ea, se închide la el în cameră și încearcă să se liniștească. Bătăile nebunești ale inimii încetinesc. *Pavel!* șoptește iar și iar, folosind cuvântul ca pe-un descântec. Dar ceea ce vine spre el inexorabil nu e năluca lui Pavel, ci e celalalt, Serghei Neciaev.

Nu mai poate să nege: o prăpastie se deschide între el și băiatul mort. E furios pe Pavel, furios că a fost trădat. Nu-l miră că Pavel a fost târât în cercuri radicale și nici că n-a suflat o vorbă despre asta în scrisorile lui. Dar Neciaev e o altă problemă. Neciaev nu-i un student cu mintea înfierbântată și niciun nihilist adolescent. El e mongolul rămas în sufletul rusesc, când cel mai mare nihilist dintotdeauna s-a retras în pustiurile Asiei. Iar Pavel, dintre toți, un pedestraș în oastea lui!

Își amintește un pamflet intitulat *Catehismul unui revoluționar*, care circula la Geneva, atribuit lui Bakunin, dar aparținându-i neîndoielnic, ca inspirație și chiar ca formulare, lui Neciaev. „Revoluționarul este un individ blestemat”, începea textul. „El nu are interese, sentimente, legături, nici măcar un nume. Totul la el e absorbit de o unică și totală pasiune: revoluția. În adâncurile ființei lui a tăiat orice legături cu ordinea civilă, cu legea și cu moralitatea. El continuă să existe în societate numai cu scopul de-a o distruge.” Și mai departe: „Nu așteaptă

niciun fel de îndurare. În fiecare zi e pregătit să moară”.

E pregătit să moară, nu așteaptă îndurare: ușor de spus asemenea vorbe, dar ce copil poate înțelege sensul lor deplin? Nu Pavel; poate nici Neciaev, acel tânăr neîubit și neatrăgător.

Îi revine în minte o imagine a lui Neciaev, stând singur într-un colț al sălii de recepție de la Geneva, uitându-se chiondorâș și înfulecând mâncare. Își scutură capul, încercând să scape de ea. „Pavel! Pavel!” șoptește, invocându-l pe cel absent.

Un ciocănit la ușă. Glasul Matrionei: „Poftiți la cină!”

La masă se străduiește să fie agreabil. A doua zi e sâmbătă: propune o ieșire pe insula Petrovski, unde după-amiază avea să fie un iarmaroc și să cânte o orchestră. Matriona e încântată; spre surprinderea lui, Anna Sergheievna e de acord.

Stabilesc să se-ntâlnească după slujba de la biserică. Dimineața, când iese din casă, se împiedică de ceva în gangul întunecos: un vagabond care doarme-ntins pe jos, cu o pătură zdrențăroasă și putredă trasă peste el. Trage o-njurătură; omul scoate un geamăt și se ridică.

Ajunge la biserica Sf. Grigore înainte de terminarea slujbei. Pe când așteaptă în față, apare același vagabond cu ochii apoși, duhnind. Se întoarce spre el.

— Mă urmărești? îl întreabă răstit.

Deși e foarte aproape de el, vagabondul se preface că nu-l vede și nu-l aude. Repetă furios întrebarea. Credincioșii, care tocmai ies din biserică, se uită la ei curioși.

Omul se îndepărtează pe furiș. La câteva case mai încolo se oprește, se sprijină de un zid, scoate un căscat. Nu are mânuși; folosește pătura, făcută sul, drept manșon.

Anna Sergheievna și fiica ei ies din biserică. E un drum lung până-n parc, de-a lungul lui Voznesenski Prospekt, apoi traversând malul insulei Vasilevski. Chiar înainte să

ajungă, își dă seama că a făcut o greșeală, o greșeală stupidă. Chioșcul orchestrei e gol, iar câmpul din jurul patinoarului, pustiu, cu excepția unor pescăruși țăntoși.

Îi cere scuze Annei Sergheievna.

— E timp destul, încă nu e amiază, spune ea veselă. Nu ne plimbăm puțin?

Buna ei dispoziție îl surprinde; e și mai surprins când îl ia de braț. Cu Matriona de partea cealaltă, o pornesc pe câmp. O familie, gândește; lipsește al patrulea și ar fi completă. Ca și cum i-ar citi gândurile, Arma Sergheievna îi apasă ușor brațul.

Trec pe lângă o turmă de oi îngrămădite într-un desiș de trestii. Matriona se apropie de ele cu o mână de iarbă; oile se sperie și se risipesc. Un țăranuș cu o nua în mână iese din desiș și se răstește la ea. Pentru o clipă se pare că va urma o ceartă în toată regula. Dar băiatul se răzgândește și Matriona se întoarce lângă ei.

Scena i-a rumenit obraji. Se face o frumusețe, gândește el; o să rupă multe inimi.

Se întreabă ce-ar crede soția lui. În trecut, indiscrețiile lui fuseseră urmate de remușcări și, urmare a remușcărilor, o nevoie voluptuoasă de mărturisire. Aceste mărturisiri, chinuite ca exprimare și neclare în amănunte, o întristaseră și o înfuriaseră pe soția lui, primejduindu-le căsnicia mai rău decât infidelitățile.

Dar de data asta nu se simte vinovat. Dimpotrivă, are un sentiment invincibil de îndreptățire. Se întreabă ce ascunde acest sentiment, dar, de fapt, nu vrea să știe. Deocamdată, în inima lui palpită ceva care aduce-a bucurie. „Iartă-mă, Pavel”, rostește el în șoaptă. Dar tot nu crede cu adevărat în ceea ce spune.

Dac-aș putea primi viața înapoi, gândește; dac-aș putea redeveni tânăr! Sau chiar: dac-aș putea folosi viața și tinerețea pe care le-a irosit Pavel!

Și ce e cu femeia de lângă el? Regretă oare pornirea

care a făcut-o să i se dăruiască? Dacă asta nu s-ar fi întâmplat, ieșirea de azi ar fi putut însemna începutul idilei lor. Fiindcă asta e ce vrea orice femeie: să fie curtată, pețită, convinsă, cucerită! Chiar atunci când cedează, ea nu vrea să se dăruiască deschis, ci într-un delicios abur al nehotărârii, rezistând fără să reziste. În cădere, dar niciodată într-o cădere irevocabilă. Nu: să cadă și apoi să se ridice ca nouă, refăcută, feciorelnică, gata să fie din nou curtată și să cadă iarăși. Un joc cu moartea, un joc al învierii.

Ce-ar face ea dac-ar ști ce gândește? Ar pleca furioasă? Ar fi și asta o parte din piesă?

Îi aruncă o privire pe furiș și, în clipa aceea, lucrurile se lămuresc: *aș putea s-o iubesc pe femeia asta*. Mai mult decât zvâcnirea trupului, simte față de ea ceea ce nu poate numi decât comuniune. El și cu ea sunt la fel, din aceeași generație. Și, dintr-odată, generațiile se separă firesc: Pavel, Matriona și soția lui, Anna, de-o parte, iar el și Anna Sergheievna, de cealaltă parte. Copiii față-n față cu cei care nu sunt copii, cei suficient de bătrâni ca să recunoască în dragostea lor trupească prima anticipare a morții. De-aici violența de noaptea trecută, de-aici fierbințeala. Ea în brațele lui, ca Ioana d'Arc în flăcări; spiritul care se zbate în lanțurile lui, în timp ce trupul se consumă prin ardere. O luptă cu timpul. Ceva ce un copil n-ar înțelege niciodată.

— Pavel spunea că ați fost în Siberia.

Cuvintele ei îl scot din reverie.

— Timp de zece ani. Acolo am cunoscut-o pe mama lui Pavel. La Semipalatinsk. Soțul ei lucra la vămă. A murit când Pavel avea șapte ani. A murit și ea, acum câțiva ani – Pavel trebuie să-ți fi spus.

— Și apoi v-ați recăsătorit.

— Da. Ce-a avut Pavel de spus despre asta?

— Doar că soția dumneavoastră este tânără.

— Soția mea și cu Pavel sunt aproape de aceeași vârstă. O vreme am locuit împreună, toți trei, într-un apartament de pe strada Meșcianskaia. N-a fost o perioadă fericită pentru Pavel. Simțea o oarecare rivalitate față de soția mea. De fapt, când i-am spus că ea și cu mine ne-am logodit, i-a făcut o vizită și a avertizat-o foarte serios că sunt prea bătrân pentru ea. Dup-aceea, când făcea referire la el însuși, își spunea *orfanul*. „Orfanul ar mai vrea o felie de pâine prăjită”, „orfanul n-are bani” și așa mai departe. Ne prefăceam că e o glumă, dar nu era. Asta ne-a tulburat căsnicia.

— Îmi închipui. Dar e cu siguranță de-nțeleș. Probabil a simțit că vă pierde.

— Cum ar fi putut să mă piardă? Din ziua în care-am devenit tatăl lui, nu i-am înșelat niciodată așteptările. Îl trădez oare acum?

— Sigur că nu, Fiodor Mihailovici. Dar copiii sunt posesivi. Ei au accese de gelozie, ca fiecare dintre noi. Iar când suntem geloși, născocim povești ca să ne facem rău. Ne inventăm sentimente, ne speriem singuri.

Aidoma unei prisme, cuvintelor ei trebuia doar să le fie ușor schimbat unghiul pentru a reflecta un sens total diferit. Oare asta era intenția ei?

Îi aruncă o privire Matrionei. Fata purta o pereche de ghete noi, cu franjuri crețe din blană de oaie. Își înfîgea călcâiele în iarba udă, lăsând un șir de urme zimțate. Se încruntase de concentrare.

— Spunea că îl foloseați ca să ducă mesaje.

O împunsătură de durere îi străbătu trupul. Iată că Pavel ținuse minte!

— Da, e adevărat. În anul dinaintea căsătoriei noastre, de ziua ei onomastică, l-am rugat să-i ducă un dar de la mine. A fost o greșeală pe care apoi am regretat-o, am regretat-o profund. N-am nicio scuză. Nu m-am gândit. A fost asta lucrul cel mai rău?

— Cum adică cel mai rău?

— V-a spus Pavel despre lucruri mai rele decât ăsta? Aș dori să aflu, pentru ca atunci când cer iertare să știu de ce m-am făcut vinovat.

Ea îi aruncă o privire ciudată.

— Nu-i o întrebare corectă, Fiodor Mihailovici. Pavel trecea prin crize de singurătate. Uneori vorbea, iar eu ascultam. Spunea tot soiul de lucruri, nu întotdeauna plăcute. Poate-a fost bine că s-a întâmplat așa. Odată ce-a adus trecutul la suprafață, poate nu l-a mai măcinat în adâncuri.

— Matriona! El se întoarse brusc spre copilă. Ți-a spus Pavel ceva...

Dar Anna Sergheievna îl întrerupse.

— Sunt sigură că Pavel nu i-a spus nimic. Apoi, întorcându-se spre el încet, dar plină de furie: Nu puteți întreba un copil așa ceva!

Se opriră și se uitară unul la altul în câmpul pustiu. Matriona privea într-o parte încruntată, cu buzele strânse; Anna Sergheievna avea o privire severă.

— Se face frig, spuse ea. Ne întoarcem?

Matriona

Nu le însoțește acasă, ci se duce să cineze la un han. În camera din spate are loc un joc de cărți. Se uită și el un moment și bea, dar nu joacă. E întuneric când se întoarce în apartamentul întunecat, în camera goală.

Singur, însingurat, își acordă un mic acces de nostalgie, deloc neplăcut în sine, după Dresda și rutina confortabilă a vieții lui de acolo, cu o soție care îi ocrotea cu grijă intimitatea și organiza viața familiei în jurul tabieturilor lui.

Nu se simte acasă la numărul șaizeci și trei și nu se va simți niciodată. Nu numai că e cel mai trecător dintre chiriași, scuza lui de-a rămâne acolo fiind la fel de obscură pentru ceilalți, ca și pentru el, dar simte apăsarea traiului alături de o femeie cu dispoziție schimbătoare și un copil care-ar putea oricând să considere prezența lui fizică neplăcută. În tovărășia Matrionei, e întotdeauna conștient că hainele lui au început să miroasă, că pielea lui e uscată și solzoasă, iar placa dentară pe care o poartă cloncăne atunci când vorbește. Și hemoroizii îi produc un disconfort neîncetat. Constituția de fier care l-a ajutat să supraviețuiască în Siberia începe să scârțâie; acest spectacol al decăderii trebuie să fie absolut dezgustător pentru un copil, mai cu seamă pentru o fetiță maniacă în privința curățeniei, în ochii căreia el a înlocuit o ființă de o frumusețe și o forță de zeu. Când tovarășii ei de joacă o întreabă despre acel musafir funebru care refuză să-și facă bagajele și să plece, oare, se întreabă el, ce le răspunde ea?

Te *rugai*: când se gândește la cuvintele Annei Sergheievna, se cutremură. Să ajungă demn de milă! Se

lasă în genunchi, își apasă fruntea de marginea patului, încearcă să-și afle calea spre insula Elaghin și spre Pavel, în mormântul lui rece. Măcar Pavel nu se întoarce împotriva lui. Pe Pavel se poate baza, pe Pavel și iubirea lui de gheață.

Tatăl, copia veștedă a fiului. Cum se poate aștepta ca o femeie care i-a contemplat fiul în plină frumusețe să-l privească acum pe el cu dorință?

Își amintește cuvintele unui camarad de surghiun din Siberia: „De ce ni se dă bătrânețea, frățiorilor? Ca să ne facem mici la loc, mititei, cât să-ncăpem prin urechile acului”. Înțelepciune țărăneasă.

Îngenunchează de mai multe ori, dar Pavel nu vine. Oftând, se suie până la urmă în pat.

Se trezește plin de surprindere. Deși e încă întuneric, se simte ca și cum s-ar fi odihnit șapte nopți. E ager și invincibil; țesutul cerebral i-a fost proaspăt spălat. Abia se poate stăpâni. E ca un copil în ziua de Paști, agitat până trezește toată casa, ca să împartă cu ei bucuria. Vrea s-o trezească pe ea, pe femeie, vrea ca amândoi să danseze prin apartament. „Cristos a-nviat!” vrea el să strige și s-o audă răspunzând: „Adevărat a-nviat!”, ciocnind cu el oul de Paști. Amândoi dansând în cerc cu ouăle lor roșii, iar Matriona și ea, în cămașă de noapte, împleticindu-se somnoroasă și fericită printre picioarele lor; și spectrul celui de-al patrulea, de asemenea, învârtindu-se printre ei, neîndemânatic, cu picioarele lui mari, zâmbind: să fie copii împreună, nou-născuți, înviați din morminte. Și zorile deasupra orașului, și cocoșii salutând din curțile lor o nouă zi.

Bucuria izbucnind ca zorile! Doar pentru o clipă. Nu numai că norii încep să traverseze acest cer proaspăt, strălucitor. Dar e ca și cum, în momentul în care soarele răsare în toată splendoarea, apare un alt soare, un soare-umbră, un antisoare lunecând prin dreptul feței lui.

Cuvântul prevestire îi vine în minte, cu toată greutatea lui întunecată, de rău augur.

Soarele care răsare nu-i acolo pentru el, ci ca să intre în eclipsă; bucuria strălucește doar ca să dezvăluie ce va însemna negarea ei.

Dintr-un singur salt grăbit e în picioare. Următoarele câteva minute se întind înaintea lui ca un pasaj întunecat, de-a lungul căruia trebuie s-o ia la goană. Trebuie să se îmbrace și să iasă din apartament înainte ca rușinea să-l copleșească; trebuie să găsească un loc izolat, dincolo de auzul oamenilor cumsecade, unde va încerca să-și stăpânească criza cât de bine va putea.

Iese-afară. Coridorul e într-o beznă totală. Întinzând mâinile ca un orb, bâjbâie până la capătul scărilor și, ținându-se de balustradă, începe să coboare treaptă cu treaptă. La etajul al doilea îl cuprinde un val de spaimă, o spaimă fără obiect. Se așază într-un colț, ținându-și capul în mâini. Mâinile îi miros a ceva ce-a atins, dar nu se șterge. Să vină, gândește disperat; am făcut tot ce-am putut.

Se aude un strigăt al cărui ecou se izbește de casa scării atât de puternic și de înspăimântător, încât toți locuitorii casei sunt treziți din somn. Cât despre el, nu aude nimic, e dus, nu mai e timp.

Când se trezește, e într-o beznă atât de deasă, încât îi apasă globii ochilor. Habar n-are unde se află sau cine este. E o veghe, o conștiință, atâta tot. Parcă s-ar fi născut cu un minut în urmă, într-o lume neizbăvită de noapte.

Fii calm, spune această conștiință, adresându-se sieși, încercând să-și înăbușe panica: ai mai fost deja aici - așteaptă, ceva o să se întoarcă.

Un trup cade vertical din spațiu înăuntrul lui. Acel trup este el. E un curent de aer; el e acela care simte curentul. E un gâtlej sufocat de spaimă; e gâtlejul lui.

Să moară, gândește: să moară!

Încearcă să miște un braț, dar brațul e prins sub el. Încearcă prosteste să-l smucească. Miroase urât, hainele lui sunt umede. Ca gheața care se formează în apă, amintirile încep într-un târziu să se coaguleze: cine e el, unde se află; odată cu memoria, și dorința urgentă de a dispărea din locul acela până nu e descoperit în toată umilința.

Aceste atacuri sunt povara pe care o duce cu el prin lume. N-a mărturisit nimănui cât timp petrece pândind premoniția lor, încercând să citească semnele. De ce sunt blestemat? strigă în tăcere, lovind pământul cu toiagul, poruncindu-i stâncii să răspundă. Dar el nu e Moise, iar stânca nu se despică. Nici transele nu aduc iluminarea. Ele nu sunt încercări la care e supus. Departe de asta: ele sunt nimic – îmbucături din viața lui, supte ca de un vârtej care nu lasă în urmă nici măcar memoria întunericului.

Se ridică și se târăște în jos pe ultimele trepte. Tremură, trupul îi e rece. Când iese afară, tocmai se luminează de ziuă. A nins. Deasupra zăpezii proaspăt căzute pulsează o pâclă stacojie. Culoarea nu e de la zăpadă, ci curge din ochii lui; nu poate scăpa de ea. O pleoapă i se zbate atât de enervant, încât o apasă cu mâna înghețată. Îl doare capul, de parcă un pumn s-ar strânge și s-ar desface înăuntrul lui. Pălăria i-a rămas undeva pe scări.

Cu capul gol, în haine murdare, se târăște prin zăpadă spre micuța biserică a Mântuitorului de lângă podul Kamenii și se adăpostește acolo, până e sigur că Matriona și mama ei au plecat. Apoi se întoarce la apartament, încălzește apă, se dezbracă și se spală. Își spală și lenjeria și o atârână în baie. Ce noroc pe Pavel, gândește, că nu a suferit de această boală a prăbușirii, ce noroc că nu s-a născut din mine! Apoi, ironia acestor vorbe îl copleșește și scrâșnește din dinți. Capul îi explodează de durere, iar pâcla stacojie colorează totul. Se întinde pe pat în halatul de casă, se leagănă până adoarme.

Un ceas mai târziu, se trezește furios, iritat. Sfredele de durere par să-i treacă din ochi în creier. Pielea e ca hârtia și moale la pipăit.

Gol pe sub halat, rățăcește prin apartamentul Annei Sergheievna, deschizând scrinuri, uitându-se prin sertare. Totul e ordonat, bine rânduit și pus la locul lui.

Într-un sertar, înfășurat în catifea roșie ca focul, găsește un portret al Annei Sergheievna tânără, alături de un bărbat care ar putea fi tipograful Kolenkin. Îmbrăcat în costumul de duminică, Kolenkin arată sfrijit, bătrân și obosit. Ce fel de căsnicie o fi fost pentru această tânără frumusețe brună, plină de pasiune? Și de ce portretul a fost ascuns într-un sertar? Îl așează la loc și mângăli dinadins geamul, lăsându-și amprenta degetului mare peste chipul bărbatului mort.

Când era copil, avea obiceiul de a-i spiona pe musafirii casei, furișându-se în intimitatea lor. Era o slăbiciune pe care o asociase până acum cu refuzul de a accepta limite la ceea ce e îngăduit a ști, cu cititul de cărți interzise și, deci, cu propria vocație. Astăzi, totuși, nu e înclinat să fie tolerant cu sine. E înrobit, cu știrea lui, de un meschin spirit al răului. Adevărul este că scotocitul prin lucrurile Annei Sergheievna când ea lipsește de-acasă îi dă frisoane de plăcere.

Închide ultimul sertar și se învârte prin casă, neștiind de ce să se-apuce.

Deschide geamantanul lui Pavel și se îmbracă în costumul alb. Până atunci îl purtase ca pe un omagiu față de băiatul mort, un gest de provocare și iubire. Dar acum, privindu-se în oglindă, i se pare că vede doar impostură și, dincolo de ea, ceva clandestin și obscen, ceva ce se petrece îndărătul ușilor încuiate și al draperiilor trase, în încăperi unde domni cu peruci și lungi pulpane își dezgolesc buclele ca să fie biciuiți.

A trecut de amiază și capul încă îl doare. Se întinde în

pat, petrecându-și un braț peste ochi de parcă s-ar feri de o lovitură. Totul se învâрте în jurul lui; are senzația căderii într-o beznă fără sfârșit. Când își revine, a pierdut din nou orice conștiință de sine. Știe cuvântul *eu*, dar pe măsură ce îl contemplă, acesta devine la fel de enigmatic ca o stâncă în mijlocul deșertului.

Doar un vis, gândește; mă voi trezi dintr-o clipă în alta și totul va fi bine. Pentru o clipă i se îngăduie să creadă acest lucru. Apoi adevărul izbucnește, covârșitor.

Ușa scârțâie și Matriona aruncă o privire înăuntru. Neîndoielnic, mirată să-l vadă.

— Sunteți bolnav? îl întreabă, încruntându-se.

Nu se ostenește să-i răspundă.

— De ce purtați costumul acesta?

— Dacă nu-l port eu, atunci cine?

O sclipire de nerăbdare se citește pe chipul fetei.

— Știi povestea costumului lui Pavel? o întreabă.

Ea clatină din cap.

Se așază cum trebuie și îi face semn și ei să stea pe pat.

— Vino aici. E o poveste lungă, dar am să ți-o spun. Acum doi ani, când eram încă în străinătate, Pavel s-a dus să locuiască la Tver cu o mătușă. Doar pe timpul verii. Știi unde e Tver?

— E lângă Moscova.

— E în drum spre Moscova. Un oraș mare. La Tver trăia un ofițer în rezervă, un căpitan, cu o soră care îi ținea gospodăria. Numele surorii era Maria Timofeevna. Era oloagă și cam slabă la minte. O făptură cumsecade, dar incapabilă să aibă grijă de ea.

Își dădu seama cât de repede intrase în ritmul povestirii. Ca un piston, incapabil de orice altă mișcare.

— Căpitanul, fratele Mariei, era din păcate un bețivan. Când se îmbăta, se purta urât cu ea. După aceea, nu-și mai amintea nimic.

— Și ce-i făcea?

— O bătea. Atâta tot. Îi trăgea câte-o mamă de bătaie zdravănă, rusească. Ea nu-i purta pică. Poate, în biata ei prostie, credea că așa e lumea: un loc unde mănânci bătaie.

Îi câștigase atenția. Acum strânse șurubul.

— La urma urmei, așa trebuie să vadă lumea un câine sau un cal. De ce-ar fi Maria altfel? Un cal nu pricepe c-a venit pe lume ca să tragă la căruță. El crede că-i aici ca să fie bătut. Pentru el, droșca e lucrul de care e legat ca să nu poată fugi în timp ce e bătut.

— Nu... șopti fetița.

Știa ce era-n mintea fetei: respingea din toate puterile viziunea despre lume pe care i-o oferea el. Voia să creadă în domnia binelui. Dar credința ei era slabă, nu avea fundament. Nu simți nicio milă pentru ea. *Asta e Rusia!* voi să-i spună, plesnind-o cu cuvintele, băgând-o cu nasul în ele. În Rusia nu-ți poți permite să fii o floare delicată. În Rusia trebuie să fii ori un scaiete, ori o păpădie.

— Într-o zi, căpitanul a venit în vizită. Nu era un prieten apropiat al mătușii lui Pavel, dar a venit oricum și a adus-o și pe soră-sa. Poate băuse. Pavel nu era acasă în ziua aceea.

Un oaspete moscovit, un tânăr care nu cunoștea situația, i-a făcut conversație Mariei și a-nceput s-o tragă de limbă. Poate era doar politicoș. Pe de altă parte, poate a vrut să-și bată joc de ea. Maria a devenit agitată, iar imaginația ei a-nceput s-o ia razna. I-a mărturisit acestui oaspete că era logodită sau, cum s-a exprimat ea, „promisă”. „Iar logodnicul tău e de-aici, din gubernie?” s-a interesat el. „Da, e de-aici, din preajmă”, a răspuns ea, zâmbind sfielnic către mătușa lui Pavel (trebuie să știi că Maria era o femeie înaltă și împiedicată, cu un glas puternic, nicidecum tânără sau drăguță).

Pentru a păstra aparențele, mătușa lui Pavel s-a prefăcut că o felicită și că îl felicită și pe căpitan. Căpitanul a fost

desigur furios pe soră-sa și, imediat ce au ajuns acasă, a rupt-o în bătaie.

— Prin urmare, nu era adevărat?

— Nu, câtuși de puțin, totul se petrecea în capul ei. Iar - s-a aflat pe urmă - bărbatul cu care era convinsă că se va căsători nu era altul decât Pavel. De unde i-a venit ideea asta, nu știu. Poate i-o fi zâmbit vreodată sau i-o fi spus că are o bonetă drăguță - Pavel avea suflet bun, asta era una dintre calitățile lui, nu-i așa? Și poate s-a întors acasă visând la el, iar după asta și-a închipuit că e îndrăgostită de el, și el de ea.

În timp ce vorbea, o cerceta pe fetiță cu coada ochiului. Se agita emoționată și pentru o clipă chiar își băgă degetul în gură.

— Îți închipui ce s-a mai distrat lumea bună din Tver pe seama poveștii Mariei și-a curtezanului ei închipuit! Dar, acum, hai să-ți povestesc despre Pavel. Când Pavel a auzit povestea, a ieșit imediat în oraș și și-a comandat un costum alb, elegant. Următorul lucru pe care l-a făcut a fost să se anunțe în vizită la Lebiatkini, îmbrăcat în costumul alb și cu un buchet de flori - cred că erau trandafiri. Și, deși căpitanul Lebiatkin n-a prea înghițit toată povestea, până la urmă Pavel l-a cucerit. Cu Maria s-a purtat foarte respectuos, foarte politicos, ca un adevărat gentleman, deși avea doar douăzeci de ani neîmpliniți. Vizitele au continuat toată vara, până a plecat din Tver și s-a întors la Petersburg. Le-a dat o lecție tuturor, o lecție de cavalerism. Și pentru mine a fost o lecție. Așa era Pavel. Și asta e povestea costumului alb.

— Iar Maria?

— Maria? E tot la Tver, din câte știu.

— Dar ea știe?

— Dacă știe despre Pavel? Probabil că nu.

— De ce s-a omorât?

— Crezi că s-a omorât?

— Mama zice că s-a omorât.

— Nimeni nu se omoară, Matrioșa. Poți să-ți pui viața în pericol, dar nu poți chiar să te omori. E mai probabil ca Pavel să fi riscat, ca să vadă dacă Dumnezeu îl iubea destul cât să-l salveze. I-a pus lui Dumnezeu o întrebare – Mă vei salva? –, iar Dumnezeu i-a răspuns. Dumnezeu a spus: Nu. Dumnezeu a spus: Mori.

— Dumnezeu l-a ucis?

— Dumnezeu a zis nu. Dumnezeu ar fi putut să spună: Da, te voi salva. Dar a preferat să spună nu.

— De ce? șopti ea.

— I-a spus lui Dumnezeu: Dacă mă iubești, salvează-mă. Dacă ești acolo, salvează-mă. Dar nu a fost decât tăcere. Apoi a spus: Știu că ești acolo, știu că mă auzi. Pun rămășag pe viața mea că mă vei salva. Iar Dumnezeu tot nu zicea nimic. Apoi Pavel a strigat: Oricât de mult ai de gând să taci, știu că mă auzi. Îmi pun rămășagul – acum! Și și-a aruncat rămășagul. Iar Dumnezeu n-a apărut. Dumnezeu n-a intervenit.

— De ce? șopti ea din nou.

Avu un zâmbet urât, schimonosit, bărbos.

— Cine știe? Poate lui Dumnezeu nu-i place să fie provocat. Poate că principiul că nu trebuie să fie provocat e mai important pentru el decât viața unui copil. Sau poate motivul e că Dumnezeu pur și simplu nu aude bine. Dumnezeu trebuie să fie foarte bătrân acum, cât lumea sau poate și mai bătrân. Poate aude prost și i-a slăbit și vederea, ca oricărui moș.

Fetița se dădu bătută. Nu mai avea întrebări. Acum e pregătită, gândi el. Bătu cu palma locul de lângă el pe pat.

Cu capul plecat, fetița se trase mai aproape. O cuprinse cu brațul; simți cum tremură. O mângâie ușor pe păr, pe tâmple. În sfârșit, ea cedă și, ghemuindu-se lângă el cu pumnii strânși sub bărbie, izbucni într-un plâns nestăpânit.

— Nu-nțeleg, rosti ea printre sughițuri. De ce-a trebuit

să moară?

Ar fi fost bucuros să poată spune: Nu a murit, e-aici, eu sunt el; dar nu putu.

Se gândi la sămânța care încă mai trăiește o clipă în trup, după ce respirația s-a oprit, încă neștiind că nu va mai găsi niciodată o ieșire.

— Știu că-l iubești, îi șopti răgușit. Și el știe asta. Ai un suflet bun.

Dacă sămânța ar putea fi scoasă din trup, una singură măcar, și i s-ar da un adăpost!

Se gândește la micuța statuie de teracotă pe care a văzut-o la muzeul etnografic din Berlin: zeul indian Shiva întins pe spate, vânat și mort, iar călare pe el, o zeiță cumplită, cu multe brațe, cu gura căscată în extaz – călărindu-l, scoțând sămânța divină din el.

Nu are nicio greutate să și-o închipuie pe această fetiță în extaz. Imaginația lui pare să nu cunoască limite.

Se gândi la un prunc înghețat, mort, îngropat într-un sicriu de fier sub pământul acoperit de zăpadă, așteptând să treacă iarna, așteptând primăvara.

Până aici merge violul: fetița în scobitura brațului, cele cinci degete ale mâinii lui, albe și tăcute, înfipse în umărul ei. Dar ar fi putut la fel de bine să stea întinsă pe pat, dezbrăcată. Ca fetițele acelea care se dăruiesc pentru că pornirea lor naturală e să fie bune, să se supună. Se gândi la prostituatele-fetițe pe care le văzuse ici-colo, în Germania; se gândi la bărbații care caută asemenea fetițe, pentru că în spatele fardului țipător și al veșmintelor provocatoare, ei întrevăd ceva ce îi stârnește, o anume castitate, ceva feciorelnic. *O prostituează pe Sfânta Fecioară*, vor spune acești bărbați, recunoscând miresma inocenței în gestul cu care fetița își cuprinde sânii ca să-i provoace, în mișcarea cu care își desface picioarele. În cămăruța mirosind a stătut, ea aduce o boare ușoară, chinuitoare, de primăvară, de flori, pe care el n-o mai

poate suporta. Deliberat, cu dinții strânși, o lovește, o lovește iar și iar, urmărind tot timpul pe chipul ei ceva dincolo de crispăre, de stăpânire a durerii: urmărind expresia uimită, cu ochii larg deschiși, a unei fături care începe să-nțeleagă că viața ei e în primejdie.

Viziunea, criza, rictusul imaginației trec. O consolează încă o dată, își retrage brațul, găsește o cale de-a se purta cu ea ca mai-nainte.

— Vă gândiți să faceți un altar? întrebă ea.

— Nu m-am gândit.

— Puteți face un altar în colț, c-o lumânare. Apoi puneți poza lui acolo. Dacă vreți, am eu grijă să țin lumânarea aprinsă când nu sunteți aici.

— Un altar trebuie să dăinuie veșnic, Matrioșa. Mama ta o să vrea să închirieze camera după ce plec eu.

— Când plecați?

— Încă nu sunt sigur, spuse el, evitând capcana. Și apoi: Doliul după un copil e nesfârșit. Asta vrei să auzi? Uite c-o spun. E-adevărat.

Fie că detectase o schimbare de ton, fie că atinsese el un punct mai delicat, fetița tresări vizibil.

— Dacă tu ai muri, mama ta te-ar jeli toată viața. Și, spre surprinderea lui, adăugă: Și eu.

E-adevărat? Nu, nu încă; dar poate e pe punctul de-a deveni adevărat.

— Atunci pot să aprind o lumânare pentru el?

— Da, poți.

— Și să o țin aprinsă?

— Da. Dar de ce e o lumânare atât de importantă pentru tine?

Se foiește neliniștită.

— Ca să nu mai stea în întuneric, spune ea într-un târziu. Ciudat, dar exact așa își închipuise și el uneori. O corabie pe mare, o noapte furtunoasă, un băiat căzut peste bord. Zbătându-se în valuri, menținându-se întru câțva

deasupra apei, băiatul strigă îngrozit: respiră și strigă, respiră și strigă în urma corabiei care fusese casa lui și încetase să mai fie. E o lanternă la pupa, pe care își fixează privirile, o licărire de lumină în sălbăticia nopții și a mării. Atâta timp cât văd lumina, își spune el, nu sunt pierdut.

— Pot să aprind lumânarea acum? întreabă ea.

— Dacă vrei... Dar nu punem și poza, încă nu.

Aprinde o lumânare și o așază lângă oglindă. Apoi, cu o încredere care îl ia prin surprindere, se întoarce în pat și-și lasă capul pe umărul lui. Privesc împreună flacăra statornică. De jos, din stradă, se aud zgomotele făcute de copiii ieșiți la joacă. Degetele lui îi prind umărul, o lipește de el. Aproape îi simte oscioarele fragede cum se pliază, unul după altul, ca aripa unei păsări.

Ivanov

Se lasă pradă somnului, așa cum face în fiecare seară, cu intenția de a găsi calea către Pavel. În noaptea asta e trezit - aproape imediat, se pare - de un glas atât de firav, încât pare să nu aparțină unui trup, care vine de jos, din stradă. *Isaev!* șoptește glasul, iar și iar, răbdător.

E vântul prin trestii, asta-i tot, gândește el și alunecă recunoscător la loc în somn. Vara, vântul prin trestii, cerul albastru stropit cu norișori îndepărtați, iar el hoinărind pe malul unui pârau, cu un baston în mână, cu care retează alene câte-o trestie de lângă drum. Zbârnâitul metalic al unui stol de păsări-țesător. Se oprește, ascultă nemișcat. Cântecul greierilor încetează și el; nu se mai aud decât respirația lui și foșnetul trestiilor unduindu-se în vânt. *Isaev!* cheamă vântul.

Tresare și se trezește imediat. E-n crucea nopții, toată casa e tăcută. Se duce la fereastră, cercetând umbrele defară la lumina lunii, așteptând să se repete chemarea. Într-un târziu, se aude iar. Are aceeași ascuțime, aceeași lungime, aceeași tonalitate ca vântul, al cărui ecou încă îi răsună în urechi, dar nu e defel glas de om. E scheunatul nefericit al unui câine.

Nu e Pavel, strigând să fie adus înapoi - ci doar o făptură care nu îl privește defel, un câțel scheunând după tatăl lui. E bine oricum că măcar tatăl-câine iese afară în frig și beznă și-și strânge între labe puiul rotofei și puturos. Măcar el să-l consoleze și să-i cante și să-l legene până adoarme.

Câinele urlă din nou. Nici urmă de câmpuri pustii și lumină argintie: e un câine, nu un lup; un câine, nu fiul lui.

Și atunci? Atunci trebuie să se scuture din letargia asta!

Tocmai pentru că nu e fiul lui, nu trebuie să se întoarcă în pat, ci să se îmbrace și să răspundă chemării. Dacă se gândește că fiul lui o să vină hoștește, în puterea nopții, și așteaptă doar chemarea unui hoț, atunci n-o să-l mai vadă niciodată. Dacă se gândește că fiul lui va vorbi cu glas de negândit, atunci nu-l va auzi niciodată. Atâta timp cât se așteaptă la ceva ce nu așteaptă, ce nu așteaptă nu va veni. Prin urmare – paradox în paradox, beznă înfășurată în beznă –, trebuie să răspundă la ce nu se așteaptă.

De la etajul al treilea, părea ușor de găsit câinele. Dar când ajunge jos, în stradă, e complet nedumerit. Vine scheunatul din stânga sau din dreapta, de la una dintre casele de vizavi, din spatele caselor sau poate dintr-o curte interioară? Și din care anume? Și ce e cu scheunatul ăsta, care acum pare să fie nu doar mai scurt și mai grav, dar și de un timbru diferit – aproape cu totul alt sunet?

Căută peste tot, fără țință, până când găsi drumeagul folosit pentru golitul haznalelor. La o cotitură a drumeagului, dădu într-un târziu de câine. Era legat de un burlan cu un lanț subțire; lanțul i se înfășurase în jurul unei labe din față, trăgându-i-o în sus când se strângea. Când se apropie, cățelul se retrase cât de departe putea, schelălăind. Își pleoști urechile, se întinse la pământ, se rostogoli pe spate. O cățea. Se aplecă peste ea, îi desfăcu lanțul. Căinii miros a frică și, chiar în frigul de-afară, simțea spaima pe care o degaja animalul. Îl scărpină după urechi. Încă întins pe spate, cățelul îi linse timid încheietura mâinii.

Oare asta o să fac tot restul vieții, se întrebă, o să mă uit cercetător în ochii câinilor și-ai cerșetorilor?

Câinele se ridică. Deși nu-i plăceau căinii, nu se îndepărtă, ci se așeză pe vine, iar cățelul îl linse, cu limba lui caldă și umedă, pe față, pe urechi, pe barba sărată.

Îl mai mângâie o dată și se ridică. La lumina lunii, nu putu să distingă cadranul ceasului. Câinele trase de lanț,

scâncind nerăbdător. Cum putea cineva să țină un câine în lanț într-o noapte ca asta? Totuși nu-l dezlegă. Mai mult, se întoarce brusc și plecă, urmărit de urlete deznădăjduite.

De ce eu? se întreabă în timp ce se îndepărtează în grabă. De ce trebuie să duc eu toată povara lumii? Cât despre Pavel, dacă e să nu mai aibă nimic altceva, măcar propria moarte să fie a lui, măcar moartea lui să nu i se ia, ca să devină prilej de îndreptare pentru tatăl său.

Nu e bine. Raționamentul lui – specios, demn de dispreț – nu-l convinge nicio clipă. Moartea lui Pavel nu-i aparține lui Pavel – asta e doar un șiretlic lingvistic. Atâta timp cât el mai e aici, moartea lui Pavel e moartea lui. Oriunde s-ar duce, îl poartă pe Pavel în el, ca pe un prunc vânăt de frig („Cine va salva pruncul vânăt?” pare să audă dinăuntrul lui, cuvinte plângărețe care vin nu se știe de unde, sunând ca într-o melodie populară, țărănească).

Pavel nu va vorbi, nu-i va spune ce să facă. „Ia-l măcar pe-acesta și iubește-l”: dac-ar ști că aceste cuvinte vin de la Pavel, ar asculta fără să crâcnească. Dar nu-i așa. *Măcar pe-acesta*: este oare vorba de câinele părăsit în frig? Este câinele cel pe care trebuie să-l slobozească, să-l ia cu el, să-l hrănească și să-l iubească, sau oare cerșetorul jegos și bețiv, în zdrențele lui, de sub pod? O disperare cumplită îl copleșește, legată – cum, nu știe – de faptul că habar nu are cât e ceasul, dar a cărei cauză esențială e certitudinea crescândă că n-o să mai iasă niciodată noaptea din casă ca să răspundă scâncetelor unui câine, că șansa de a se lăsa în urmă, pe el așa cum este, și de a deveni ceea ce ar putea încă deveni a fost ratată. Eu sunt eu, gândește disperat, încătușat în mine până-n ziua morții. Am fost nedemn de ceea ce s-a îndreptat șovăielnic spre mine, orice-ar fi fost, iar acum s-a retras.

Cu toate astea, chiar în clipa în care închide ușa după el, e conștient de faptul că încă mai are o șansă să se întoarcă pe alee, să scoată câinele din lanț, să-l aducă la intrarea de

la numărul șaizeci și trei și să-i facă un culcuș sub scară - deși, știe, odată adus acolo, o să insiste să-l urmeze mai departe, iar dacă îl pune din nou în lanț, o să schelălăie și o să latre până o să trezească toată casa. *Nu e băiatul meu, e doar un câine*, protestează. *Ce înseamnă el pentru mine?* Chiar în timp ce protestează, știe deja răspunsul: Pavel nu va fi salvat până când nu va elibera câinele din lanț și nu-l va aduce la el în pat, nu-l va aduce *măcar pe acesta*, la fel pe cerșetor și pe cerșetoare, și pe alții încă necunoscuți; și nici măcar atunci nu va exista o certitudine.

Scoate un geamăt adânc de disperare. *Ce-o să mă fac?* gândește. Dacă-ș ști măcar ce vrea inima mea, mi-ar fi oare dat să aflu? De fapt, nu cu inima lui pierduse legătura, ci cu adevărul. Sau - reversul aceluiași gând - nu cu adevărul pierduse legătura: dimpotrivă, adevărul îl copleșea ca o cascadă, fără măsură, până când se înecase în el. Iar apoi se gândește (întoarce pe dos adevărul și întoarce și ce-a întors: iată prin ce șmecherii iezuite trebuie să gândim în ziua de azi!): să mă înec sub torent, asta e ce-mi trebuie? Mai multă apă, un torent mai mare, un înec mai adânc.

Stând în mijlocul străzii acoperite de zăpadă, își pune pe față mâinile reci, care miros a câine, își atinge lacrimile înghețate pe obraji, le gustă. Sare, pentru cei cărora le trebuie sare. Deja bănuiește că nu va salva câinele, nici în noaptea asta și nici în următoarea, dacă e vorba să mai fie una. Așteaptă un semn și pune rămășag (nu găsește un cuvânt mai cu greutate pe care ar îndrăzni să-l aleagă) că, de fapt, câinele nu e semnul, nu e niciun semn, e doar un câine printre mulți alții care urlă în noapte. Dar știe de asemenea că, atâta timp cât va încerca în chip viclean să deosebească lucrurile care sunt lucruri de lucrurile care sunt semne, nu va fi salvat. Aceasta e logica prin care va fi înfrânt; și, simțindu-i tăria de fier, ajunge la capătul resurselor, ca un câine în lanț care-și rupe dinții încercând

să-l roadă. Și fii atent, fii atent, se previne singur: câinele din lanț, al doilea câine, nu e nimic în sine, nu e o iluminare, doar o asemănare animalică!

Cu pumnii strânși în buzunare și capul plecat, cu picioarele țepene ca niște bâte, stă în mijlocul străzii, simțind cum saliva câinelui îi îngheață în barbă.

E posibil ca în clipa asta, în ascunzișul intrării de la numărul șaiszeci și trei, cineva să-l pândească în penumbră? Nu poate fi sigur de silueta celui care stă ascuns; până și pata ceva mai deschisă din locul feței ar putea să nu fie decât o scorojeală pe perete. Dar, cu cât se uită mai mult, cu atât i se pare că o față îl privește. O față adevărată? Imaginația lui e plină de bărboși cu ochi strălucitori care se ascund în ganguri întunecate. Cu toate astea, când pășește în bezna totală de la intrare, senzația unei alte prezențe devine atât de ascuțită, încât îl trece un fior pe șira spinării. Se oprește, își ține respirația, ascultă. Apoi aprinde un chibrit.

Într-un colț zace ghemuit un om, care clipește din cauza luminii. Deși are o broboadă de lână înfășurată în jurul capului și peste gură, îl recunoaște pe cerșetorul pe care îl repezise în fața bisericii.

— Cine ești? îl întreabă, cu o voce frântă. De ce nu mă lași în pace?

Chibritul se stinge. Aprinde încă unul.

Omul scutură din cap energic. O mână se ivește de sub pătură și împinge broboada la o parte.

— Nu poți să-mi poruncești tu mie, spune. O duhoare de pește împruțit plutește în aer.

Chibritul se stinge. Începe să urce treptele. Insistent, paradoxul revine: „Așteaptă-l pe cel pe care nu-l aștepti”. Prea bine; dar atunci fiecare cerșetor trebuie tratat precum fiul rătăcitor, îmbrățișat, primit în casă, sărbătorit? Da, ar fi spus Pascal: pariază pe toți, pe toți cerșetorii, pe toate potăile râioase; doar așa vei putea fi sigur că El, fiul

cel adevărat, cel care vine noaptea pe furiș, nu se va strecura prin ochiurile plasei. Irod ar fi și el de acord – măcelăriți toți copiii, fără excepție.

Dacă pariezi pe toate numerele, mai înseamnă oare asta că ești jucător? Fără niciun risc, fără să te supui glasului care îți șoptește de aiurea când se aruncă zarurile, ce mai rămâne divin din toate astea? Desigur, Dumnezeu știe și se va milostivi de cel cu suflet de jucător! Și, cu siguranță, nevasta care, atunci când bărbatul îi cade în genunchi și îi mărturisește că a pierdut la cărți ultima rublă și își toarnă cenușă-n cap și îi sărută tivul rochiei – nevasta care îl ajută să se ridice și îi șterge lacrimile și pleacă fără o vorbă să-și amaneze verigheta și se întoarce cu banii („Ia-i!”), ca el să se poată întoarce în sala de joc pentru un ultim pariu, care va răscumpăra totul – cu siguranță, o asemenea femeie e atinsă de aripa divină, e o femeie care pune totul la bătaie pentru un bărbat rămas fără nimic, o femeie care, chiar atunci când propria verighetă e amanetată și pierdută, mai iese o dată în noapte și se întoarce cu banii pentru un nou pariu!

Oare femeia de sus, din casă, femeia al cărei nume pare să-l fi uitat pentru moment, pe care chiar o confundă cu *Gnädige Frau*, proprietăreasa lui din Dresda, este atinsă de aripa divină? Nu știe nimic din lucrurile obișnuite despre ea, ci numai pe cel din urmă și mai tainic dintre toate: felul în care se dăruiește. După felul în care se dăruiește o femeie, poate un bărbat ghici cum se va dăruia ea zeiței Fortuna? E o asemenea femeie însemnată de abandon, un abandon căruia nu-i pasă unde o conduce, într-o plăcere sau durere, care folosește trupul senzual doar ca pe un vehicul, și asta numai pentru că nu putem trăi dematerializați? Este acesta un mod de a face dragoste pe care îl prețuiește, în care trupurile se apasă unul pe altul și unul într-altul, într-o beznă în care nu se aude nimic, ci doar fâlfâitul cearșafurilor, ca niște aripi?

Amintirile nopților cu ea îl cotropesc deodată, covârșitor, și tot ce era învălmășit în el se îndreaptă, arătând spre ea ca o săgeată. Dorința, în toată plinătatea ei, îl copleșește. *Ea, gândește, ea este Ea, cea pe care o doresc. Prin urmare...*

Prin urmare, zâmbind în sinea lui, coboară în grabă treptele și bâjbâie către colțul unde se cuibărise omul acela năimit, iscoada.

— Haide, îi spuse, vorbind în întuneric, am un pat pentru tine.

— Aici e postul meu, trebuie să stau la post, îi răspunse omul cu viclenie.

Dar nimic nu-i putea schimba acum buna dispoziție.

— Cel pe care-l aștepti va veni, chiar la etajul trei, te asigur. O să bată la ușă, o să aștepte răbdător și n-o să plece.

Se auzi o foială îndelungă, apoi foșnet de hârtii.

— Mai ai cumva un foc? întrebă omul.

Aprinse din nou un chibrit. Omul îngrămădi niște lucruri într-o traistă și se ridică.

Poticnindu-se în beznă ca doi bețivi, urcară scările. La ușa dinspre camera lui, îi șopti omului să nu facă gălăgie și îi prinse mâna, ca să-l călăuzească. Mâna era neplăcut de cărnoasă.

Odată ajunși, aprinse lampa. Era greu să-ți dai seama de vârsta străinului. Ochii aveau o privire tinerească; în același timp, părul lui rar și roșcovan și pielea pistruiată a capului dădeau impresia de oboseală și bătrânețe, iar ținuta lui părea a cuiva hârșit de ani și ghinion.

— Ivanov, Piotr Aleksandrovici, rosti omul, ciocnindu-și călcâiele, cu o mică plecăciune. Funcționar la pensie.

Îi arătă cu un gest patul.

— Culcă-te!

— Probabil că vă întrebați, continuă omul, încercând patul, cum a ajuns cineva cu situația mea să facă pe

pândarul - așa se numește în breaslă, pândar.

Se așază pe pat, apoi se întinse.

Avu sentimentul neplăcut că se căptușise cu unul dintre acei cerșetori care, nefiind în stare să facă scamatorii sau să cânte la vioară, cred că pot răsplăti pomenile cu povestea vieții lor.

— Te rog să nu vorbești tare, îi spuse. Și scoate-ți încălțările.

— Sunteți omul căruia i-au omorât băiatul, nu-i așa? Condoleanțele mele. Știu într-o câțva ce simțiți. Nu chiar totul, dar în parte. Și eu am pierdut doi copii. Răpuși așa, pe nepusă masă. Febră meningeală, asta a fost diagnosticul. Soția mea nu și-a revenit niciodată din șoc. Ar fi putut fi salvați, dacă aveam bani să plătim doctori buni. O tragedie, dar cui îi pasă? Tragediile sunt pretutindeni în jurul nostru. Tragedia a ajuns un mod de viață în lumea de azi. Se ridică în șezut. Dacă vreți să-mi ascultați sfatul, Fiodor Mihailovici - sper că nu vă supărați, nu-i așa? -, dacă acceptați un sfat de la cineva care a fost zdrobit, ca să zic așa, ca de pietre de moară, lăsați-vă în voia durerii. Plângeți ca o femeie! Asta e marele secret al neamului femeiesc, asta le avantajează în raport cu noi, bărbații. Ele știu când să-și dea drumul și să plângă. Noi nu, adică dumneavoastră și cu mine. Închidem totul în noi, ca într-o sticlă, până când ajunge un duh diavolesc! Și apoi ne ducem și facem ceva prostesc, doar ca să scăpăm de el, un ceas, două. Da, facem ceva prostesc, ceva ce regretăm tot restul vieții. Femeile nu sunt așa, pentru că ele știu secretul lacrimilor. Trebuie să învățăm de la sexul frumos, Fiodor Mihailovici, trebuie să învățăm să plângem! Uite, mie nu mi-e rușine să plâng: se împlinesc trei ani luna viitoare, de când ne-a lovit nenorocirea, și nu mi-e rușine să plâng!

Și, într-adevăr, lacrimile i se rostogoleau pe obraji. Le șterse cu manșeta, dar curgeau mereu. Reușea fără

probleme să vorbească în timp ce plângea. De fapt, părea destul de bine dispus.

— Cred că o să jelesc pierderea copilașilor mei pentru tot restul vieții, spuse.

În timp ce Ivanov își plânge „copilașii”, atenția lui rătăcește. Oare fiindcă se știe că e scriitor îi spun oamenii poveștile lor? Ei cred cumva că n-are și el poveștile lui? E istovit, durerea de cap nu l-a lăsat. Stând pe singurul scaun din încăpere, auzind păsările care începuseră deja să ciripească afară, e disperat să doarmă - disperat, de fapt, de lipsa patului pe care îl cedase.

— Putem sta de vorbă mai târziu, îl întrerupse morocănos. Acuma culcă-te, altfel ce rost mai are toată... Ezită.

— Toată pomana asta? completă Ivanov cu viclenie. Asta voiăți să spuneți?

Nu îi răspunse.

— Pentru că, doresc să vă asigur, nu trebuie să vă fie rușine că faceți o pomană, continuă omul încetisor, chiar deloc. După cum nu trebuie să vă fie rușine să jeliți. Ambele sunt impulsuri generoase. Par să ne coboare aceste impulsuri generoase, însă în realitate ne exaltă. Iar El le vede și le trece pe fiecare pe răboj, El care vede în toate cutele inimilor noastre.

Cu un efort, își dezlipi pleoapele. Ivanov ședea în mijlocul patului, cu picioarele încrucișate, ca un idol. Șarlatanul! gândi. Închise ochii. Când se trezi, Ivanov era încă acolo, prăbușit pe pat, cu mâinile strânse sub obraz, dormind. Avea gura deschisă; dintre buzele lui mici și trandafirii, ca de bebeluș, ieșea un sforăit delicat.

Rămase cu Ivanov o bună parte a dimineții. Ivanov, începutul imprevizibilului, gândi: să vedem cum imprevizibilul pune stăpânire pe noi!

Niciodată timpul nu se târâse atât de încet, niciodată

aerul nu fusese mai lipsit de semnificații.

Până la urmă, plictisit, îl trezi pe om.

— E timpul să pleci, s-a terminat schimbul.

Ivanov păru să nu bage în seamă ironia. Era proaspăt, vesel, odihnit.

— Uf! căscă el. Trebuie să fac o vizită la toaletă. Apoi, când se întoarce: Nu aveți ceva firimituri pe-aici, să le împărțiți cu mine, ca mic dejun?

Îl conduse pe Ivanov în apartament. Micul dejun era pregătit pe masă, dar nu-i era foame.

— Ia-l, spuse tăios. Ochii lui Ivanov luciră, o picătură de salivă i se scurse pe bărbie. Cu toate astea, mănă civilizată și-si sorbi ceaiul ridicând degetul mic. Când termină, se așează comod și oftă mulțumit.

— Cât mă bucur că drumurile noastre s-au încrucișat! spuse el. Lumea poate fi un loc foarte rece, Fiodor Mihailovici, și sunt sigur că știți asta! Nu mă plâng, să fiți sigur. Avem ce merităm, pe un plan mai înalt. Cu toate astea, mă întreb adeseori: oare nu merităm fiecare un refugiu, un adăpost, unde justiția să ne lase în pace o vreme și să avem parte de milă? Spun asta ca o întrebare, o întrebare filosofică. Chiar dacă nu e în Scripturi, nu e oare în spiritul Scripturilor să merităm ceea ce nu merităm? Ce credeți?

— Fără îndoială. Din păcate, acesta nu e apartamentul meu. Iar acum e timpul să pleci.

— O clipă. Vreau să fac o ultimă observație. Nu a fost simplă trăncăneală, știți, când am spus aseară că Dumnezeu vede în toate cutele inimilor noastre. Poate nu sunt prostănacul potrivit, cu sufletul curat, dar asta nu mă descalifică în a spune adevărul. Adevărul poate veni, știți, pe căi cotite și misterioase. Își atinse fruntea cu tâlc. N-ați fi crezut, nu-i așa, când ați dat prima oară peste mine, că într-o zi o să stăm împreună, dumneavoastră și cu mine, și o să bem un ceai în mod civilizată? Și uitate că asta facem!

— Îmi pare rău, dar nu vă pot urmări, mintea mea e distrată. Acum chiar trebuie să plecați.

— Da, trebuie să plec, am și eu îndatoririle mele. Se sculă de pe scaun, își aruncă pătura peste umeri ca o pelerină și întinse mâna. La revedere. A fost o plăcere să stau de vorbă cu un om de cultură.

— La revedere.

E o ușurare c-a scăpat de el. Dar un miros îmbâcsit, de pește rămâne în încăpere. În ciuda frigului, trebuie să deschidă fereastra.

O jumătate de oră mai târziu, cineva bătu la ușa apartamentului. Nu tot omul ăla! gândi și deschise ușa, cu un aer încruntat.

În fața lui stătea o copilă, o fată grăsună îmbrăcată într-un veșmânt întunecat, așa cum poartă călugărițele novice. Avea fața rotundă și inexpressivă, pomeții obrajilor atât de înalți, încât ochii ei mici abia mijeau, părul pieptănat spre spate și adunat într-o coadă scurtă.

— Sunteți tatăl vitreg al lui Pavel Isaev? întrebă ea, cu un glas surprinzător de profund.

El încuviință din cap.

Intră în cameră, închizând ușa după ea.

— Eram prietenă cu Pavel, anunță pe un ton alb.

El așteaptă ca fata să-i spună condoleanțe. Degeaba. În schimb, se propti în fața lui cu brațele atârând de-a lungul corpului, măsurându-l cu un calm flegmatic și atent, calmul unui luptător care așteaptă să înceapă încheștarea. Pieptul i se ridica și îi cobora ritmic.

— Pot să văd ce-a rămas în urma lui? spuse ea într-un târziu.

— A rămas foarte puțin. Pot să știu cum te cheamă?

— Katri. Chiar dacă nu e mare lucru, pot să mă uit? Vin pentru a treia oară. Primele două dăți, proasta aia de proprietăreasă nu mi-a dat drumul înăuntru. Sper să nu faceți la fel.

Katri. Nume finlandez. Și ea arată a finlandeză.

— Sunt sigur că are motivele ei. Îl cunoșteai bine pe fiul meu?

Nu răspunde la întrebare.

— V-ați dat seama că poliția l-a omorât pe fiul dumneavoastră, spune ea pe un ton neutru.

Timpu se oprește în loc. Își aude inima cum i se zbate în piept.

— Ei l-au omorât și au fabricat o poveste despre sinucidere. Nu mă credeți? N-aveți decât!

— De ce spui asta? Întrebă într-o șoaptă uscată.

— De ce? Pentru că ăsta-i adevărul. Ce alt motiv aș avea?

Nu e doar agresivă: începe să devină și nervoasă. Porni să se legene ritmic de pe un picior pe altul, iar brațele țineau și ele isonul. În ciuda siluetei ei pătrate, părea mlădioasă. Nu era de mirare că Anna Sergheievna nu voise să aibă de-a face cu ea.

— Nu. Clătină din cap. Ce-a rămas în urma fiului meu e o chestiune privată, o chestiune de familie. Te rog să explici motivul vizitei dumitale.

— Au rămas hârtii?

— Au fost hârtii, dar nu mai sunt. De ce întrebi? Și apoi: Faci parte din grupul lui Neciaev?

Întrebarea nu o descumpăni. Dimpotrivă, zâmbi, arcuindu-și sprâncenele, arătându-și ochii pentru prima oară, strălucitori, victorioși. Sigur că era din grupul lui Neciaev! O femeie războinică, iar legănatul ei era începutul unui dans războinic, dansul cuiva care arde să plece la luptă.

— Dacă aș fi, credeți că v-aș spune? răspunse ea, râzând.

— Știi că poliția supraveghează casa asta?

Îl privi fix, legănându-se pe vârfuri, ca și cum l-ar fi invitat să citească ceva în privirea ei.

— E un om jos chiar în clipa asta, insistă el.

— Unde?

— Nu l-ai observat, dar poți să fii sigură că e la post. Se prefacă că e cerșetor.

Zâmbetul i se schimbă într-o expresie veselă.

— Credeți că un spion al poliției e destul de deștept cât să mă recunoască? spuse ea. Și făcu un lucru surprinzător. Răsucindu-și tivul rochiei într-o parte, țopăi de vreo două ori, lăsând să se vadă niște pantofi simpli, negri, și ciorapi albi, de bumbac.

Are dreptate, gânde: poate trece drept un copil; totuși, un copil posedat de diavol. Diavolul dinăuntrul ei, răsucindu-se, țopăind, incapabil să stea potolit.

— Oprește-te! îi ceru cu răceală. Fiul meu n-a lăsat nimic pentru dumneata.

— Fiul dumneavoastră! Nici nu era fiul dumneavoastră!

— E fiul meu și va fi întotdeauna. Acum te rog să pleci. Conversația asta a durat cam mult.

Deschise ușa și îi făcu semn să iasă. Când plecă, se izbi de el dinadins. Era ca și cum l-ar fi îmbrâncit un porc.

Nu era nici urmă de Ivanov când ieși mai târziu, după-amiază, și nici când se întoarse. Era cazul să-i pese? Dacă treaba lui Ivanov era să vadă fără să fie văzut, de ce-ar fi fost treaba lui să-l vadă pe Ivanov? Chiar dacă, în această șaradă, Ivanov juca rolul îngerului Domnului – un înger a cărui unică virtute era de-a nu fi deloc înger –, de ce-ar fi trebuit ca el să-l caute pe înger? Să vină așadar îngerul să-mi bată la ușă, își spuse, și voi face ce se cuvine, îl voi adăposti: ajunge ca să facă târgul. Chiar în timp ce-și spunea asta, era conștient că se minte singur, că îi stă în putere să-l elibereze pe Ivanov absolut și pe deplin din postul lui de pază înghețat.

Așa că se tot foi, până când nu mai era altceva de făcut decât să coboare și să-l caute. Dar nu era jos și nici în stradă, nu era nicăieri. Oftă ușurat. Am făcut tot ce-am

putut, gândi.

Dar în adâncul sufletului lui știe că nu-i așa. Ar fi putut face mai mult, mult mai mult.

Neciaev

A doua zi cutreiera străzile din Obor, când zări în fața lui silueta bondoacă, aproape sferică a finlandezei. Nu era singură. Alături de ea se afla o femeie înaltă și subțire, care mergea atât de repede, încât finlandeza trebuia să țopăie ca să țină pasul cu ea.

Grăbi pasul. Deși uneori le pierdea din vedere prin mulțime, nu rămăsese mult în urma lor, când au intrat într-o prăvălie. În clipa în care intră, femeia înaltă aruncă o privire în urma ei pe stradă. Îl izbiră albastrul ochilor ei, paloarea feței. Privirea îi trecu peste el, fără să se oprească.

Traversă strada și făcu doi-trei pași fără țință, așteptându-le să iasă. Trecură cinci minute, apoi zece. I se făcu frig.

Pe placa de bronz scria *Atelierul La Fay* sau *La Fée, Modistă*. Deschise ușa; sună un clopoțel. Într-o încăpere îngustă, bine luminată, niște fete în halate cenușii, ca de uniformă, stăteau la două mese lungi de croitorie.

O femeie de vârstă mijlocie se repede să-l întâmpine:

— Domnul?

— O cunoștință de-a mea a intrat aici acum câteva minute - o tânără. Am crezut... Privește în jur prin prăvălie, descumpănit: nu era nici urmă de finlandeză sau de cealaltă femeie. Îmi pare rău, cred c-am făcut o greșală.

Cele două tinere croitoarese chicotesc de încurcătura lui. Cât despre Madame la Fay, îi pierise interesul.

— S-ar putea să fie vorba de studenți, spuse ea, încheind discuția. Noi n-avem nimic de-a face cu studenții.

Își cere din nou scuze și se pregătește să plece.

— Pe acolo! aude o voce în spatele lui.

Se întoarce. Una dintre fete arată către o ușiță, în stânga lui. Pe acolo!

Trece printr-un gang zidit din stradă. O scară de fier duce la etajul de sus. Șovăie, apoi urcă.

Se găsește într-un coridor întunecat, mirosind a bucătărie. De la un etaj de sus se aude scârțâitul unei scripci, cântând o melodie țigănească. Se ia după muzică și mai urcă două etaje, până la o ușă de mansardă întredeschisă, la care bate. Finlandeza se arată în ușă. Fața ei apatică nu trădează nicio surpriză.

— Pot să-ți vorbesc? o întreabă.

Îl lasă să intre.

La vioară cânta un tânăr îmbrăcat în negru. La vederea străinului, se opri în mijlocul melodiei, aruncă o privire spre femeia înaltă, apoi își puse șapca și ieși fără o vorbă.

I se adresă finlandezei.

— Te-am văzut pe stradă și te-am urmărit. Putem vorbi între patru ochi?

Se așeză pe o canapea, dar nu-l invită și pe el să ia loc. Picioarele ei abia atingeau podeaua.

— Vorbiți, spuse.

— Ai spus ieri ceva despre moartea fiului meu. Aș vrea să știu mai mult. Nu din spirit de răzbunare. Vreau să știu, pentru liniștea mea. Adică din dorința de-a mă liniști.

Ea îl privi batjocoritor.

— Să vă liniștiți?

— Adică eu n-am venit la Petersburg ca să mă amestec în investigații, continuă cu îndărătnicie, dar acum, că ai pomenit ceva despre felul în care a murit, nu pot să ignor lucrul ăsta, nu pot să-l las deoparte.

Făcu o pauză. Capul îi vâjâia, se simți dintr-odată sfârșit, închise ochii și avu imaginea lui Pavel îndreptându-se spre el. Lângă el era o fată, cea pe care o alesese să-i fie mireasă. Pavel tocmai se pregătește să vorbească, să-i

prezintă fata, iar el gândește în clipa aceea: Ce bine, iată cum toți acești ani cât am jucat rolul tatălui se apropie de sfârșit, are acum alte brațe care să-l strângă! Se pregătește să-i zâmbească lui Pavel, un zâmbet de bucurie și de ușurare totodată. Dar cine-ar putea fi mireasa? Oare fata asta înaltă (aproape la fel de înaltă ca Pavel), cu ochii albaștri pătrunzători?

Se smulge din reverie. Următoarea propoziție e deja pe buzele lui și o rostește monoton.

— Am o datorie față de el pe care nu pot s-o ocolesc.

Asta a fost tot. Cuvintele ajung la capăt, se usucă. Se așterne tăcerea, care se lungește tot mai mult. Face un efort să evoce imaginea lui Pavel și a miresei lui, dar dintre toți, îl vede apropiindu-se pe Ivanov sau, mai degrabă, mâinile lui Ivanov: degetele palide, grăsuțe, care ies ca niște râme din mânușile de lână verde. Cât despre față, se unduiește într-o ceață sulfuroasă și nu rămâne nemișcată suficient cât s-o poată fixa cu privirea. Impresia pe care o are, totuși, e cea a unui zâmbet viclean și insistent, ca și cum omul ar ști ceva ce i-ar putea face lui rău și vrea ca el să știe că știe.

Scutură din cap, încercând să-și limpezească mințile. Dar cuvintele parcă l-au părăsit. Stă în fața finlandezei ca un actor care și-a uitat rolul. Tăcerea apasă ca o greutate în încăpere. O greutate sau o pace, gândește: ce pace-ar mai fi dacă totul ar înțepeni deodată, păsările în aer, înghețate în zborul lor, marele glob suspendat pe orbită! Se pregătește cu siguranță o criză: nu poate face nimic ca s-o întârzie. Savurează ultimele clipe de liniște. Ce păcat că liniștea nu poate dura pe vecie! De departe, se aude un strigăt care trebuie să fie al lui. *O să fie scrâșnet de dinți* – cuvintele îi fulgeră pe dinainte; apoi sfârșitul.

Când își revine, e ca și cum ar fi fost într-o țară îndepărtată și s-ar fi întors de-acolo cenușiu și bătrân. De fapt, e tot în cameră, pe picioarele lui, cu un braț pe

jumătate ridicat. Iar cele două femei sunt și ele acolo, în pozițiile pe care și le amintește, numai că finlandeza are acum o expresie războinică.

— Pot să stau jos? articulează cu greutate, simțindu-și limba prea mare ca să-i încapă în gură.

Finlandeza îi face loc și se așază lângă ea pe sofa, amețit, bălăbănindu-și capul.

— E ceva în neregulă? îl întreabă ea.

Nu-i răspunde. Oare ce voia să-i spună acestei femei și de ce era așa de obosit tot timpul? Se simțea ca și cum creierul i-ar fi fost invadat de ceață. Dacă ar fi un personaj dintr-o carte, oare ce-ar spune într-un moment ca acesta, când ori îi vorbește inima, ori rămâne pagina albă?

— Nu pot să-ți spun, rostește încet, cât de trist și de străin mă simt în tovărășia dumitale. Jocul pe care-l joci e unul în care eu nu pot să intru. Ceea ce te angajează, ceea ce probabil l-a angajat și pe Pavel, pe mine nu mă angajează. Ca să fiu sincer, îmi produce silă.

Fără o vorbă, fata cea înaltă părăsește încăperea. Foșnetul rochiei și boarea de lavandă lăsată în urmă când trece pe lângă el îi stârnesc un neașteptat freamăt de dorință. Dorință în ce sens? O dorește pe fată? Sigur că nu – sau nu numai. Mai degrabă, dorința tinereții, a ceea ce pierduse pentru totdeauna, libertatea veșmintelor ușoare, desfăcute, a trupurilor goale. Chiar așa, reacția lui îl tulbură. De ce aici? De ce acum? E ceva legat de faptul că a ajuns la capătul puterilor, dar poate și de Pavel – de lumea lui, în care ajunsese, de erotismul care o impregnează.

— Mi-a fost arătată lista celor care aveau să fie executați, spune el.

Finlandeza îl scrutează îndeaproape.

— Poliția e în posesia acestor liste – sper că vă dați seama. Le-au luat din camera lui Pavel. Ce vreau eu să știu ar fi următoarele: fiecare dintre voi are, așa, un anumit

număr de oameni de ucis sau unele persoane sunt marcate ca revenindu-i unuia singur? Iar, în al doilea caz, aveți obligația de a studia aceste persoane înainte, de a vă familiariza cu viața lor de zi cu zi? Îi spionați acasă?

Finlandeza încercă să vorbească, dar el începuse să revină la viață, iar vocea lui o acoperi pe-a ei.

— *Dacă așa stau lucrurile*, dacă așa stau lucrurile, nu riscați să vă familiarizați cu victimele voastre mai mult decât ați dori? Nu ajungeți ca un om luat de pe stradă, un cerșetor, de pildă, căruia i se oferă cincizeci de copeici ca să omoare un câine bătrân și orb; acesta ia frânghia, îi pune lațul și îl mângâie pe câine ca să-l liniștească, șoptindu-i câteva cuvinte, iar între timp simte o anume căldură între ei, în așa fel încât, din momentul acela, câinele și cu el nu vor mai fi străini, iar ceea ce fusese la început o treabă simplă s-a transformat în cea mai sumbră trădare – o asemenea trădare, încât sunetul pe care îl scoate câinele atunci când strânge lațul îl va urmări zile întregi – un scheunat de mirare: *De ce tu?* Un asemenea gând nu v-ar reține?

În timp ce vorbea, femeia înaltă se întorsese. Îngenunchease în colțul îndepărtat al încăperii, împăturind cearșafuri, strângând o saltea. Iar finlandeza se însuflețise de-a binelea. Ochiul îi străluceau, abia aștepta să vorbească. Dar el continuă:

— Iar dacă un biet câine poate să facă așa ceva, crezi că bărbații și femeile de care vă propuneți să vă descotorosiți n-ar avea forța să vă bântuie? Eu cred că, oricât de științific ar fi selectați acești dușmani ai poporului, vă lipsește mijlocul de a-i ucide fără a vă pune sufletul în pericol. De pildă: cine a fost desemnat drept prima victimă a lui Pavel? Cine i-a fost repartizat ca să fie ucis?

— De ce întrebați? De ce vreți să știți?

— Pentru că intenționez să merg acasă la acea persoană, să îngenunchez în fața ușii și să mulțumesc cerului că

Pavel nu a mai ajuns acolo.

— Prin urmare, vă pare bine că Pavel a fost omorât?

— Pavel nu a murit. Ar fi murit, dar printr-un noroc extraordinar, a scăpat cu viață.

Pentru prima oară, cealaltă femeie vorbește.

— Nu vreți să veniți aici și să stați jos, Fiodor Mihailovici? întrebă ea, arătând spre masa de la geam, lângă care se află două scaune.

— E sora mea, explică finlandeza.

— Suntem surori, dar nu din aceiași părinți, spune cealaltă. Râsul lor e firesc, familiar.

După accent, e din Petersburg. Are o voce profundă. O voce formată. Are sentimentul că a mai întâlnit-o undeva. Să fie oare cântăreață? Din vremurile de la operă? Cu siguranță, e prea tânără pentru acele timpuri.

Ocupă unul dintre scaune; ea se așază în fața lui. Masa e îngustă. Piciorul ei îl atinge pe-al lui; el și-l trage înapoi.

Deși ea stă cu spatele la fereastră, înțelege acum de ce era atât de strident fardată. Pielea ei e presărată cu cicatrice de vărsat de vânt. Ce păcat, gândește: nu e o frumusețe, dar nicio femeie dizgrațioasă.

Piciorul ei îi atinge din nou piciorul, se lipește de el, centimetru cu centimetru.

O excitație tulburătoare pune stăpânire pe el. Ca la șah, se gândește: doi jucători așezați la masă, unul în fața celuilalt, făcându-și mișcările prestabilite. Acest caracter prestabilit e cel care-l excită – piciorul opus ridicat ca un pion și așezat lângă al lui? Iar a treia persoană, chibițul care nu vede, păcăliciul care se uită unde nu trebuie, joacă și ea un rol? Prestabilit și grosolan, o grosolănie care are efectul scontat. Oare unde-au învățat atâtea despre el, despre dorințele lui?

O cântăreață, o contralto; o regină a contralto-ului.

— L-ai cunoscut pe fiul meu, spune el.

— Era un discipol. O mascotă.

E familiarizat cu termenul și îl doare. O mascotă: un târâie-brâu în cercurile studențești, bun de făcut comisioane.

— Dar era prietenul vostru?

Ea se scutură.

— Prietenia e ceva efeminat. Nouă nu ne trebuie prietenie.

Efeminat; ce straniu sună acest cuvânt folosit de o femeie! Deja are sentimentul că știe mai multe decât ar fi vrut.

Piciorul încă îl mai atinge pe-al lui, dar acum apăsarea pare inertă și stângace, chiar amenințătoare. Nu mai e un picior, ci un bocanc. Pavel nu ar juca astfel de jocuri. Imaginea lui Pavel se întoarce, Pavel pășind spre el. Fata de lângă el, mireasa, nu se distinge. Pavel zâmbește și o mare bucurie izbucnește din acel zâmbet. *Prietene!* gândește. O iubire covârșitoare îi frânge inima. *Și asta, gândește, asta e ceea ce primesc în locul tău?*

— Dacă nu vă trebuie prietenie, Dumnezeu să vă ocrotească, șoptește el.

Se ridică de la masă și se întoarce cu spatele la femei. Cum o fi arătând? se întreabă. Nu e nicio oglindă. Când se așază din nou, lacrimile care stăteau să izbucnească s-au retras.

— Ce-ați făcut cu băiatul meu? întreabă cu voce joasă.

Femeia se apleacă peste masă și îl fixează cu ochii ei albaștri. Pe sub stratul de pudră, vede, în craterele bărbiei, fire de păr pe care briciul nu le-a putut agăța. Iar sprâncenele sunt prea groase, la rădăcina nasului. O femeie și-ar fi dat seama și i-ar fi spus să le penseze. Asta înseamnă că și finlandeza e băiat, un băiat mic și rotofei? Dintr-odată e revoltat de amândoi.

Ea - sau el - vorbește. E Neciaev - fără îndoială. Travestiul devine imediat transparent. Amintirea revine și ea, cu o claritate subită: în sala Congresului pentru Pace,

în timpul unei pauze dintre ședințe, Neciaev singur într-un colț, hăpăind tartine, privind în jurul lui, provocând încăperea plină de adulți: *Da, râdeți dacă vă dă mâna, râdeți de puștan!* Privirea lui era aceea a unui băiat surprins pe closet cu pantalonii în vine, vulnerabil, dar sfidător. *Râdeți voi, dar într-o zi o să iau înapoi ce mi se cuvine!*

Își amintește o remarcă făcută de prințesa Obolenskaia, amanta lui Mroczkowski: „O fi el *l'enfant terrible* al anarhismului, dar ar trebui să facă ceva cu coșurile alea!”

— Având în vedere ce i-a făcut poliția fiului dumneavoastră, spune Neciaev, mă mir că nu sunteți furios. Cum spune Evanghelia, ochi pentru ochi și dinte pentru dinte.

— Nenorocitul, asta nu e-n Evanghelie! Ce-ai zis despre Pavel? Și de ce umbli îmbrăcat în costumația asta caraghioasă?

— Sunt convins că nu credeți în povestea cu sinuciderea. Isaev nu s-a sinucis – asta e doar o făcătură a poliției. Nu pot folosi legea împotriva noastră, așa că se țin de omorurile astea obscene. Cu siguranță aveți bănuielile dumneavoastră – altfel, ce-ați căuta aici?

Delicatețea lui afectată dispăruse: își relua glasul obișnuit. În timp ce umbla de colo-colo prin încăpere, rochia lui albastră foșnea. Ce-o fi având pe dedesubt, pantaloni sau picioarele goale? Cum o fi să umbli așa, cu picioarele goale, deși ascunse, frecându-se unul de altul?

— Credeți că noi nu suntem în pericol? Credeți că eu *vreau* să mă strecor deghizat în propriul oraș, orașul în care m-am născut? Știți ce înseamnă să fii o femeie singură pe străzile Petersburgului? Glasul i se ascuți, cuprins de furie. Știți ce suntem nevoiți s-auzim? Bărbați care se țin după noi, șoptindu-ne porcării de neimaginat, și n-avem ce să facem! Se stăpânește. Sau poate știți foarte bine ce înseamnă. Poate ce vă descriu eu vă este foarte familiar.

Finlandeza își pusese în poală un castron cu cartofi, pe care se apucă să-i curețe. Fața ei era pașnică; semăna mai mult ca oricând cu o bunicuță.

— Se face frig, remarcă ea.

Sunt nebuni amândoi! gândi. Ce caut eu aici? Trebuie să-mi găsesc drumul înapoi spre Pavel.

— Vă rog să repetați... Vă rog să repetați ce-ați spus despre băiatul meu, interveni el.

— Foarte bine, haideți să vă povestesc despre fiul dumneavoastră. Verdictul oficial a fost că s-a sinucis. Dacă credeți asta, sunteți chiar credul, criminal de credul. Nu ați fost doar și dumneavoastră revoluționar în tinerețe? Sau poate mă înșel. Cu siguranță vă dați seama că lupta nu a încetat niciun moment. Sau ați încheiat o pace separată? Cei din linia întâi a luptei continuă să fie vânați, torturați și uciși. M-aș fi așteptat ca dumneavoastră să știți lucrul acesta și să scrieți despre el. Mai cu seamă, fiindcă lumea n-o să citească niciodată adevărul despre fiul dumneavoastră și alții ca el în infecta noastră presă rusească.

Glasul lui Neciaev deveni mai scăzut, mai intens.

— Ce s-a întâmplat cu fiul dumneavoastră mi se poate întâmpla oricând și mie sau oricăruia dintre tovarășii noștri. Spuneți că nu știți nimic despre asta. Dar mergeți pe străzi, mergeți prin piețe și în cârciumile unde se adună poporul și veți descoperi că poporul știe. Într-un fel sau altul, el știe! Și când va veni ziua judecății, poporul nu va uita cine-a suferit și-a murit pentru el și cine n-a ridicat un deget!

Cristos mânios, gândește; acesta e modelul pe care și l-a luat. Acel Cristos din Vechiul Testament, Cristos cel care i-a izgonit pe cămătari din templu. Până și costumația e potrivită; nu e o rochie, ci un veșmânt. Un imitator; un neavenit; un blasfemator.

— Nu mă amenința! îi răspunse. Cu ce drept vorbești în

numele poporului? Poporul nu e răzbunător. Poporul nu-și pierde vremea urzind și complotând.

— Poporul știe cine-i sunt dușmanii și poporul nu-și irosește lacrimile pentru ei, atunci când își găsesc sfârșitul! Cât despre noi, cel puțin știm ce-avem de făcut și o facem! Poate și dumneavoastră ați știut cândva, dar acum nu mai puteți decât să îndrugați una și alta, să clătinați din cap și să bociti. Asta-i văicăreală! Noi nu ne văicărim, nu bocim și nu ne pierdem vremea cu vorbe goale. Sunt lucruri despre care se poate vorbi și altele despre care nu se vorbește, ci doar trebuie făcute. Noi nu vorbim, nu plângem, nu ne gândim o mie de ani la *pe de-o parte și pe de altă parte*, noi chiar *facem*!

— Excelent! Voi chiar *faceți*. Dar cine vă dă instrucțiunile? E glasul poporului cel pe care-l ascultați sau e chiar glasul vostru, puțin schimbat, ca să nu fiți nevoiți să-l recunoașteți?

— Încă o întrebare deșteaptă! Încă o pierdere de vreme! Ne e greață și am obosit de atâta deșteptăciune. Zilele deșteptăciunii sunt numărate. Deșteptăciunea e ceva de care o să ne descotorosim. Ziua oamenilor obișnuiți va veni. Oamenii obișnuiți nu sunt deștepți. Oamenii obișnuiți vor doar ca treaba sa fie făcută. Odată ce treaba e făcută, oamenii obișnuiți vor hotărî cum stau lucrurile și dacă deșteptăciunea va mai fi îngăduită!

— Și dacă tot felul de cărți deștepte și alte chestii de-astea vor mai fi și ele îngăduite! se băgă în vorba finlandeza, însuflețită, aproape în extaz.

E oare cu puțință, gândește cu dezgust, ca Pavel să se fi împrietenit cu oameni ca ăștia, oameni mereu gata să se biciuiască în frenezii ipocrite? Locul acesta e ca o mănăstire spaniolă din vremea lui Loyola: fete de familie bună care se flagelau, tăvălindu-se în extaz, făcând spume la gură; sau postind, rugându-se ore-n șir să fie luate în brațele Mântuitorului. Extremiști cu toții, senzuali însetați

de extazul morții - ucigând, murind, n-avea importanță cum. Și Pavel printre ei!

În mintea lui izbucnește gândul ultimei clipe trăite de Pavel, trupul unui tânăr cu sângele înfierbântat, în deplină mândrie a vieții, izbindu-se de pământ, sau țâșnirea respirației din plămâni, trosnetul oaselor, mirarea, mai presus de toate, mirarea că sfârșitul e adevărat, că nu va fi o a doua șansă. Își frânge mâinile pe sub masă, disperat. Un trup ce se izbește de pământ: moartea, măsura tuturor lucrurilor!

— Dovedește-mi... spune. Dovedește-mi ce-ai spus despre Pavel.

Neciaev se apleacă spre el.

— O să vă duc la locul acela, spune el, pronunțând fiecare cuvânt cu grijă. O să vă duc la locul acela și o să vă deschid ochii.

În tăcere, se ridică și se împleticește spre ușă. Găsește scara și coboară, dar apoi rătăcește drumul spre alee. Bate la o ușă, la întâmplare. Nu răspunde nimeni. Bate la altă ușă. O femeie obosită, în papuci, îi deschide și se dă la o parte ca el să poată intra. „Nu”, spune el, „vreau doar să știu unde e ieșirea.” Fără o vorbă, femeia îi închide ușa.

Dinspre capătul coridorului se aude un zumzet de glasuri. Se deschide o ușă; pășește într-o cameră atât de joasă, încât pare a fi o colivie. Trei tineri stau tolăniți în fotolii, unul dintre ei citind cu voce tare dintr-un ziar. Se lasă tăcerea. „Caut ieșirea”, spune el. „*Tout droit!*” îi răspunde cititorul, fluturând o mână, și se întoarce la ziarul lui. E o relatare a unei încăierări între studenți și jandarmi în fața Facultății de Filosofie. Se uită în sus, vede că intrusul nu s-a clintit. „*Tout droit, tout droit!*” comandă el; tovarășii lui râd.

Apoi finlandeza apare lângă el. „Doamne, vă băgați nasul în cele mai ciudate locuri!” remarcă ea, bine dispusă. Luându-l de braț, îl călăuzește de parc-ar fi orb, mai întâi

pe alt rând de scări, apoi de-a lungul unui coridor înțesat de cufere și cutii, până la o ușă barată, pe care o deschide. Îi întinde mâna.

— Prin urmare, avem întâlnire, zice ea.

— Nu. Ce întâlnire s-avem?

— Așteptați la colțul străzii Gorohovaia cu Fontanka diseară, la zece.

— N-o să vin, te asigur.

— Foarte bine, n-o să veniți. Sau poate-o să veniți. N-aveți sentimente de familie? N-o să ne trădați, nu-i așa?

Îi pune întrebarea în glumă, ca și cum de fapt n-ar sta în puterea lui să le facă vreun rău.

— Pentru că, știți, unii spun că ne veți trăda orice-ar fi, urmează ea. Ei spun că sunteți trădător din fire. Ce părere-aveți?

Dac-ar fi avut un baston, ar fi lovit-o. Dar, cu mâna goală, cum poți lovi un trup atât de rotund, de obtuz?

— N-ajută la nimic să cunoști natura cuiva, nu-i așa? continuă ea gânditor. Vreau să zic că natura individului e cea care-l conduce, indiferent cât cugetă la ea. Ce folos să spânzuri pe cineva, dacă un anumit lucru nu e în natura lui? E ca și cum ai spânzura un lup pentru c-a mâncat un miel. Asta nu va schimba natura lupilor, nu-i așa? Sau faptul că l-au spânzurat pe trădătorul lui Iisus - asta n-a schimbat nimic, nu-i așa?

— Nimeni nu l-a spânzurat, o întrerupe iritat. S-a spânzurat singur.

— Ei, și? Tot aia e. N-ajută la nimic, nu-i așa? Vreau să zic, dacă l-au spânzurat sau s-a spânzurat singur.

Ceva cumplit începe să transpară prin toată aceasta trăncăneală.

— Cine e Iisus? o întreabă încetișor.

— Iisus?

Se înserează; sunt singurii trecători pe acea stradă lăaturalnică, rece și pustie. Îl privește neîncrezătoare.

— Nu știți cine e Iisus?

— Când spui că eu sunt Iuda, cine e Iisus?

Ea zâmbește.

— E doar un fel de-a spune, continuă ea. Apoi, vorbind ca pentru sine: Țștia nu-nțeleg nimic. Din nou, îi întinde mâna.

— La zece, pe Fontanka. Dacă nu vine nimeni să vă întâmpine, înseamnă că s-a întâmplat ceva.

Refuză mâna întinsă și o pornește în jos pe stradă. În spatele lui aude un cuvânt pe jumătate șoptit. Ce era oare? *Jidan*? *Iuda*? Bănuiește că era *jidan*. Extraordinar! De-aici cred ei că vine cuvântul? Dar de unde această reticență de-a o atinge? Poate fiindcă l-a cunoscut pe Pavel, l-a cunoscut prea bine – poate carnal? Oare își împart femeile, Neciaev și ceilalți? E greu de imaginat o astfel de femeie la comun. Mai degrabă ea ar putea să aibă mai mulți bărbați la comun. Chiar și pe Pavel. Rezistă gândului, apoi cedează. O vede pe finlandeză goală, tronând pe un pat de perne stacojii, cu picioarele ei vâñoase desfăcute, cu brațele în lături ca să-și arate sânii și un pântec rotund, fără păr, abia maturizat. Și Pavel în genunchi, gata să fie strivit și consumat.

Se scutură. Ce imaginație invidioasă! Un tată ca un șobolan bătrân și cenușiu, strecurându-se în văgăuna unde s-a petrecut scena de amor, ca să vadă ce-a mai rămas și pentru el. Stând pe cadavru în întuneric, cu urechile ciulite, amușinând, ascultând, amușinând. Oare de aceea haita de polițiști vânează atât de aprig tineretul liber al Petersburgului, cu Maksimov, cu tatăl cel bun, marele șobolan, în frunte?

Își amintește purtarea lui Pavel după căsătoria lui cu Ania. Pavel avea nouăsprezece ani, cu toate astea refuza cu încăpățănare ca ea, Anna Grigorievna, să împartă pe viitor patul cu tatăl lui. În anul în care au locuit împreună, Pavel a nutrit închipuirea că Ania era pur și simplu

însoțitoarea tatălui lui, așa cum aveau însoțitori doamnele în vârstă: cineva care să se ocupe de gospodărie, de cumpărături, de rufărie. Când se întâmpla – uneori după ce jucau cărți seara – ca el să anunțe că se duce la culcare, Pavel nu-i permitea Aniei să-l urmeze: o provoca la încă o partidă de *cribbage* („Doar noi doi! ”) și, chiar când ea încerca să se retragă, înroșindu-se, refuza să înțeleagă („Nu suntem la țară, nu trebuie să te trezești în zori ca să mulgi vaca!”).

Așa se întâmplă oare întotdeauna între tați și fii: glume care ascund cea mai intensă rivalitate? Acesta să fie adevăratul motiv pentru care se simte atât de deposedat: deoarece substanța vieții lui, competiția cu fiul, a dispărut, iar zilele îi sunt pustii? Nu Răzbunarea Poporului, ci Răzbunarea Fiilor: asta zace în spatele revoluției – tați invidioși pe fiii lor, pe femeile acestora, fii urzind să prade casele cu bani ale taților? Își scutură capul obosit.

Turnul arsenal

Când ajunge acasă, Matriona îl întâmpină pe culoar într-o stare de mare agitație.

— Poliția a fost aici, Fiodor Mihailovici, caută un ucigaș! Timpul se oprește; el rămâne locului, înghețat.

— Ce să caute aici? El rostise cuvintele, dar ele par să vină de departe, vorbele dezlânate ale altcuiva.

— Caută peste tot, în toată clădirea!

Primește o relatare mai detaliată de la Anna Sergheievna.

— Întreabă pe toată lumea despre un cerșetor care bântuie prin cartier. E posibil ca și eu să-l fi văzut, dar nu-mi amintesc. Ei spun că s-a adăpostit în această clădire.

I-ar fi putut mărturisi acum că Ivanov petrecuse o noapte în apartamentul ei, dar n-o face.

— De ce e acuzat? întreabă el, în schimb.

— Poliția e foarte secretoasă. Matrioșa spune că ar fi omorât pe cineva, dar asta e doar bârfă.

— E imposibil. L-am cunoscut pe omul acela, am vorbit mult cu el. Nu e un ucigaș.

Dar, așa cum se dovedi, nu era doar bârfă. Chiar avusese loc o crimă; trupul victimei, însuși cerșetorul, fusese găsit într-o fundătură, chiar în josul străzii. Află lucrul acesta de la portar și se simți chiar zguduit. Ivanov: unul dintre amărății care stau la căpătâi când cineva e pe moarte sau pe care-i vezi pe la înmormântări; nu cineva care să moară primul.

— Sunt siguri că nu a murit pur și simplu de frig? întreabă el. De ce trebuie neapărat să fie crimă?

— E crimă, fără niciun fel de îndoială, răspunse bătrânul, cu o privire atotștiutoare. Ce mă miră e că-și dau

atâta osteneală pentru un neica nimeni.

În timpul cinei, Matriona nu vorbește decât despre crimă. E profund tulburată: ochii îi strălucesc, cuvintele i se rostogolesc unul după altul. În ceea ce-l privește, are și el ceva de povestit, dar trebuie s-aștepte până când maicăsa reușește s-o potolească și s-o bage în pat.

Când consideră că fata a adormit, începe să-i povestească Annei Sergheievna întâlnirea lui cu Neciaev. Vorbește încet, conștient că șoptele adulților - trădătoare, fascinante - pot străpunge somnul cel mai adânc al unui copil.

Anna recunoaște numele lui Neciaev, dar nu pare să aibă decât o idee foarte vagă despre cine e personajul. Cu toate astea, nu ezită să-l sfătuiască, iar sfatul ei e ferm.

— Trebuie să mergi la-ntâlnire. N-o să-ți găsești odihna până când n-o să știi ce s-a întâmplat cu adevărat.

— Dar știu ce s-a întâmplat. Nu mai e nimic de aflat.

Ea face un gest nerăbdător. Lipsa lui de interes o nedumerește: vede în ea doar apatie. Cum ar putea s-o facă să înțeleagă? Ca ea să înțeleagă, ar trebui să audă un glas de sub ape, glasul limpede, de clopoțel, al unui băiat care se roagă din adâncul întunecat. „Cântă-mi, dragă tată!” ar rosti vocea, iar ea ar trebui s-o audă. Uneori, înăuntrul lui, ar trebui să găsească nu numai vocea, dar și cuvintele, cuvintele adevărate. Aici, în clipa asta, nu găsește cuvintele. Poate - are această intuiție - ele îl așteaptă într-una din vechile balade. Dar balada nu se găsește în nicio carte; ea e undeva în sânul poporului rus, unde nu poate s-o ajungă. Sau poate e în sânul unui copil.

— Pavel nu e răzbunător, spune el într-un târziu, șovăind. Oricine l-ar fi ucis, fapta aparține trecutului, firul e tăiat, el s-a eliberat de acea persoană. Vreau să mă învețe și pe mine. Nu vreau să fiu otrăvit de dorința de răzbunare.

Ar putea să spună mai mult, dar nu acum. Că Pavel nu e

interesat de derularea căderii lui. Că Pavel e înainte de toate singur, iar în singurătatea lui are nevoie să i se cânte încetișor și să fie alinat, să fie sigur că nu se va trezi părăsit pe fundul apei.

Se lasă tăcerea între el și Anna Sergheievna. De duminică, e prima oară când sunt împreună, singuri. Ea pare obosită. Umerii îi sunt căzuți, mâinile vlăguite, pe gât i se văd cute. E mai în vârstă decât soția lui, îi vine deodată în minte; nu chiar din altă generație, dar aproape. Ar dori să nu fi văzut acest lucru. Prea de curând se întorsese de la Neciaev, explodând de tinerețe, diavolesc în energia lui, așa cum toți demonii de rang mai mic sunt tineri.

Îi luă mâna dintr-o pornire. Ea îl privi surprinsă.

— Nu te îndemn la răzbunare, îi spuse ea încet. Cu siguranță ai dreptate în privința lui Pavel; el n-a avut o fire răzbuunătoare. Dar știa ce e bine și drept. Du-te la întâlnire. Află ce poți. Altminteri n-o să-ți găsești niciodată liniștea.

O mai ținea încă de mână. Simți o ușoară strânsoare, ca răspuns la strânsoarea lui, care i se păru plină de bunătate.

— Justiție, reflectă el. Un cuvânt vast. Poate cineva să tragă cu adevărat o linie între justiție și răzbunare? Și, cum ea părea să nu înțeleagă, continuă: Nu asta e originalitatea lui Neciaev – faptul că se numește pe sine Răzbunarea Poporului, în loc de Justiția Poporului? Măcar e cinstit.

— Oare? Chiar asta vrea poporul să i se spună: că el urmărește răzbunarea, iar nu justiția? Nu cred. De ce-ar trebui să-l ia poporul în serios pe Neciaev? De ce l-ar lua oricine în serios – de pildă, un student, un tânăr exaltat? Ce putere are el, la urma urmei?

— Nu puterea vieții, ci puterea morții, cu siguranță. Un copil poate ucide la fel de bine ca un om mare, dacă are în el acest spirit. Poate și în asta stă originalitatea lui

Neciaev: în faptul că spune despre copiii noștri ceea ce noi nici nu îndrăznim să ne imaginăm; că dă glas la ceva nearticulat și brutal, care contaminează tineretul din Rusia. Ne facem că nu-l auzim; atunci, el vine cu toporul și ne obligă să-l ascultăm.

Mâna ei, care fusese vie, rămase deodată fără viață. O femeie plină de simțire, gândi el, dându-i drumul. Ca fiica ei. Și probabil la fel de ușor de rănit.

Ar vrea s-o îmbrățișeze, ar vrea s-o strângă în brațe și să înnoade ce e rupt. Ar trebui să înceteze cu vorbăria asta, care îi produce repulsie și o înstrăinează. Dar n-o face.

— La urma urmei, n-o să găsești niciodată adepți pentru cauza ta invocând un spirit care le e străin sau care nu înseamnă nimic pentru ei. Neciaev are discipoli în rândul tinerilor pentru că un spirit din ei răspunde spiritului din el. Desigur, asta e explicația pe care o dă *el*. Se numește pe sine materialist. Dar ăsta nu e altceva decât un jargon la modă. Adevărul este că el are ceea ce grecii numeau un demon. Acesta îi vorbește. E sursa energiei lui.

Din nou gândește: acum trebuie să mă opresc. Dar cuvintele uscate, aducătoare de moarte, vin unul după altul. Știe că a pierdut orice contact cu ea.

— Același demon trebuie să fi fost și-n Pavel, altfel de ce-ar fi răspuns Pavel chemării lui? E frumos să gândim că Pavel nu era răzbunător. E frumos să gândim de bine despre morți. Dar nu facem decât să-l flatăm. Hai să nu fim sentimentali – în viața obișnuită, era la fel de răzbunător ca orice tânăr.

Ea se ridică în picioare. Crede că știe cuvintele pe care le va rosti și că, măcar de formă, e pregătit să se apere. *N-ai decât să spui că ești tatăl lui Pavel, dar eu nu cred că-l iubești* – cam la asta se așteaptă. Dar se înșală.

— Nu știu nimic despre anarhistul ăsta, Neciaev, pot doar să iau de bun ce-mi spui, zice ea; dar, când te ascult, e greu de spus care dintre voi, tu sau Neciaev, dorește mai

mult ca Pavel să aparțină Partidului Răzbunării. Eu nu sunt nimic pentru Pavel, cu siguranță nu sunt mama lui, dar le sunt datoare, lui și memoriei lui, cu un protest. Tu și cu Neciaev ar trebui să vă purtați bătăliile fără să-l târâți în ele.

— Neciaev nu e anarhist. Asta e greșeala pe care-o face lumea. El e altceva.

— Anarhist, nihilist, ce-o fi, nu vreau să mai aud o vorbă despre asta! Nu vreau vrajbă și ură la mine-n casă! Matriona e și-așa destul de tulburată; nu vreau să se molipsească.

— Nu e nici anarhist, nici nihilist, continuă el cu îndărătnicie. Dacă-l etichetezi, pierzi ce are unic. Nu acționează în numele ideilor. Acționează atunci când simte acțiunea răscolindu-i trupul. E un senzual. E un extremist al simțurilor. Vrea să trăiască în trup la limitele senzației, la limitele cunoașterii. Iată de ce poate spune *totul e îngăduit* - sau de ce-ar spune așa, dacă nu i-ar păsa să se explice!

Făcu o pauză. Din nou credea că știe ce vrea ea să spună; sau, mai bine zis, știa ce vrea ea să spună, chiar dacă ea nu știa: *Și tu? Crezi că tu ești altfel?*

— De ce crezi c-a ales toporul? spune el. Dacă te gândești la topor, dacă te gândești ce înseamnă... Ridică mâinile a disperare. Nu găsește cuvintele potrivite. Toporul, instrument al răzbunării poporului, armă a poporului, primitiv, greoi, irefutabil, aruncat îndărăt cu întreaga greutate a trupului, o greutate a trupului și-a vieții, de ură și resentimente înmagazinate în trup, lansate cu o bucurie sumbră.

Tăcerea se lăsă între ei.

— Există oameni la care senzația nu vine prin mijloace naturale, spuse el în sfârșit, pe un ton mai blând. Cu asta m-a impresionat Serghei Neciaev încă de la început - ca un bărbat care nu putea avea o legătură firească cu o femeie,

de pildă. M-am întrebat dacă asta nu explica numeroasele lui resentimente. Dar poate așa va fi în viitor: senzația nu va mai veni prin vechile mijloace. Vechile mijloace vor fi uzate. Mă gândesc la dragoste. Dragostea va fi uzată. Așa că va trebui să găsim alte mijloace.

Ea vorbi.

— Destul. Nu mai vreau să disec firu-n patru. E trecut de nouă. Dacă vrei să pleci...

El se ridică, se înclină, plecă.

La zece e la întâlnirea de pe Fontanka. Un vânt puternic izbește rafalele de ploaie și mătură apele negre ale canalului. Felinarele înșirate de-a lungul cheiului pustiu scârțâie într-un concert strident. De pe acoperișuri și din jgheaburi se aude gălgâitul apei.

Se adăpostește în fața unei intrări, din ce în ce mai iritat. Dacă răcesc, gândește, asta ar fi ultima lovitură. Răcește ușor. Și Pavel, de când era copil. O fi răcit Pavel când locuia la ea? L-o fi îngrijit sau l-o fi lăsat în seama Matrionei? Și-o închipuie pe Matriona intrând în cameră cu un ceai de lămâie aburind, pășind cu atenție, ca să țină paharul drept; și-l închipuie pe Pavel, cu părul negru răvășit pe perna albă, zâmbind.

— Mulțumesc, surioară, spune Pavel cu glas tânăr, răgușit. Viață de băiat, obișnuită. Cum nu e nimeni să-l audă, își lasă capu-n jos și scoate un muget de vită bolnavă.

În clipa aceea apare lângă el, cercetându-l curioasă - nu Matriona, ci finlandeza.

— Nu vă simțiți bine, Fiodor Mihailovici?

Stingherit, clatină din cap.

— Atunci, haideți, spune ea.

Îl conduce, așa cum se temea, spre vest, de-a lungul canalului, către cheiul Stoliarnîi și vechiul turn de muniții. Vorbind tare, ca să acopere vântul, sporovăiește prietenos.

— Știți, Fiodor Mihailovici, spune ea, v-ați făcut un

deserviciu vorbind despre oameni așa cum ați făcut-o azi după-amiază. Am fost dezamăgiți de dumneavoastră - tocmai dumneavoastră, cu trecutul pe care-l aveți! La urma urmei, ați ajuns în Siberia pentru convingerile dumneavoastră. Pentru asta, vă respectăm. Chiar și Pavel Aleksandrovici vă respecta. N-ar trebui să le renegați acum.

— Chiar și Pavel?

— Da, chiar și Pavel. Ați suferit în generația dumneavoastră, iar acum Pavel s-a sacrificat și el. Aveți tot dreptul să țineți capul sus cu mândrie.

Pare capabilă să trăncănească și, în același timp, să meargă într-un trap rapid. Cât despre el, simte o durere într-o parte și gâfâie tare.

— Mai încet, se roagă, cu respirația tăiată.

— Și dumneata? spune într-un târziu. Cu dumneata cum stau lucrurile?

— Cum stau lucrurile cu mine?

— Da, cu dumneata. Vei putea să ții capul sus mai târziu?

Se oprește sub un felinar care se clatină. Luminile și umbrele se joacă pe fața ei. Greșise când o etichetase drept un copil care se juca de-a oamenii mari. Deși nu transpare ușor, constată la ea o feminitate rece.

— Nu cred c-o să rămân multă vreme pe-aici, Fiodor Mihailovici, spune ea. Nici Serghei Ghenadievi. Nici ceilalți. Ce i s-a întâmplat lui Pavel se poate întâmpla oricăruia dintre noi, în orice clipă. Așa că vă rog să nu glumiți. Dacă glumiți pe socoteala noastră, țineți minte că glumiți și pe socoteala lui Pavel.

Pentru a doua oară în ziua aceea, are chef s-o pocnească. E limpede că-și dă seama că l-a înfuriat, ba chiar își împinge bărbia înainte, de parcă l-ar provoca să lovească. De ce e oare atât de irascibil? Ce l-a apucat? E pe cale de-a ajunge ca bătrânii aceia care nu-și mai

controlează ieşirile? Sau chiar mai rău: acum, că nu mai are urmaşi, nu numai c-a îmbătrânit, dar a putut oare deveni chiar o stafie, un duh arţăgos şi părăsit?

Turnul de pe cheiul Stoliarnîi data de când fusese ridicat Petersburgul, dar nu mai era de mult folosit. Deşi exista o plăcuţă care-i avertiza pe trecători, turnul devenise un loc de distracţii pentru ştrengarii din împrejurimi, care, folosind o spirală din arcuri de fier înfip-te-n zid, se căţarau până la cuptorul unde se fabricau muniţii, la cincizeci de metri deasupra solului, şi chiar mai sus, până-n vârful coşului de cărămidă.

Uşile enorme, bătute cu ţinte, sunt zăvorâte şi încuiate, dar uşiţa mică din spate e de multă vreme spartă de vandali.

La adăpostul acestei uşiţe, îi aşteaptă un bărbat. O salută pe finlandeză, care îl urmează înăuntru.

Aici, aerul miroase a excremente şi lemnărie putredă. Din întuneric se aude un şuvoi lin de înjurături. Bărbatul scapără un chibrit şi aprinde o lampă. E cât pe ce să calce peste trei făpturi îngrămădite una într-alta, pe o grămadă de saci. Evită să-i privească.

Omul cu lampa e Neciaev, care poartă o manta lungă, de ofiţer de grenadier. Chipul lui e nefiresc de palid. A uitat oare să-şi şteargă pudra?

— Am rău de înălţime, aşa că vă aştept aici, jos, spune finlandeza. O să v-arate el locul.

O scară în spirală se răsuces-te pe peretele interior al turnului. Ținând lampa sus, Neciaev începe să urce. În spaţiul închis, paşii lor tropăie zgomotos.

— L-au urcat pe fiul dumneavoastră pe-aici, spune Neciaev. Probabil l-au îmbătat înainte, ca să le fie mai uşor.

Pavel. Aici.

Urcă neîncetat. Dedesubt, puţul turnului e înghiţit de întuneric. Numără de-a-ndăratelea până la ziua morţii lui

Pavel, ajunge la douăzeci, pierde șirul, începe iar, pierde din nou șirul. E posibil ca Pavel, *cu atâtea zile în urmă*, să fi urcat aceste trepte? De ce nu le poate număra? Treptele, zilele – au ceva în comun. Fiecare pas e încă o zi scăzută din suma lui Pavel. O numărătoare-n sus și o numărătoare-n jos, începute în același timp – oare asta îl încurcă?

Ajung în capul scărilor și ies pe o platformă lată de oțel. Călăuza lui plimbă lanterna de jur-împrejur.

— Pe-aici, spune. Zărește o mașinărie ruginită.

Ies sus deasupra cheiului, pe-o platformă în afara turnului, încinsă cu o balustradă la nivelul taliei. Într-o parte, un scripete și un lanț sunt fixate în perete.

Deodată, vântul se năpustește asupra lor. Își scoate pălăria și se agață de balustradă, încercând să nu se uite-n jos. O metaforă, își spune, asta-i tot – un alt cuvânt pentru leșin, o a-nu-fi-acolo, o absență. Nimic nou. Epilepticul știe prea bine: apropierea de margine, privitul în jos, pânda sufletului, gânditul care se gândește pe sine nebunește, iar și iar, ca dangătul unui clopot în cap: *Timpul va avea un sfârșit, nu va fi moarte*.

Apucă balustrada mai strâns, scutură din cap ca să izgonească amețeala. Metafore – ce aiureală! Există moarte, doar moarte. Moartea nu e o metaforă pentru nimic. Moartea e moarte. N-ar fi trebuit să vină aici. Acum, pentru tot restul vieții, o să rămână cu asta în cap, ca o nălucire: acoperișurile din Sankt Petersburg lucind în ploaie, șirurile de felinare minuscule de-a lungul cheiului.

Printre dinții încleștați, își repetă cuvintele ca pentru sine: *N-ar fi trebuit să vin*. Dar *nu*-urile încep să cadă, la fel ca în noaptea cu Ivanov. *N-ar trebui să fiu aici, prin urmare ar trebui să fiu aici*. *N-o să văd nimic, prin urmare o să văd totul*. Ce boală mai e și asta, ce boală a rațiunii?

Călăuza lui lăsase lanterna înăuntru. E intens conștient de trupul tânăr de lângă el, desigur puternic, cu un soi de forță ațoasă, neobosită. În orice clipă ar putea să-l apuce

de mijloc și să-l arunce peste margine, în vid. Dar care e *el* pe platforma aceea, care e *pe el*?

Se întoarce încet către bărbatul tânăr.

— Dacă e chiar adevărat că Pavel a fost târât aici pentru a fi ucis, spune el, te voi ierta că m-ai adus. Dar, dacă asta e cine știe ce farsă monstruoasă, dacă dumneata ai fost cel care l-a împins, atunci, te previn, nu vei fi iertat.

Sunt la câțiva metri distanță unul de celălalt. Luna e acoperită, sunt biciuiți de șuvoaie de ploaie, cu toate astea e convins că Neciaev nu bate în retragere. După toate probabilitățile, rivalul lui a jucat deja jocul de la început până la sfârșit, în toate variantele: nimic din ce-ar putea să spună nu-l va surprinde. Sau poate e un diavol din care tâșnesc șuvoaie de blesteme ca apa.

Neciaev vorbește.

— Ar trebuie să vă crape obrazul de rușine! Pavel Isaev a fost un tovarăș de-al nostru. Am fost familia lui, când nu avea familie. Ați plecat în străinătate și l-ați lăsat aici. Ați pierdut legătura cu el, ați devenit un străin pentru el. Acum ați apărut de nicăieri și faceți niște acuzații sălbatice la adresa singurului neam adevărat pe care l-a avut pe lumea asta! Își strânge mantaua mai tare în jurul gâtului. Știți la ce mă faceți să mă gândesc? La o rudă îndepărtată venind cu bocceaua la înmormântare, de nicăieri, ca să pretindă o moștenire de la un om pe care nu l-a văzut în viața lui. Sunteți văr de-al patrulea, de-al cincilea cu Pavel Aleksandrovici, nu tată, nici măcar tată vitreg!

E o lovitură dureroasă. Încearcă brutal să-l dea la o parte pe Neciaev și să treacă pe lângă el, dar rivalul lui blochează ușa.

— Nu vă astupați urechile, Fiodor Mihailovici! L-ați pierdut pe Isaev și noi l-am salvat. Cum puteți crede că noi i-am adus moartea?

— Jură pe sufletul tău nemuritor!

Chiar în timp ce vorbește, aude tonul melodramatic al

cuvintelor. De fapt, întreaga scenă - doi bărbați pe o platformă luminată de lună, sus, deasupra orașului, luptându-se cu stihiiile, zbierând în vuietul vântului, acuzându-se unul pe altul - e falsă, melodramatică. Dar unde să găsești cuvinte adevărate, cuvinte cărora Pavel să le zâmbească blajin, pe care să le încuviințeze?

— Nu jur pe ceva în care nu cred, zice Neciaev înțepat. Dar rațiunea ar trebui să vă convingă că spun adevărul.

— Dar Ivanov? Tot rațiunea trebuie să-mi spună că nu ești vinovat nici de moartea lui Ivanov?

— Cine e Ivanov?

— Ivanov era numele folosit de nenorocitul a cărui slujbă era să stea la pândă în fața clădirii unde locuiesc. Unde locuia Pavel. Unde a venit după mine prietena dumitale.

— Aha, spionul poliției! Cel cu care v-ați împrietenit! Ce-a pățit?

— Ieri a fost găsit mort.

— Așa deci, pierdem noi unul, pierd și ei!

— Pierd și ei? Pui semnul egal între Pavel și Ivanov? În felul ăsta contabilizezi faptele?

Neciaev clatină din cap.

— Nu umanizați lucrurile, așa se creează confuzii. Turnătorii au mulți dușmani. Ei sunt detestați de popor. Moartea acestui Ivanov nu mă surprinde câtuși de puțin.

— Nici eu n-am fost prieten cu Ivanov și mi-e silă de treaba pe care-o făcea. Dar astea nu sunt motive ca să fie ucis! Cât despre *popor*, ce prostie! Poporul nu urzește crime. Și nici nu-și ascunde urmele.

— Poporul știe cine-i sunt dușmanii și poporul nu varsă lacrimi când mor dușmanii lui!

— Ivanov n-a fost un dușman al poporului, a fost un om fără un sfanț în buzunar și c-o familie de hrănit, ca alte zeci de mii. Dacă el nu făcea parte din popor, atunci cine e poporul?

— Știți foarte bine că în inima lui nu era cu poporul. Să

sustii că face parte din popor e vorbărie goală. Poporul e făcut din țărani și muncitori. Ivanov n-avea legături cu poporul; nici nu fusese recrutat din rândurile lui. Era o făptură absolut fără rădăcini și un bețiv, o pradă ușoară, lesne de întors împotriva poporului. Sunt mirat că dumneavoastră, un om deștept, puteți cădea într-o cursă atât de evidentă!

— În orice caz, nu accept un raționament atât de monstruos! De ce m-ai adus aici? Ai spus c-o să-mi oferi dovada că Pavel a fost ucis. Unde e dovada? Faptul că suntem aici nu e nicio dovadă!

— Sigur că nu e nicio dovadă. Dar aici e locul unde-a avut loc crima, o crimă care-a fost de fapt o execuție, dirijată de stat. V-am adus aici ca să vedeți cu ochii dumneavoastră. Acum ați avut șansa să vedeți; dacă tot refuzați să credeți, cu atât mai rău pentru dumneavoastră.

Apucă balustrada, privește în jos *încolo*, în bezna apăsătoare. Între *aici* și *acolo* se află o eternitate, atât de mult timp încât e imposibil ca mintea să-l cuprindă. Între *aici* și *acolo*, Pavel era în viață, mai în viață decât oricând. Trăim cel mai intens atunci când cădem - un adevăr ce frânge inima!

— Dacă nu credeți, n-aveți decât, repetă Neciaev.

Să crezi: alt cuvânt. Ce înseamnă să crezi? Cred în trupul de pe asfaltul de jos. Cred în sânge și oase. Să aduni trupul frânt și să-l iei în brațe: asta înseamnă să crezi. Să crezi și să iubești - același lucru.

— Cred în înviere, spune. Cuvintele vin fără premeditare. Tonul nebunesc, patetic, i-a dispărut din glas. Rostind cuvintele, auzindu-le, simte o bucurie iute, nu atât la cuvintele în sine, ci la felul în care au ieșit, vorbite de el, parcă de un altul. *Pavel!* gândește.

— Poftim? Neciaev se apleacă mai tare.

— Cred în învierea trupului și-n viața veșnică.

— Nu asta am întrebat. Vântul suflă atât de tare, încât

tânărul trebuie să urle. Mantaua îi fâlfâie pe lângă trup; se agață cu putere de balustradă.

— Nu contează, asta e ce răspund eu!

Deși e trecut de miezul nopții când ajunge acasă, Anna Sergheievna îl așteaptă. Mirat de grija ei și recunoscător, îi povestește întâlnirea de pe chei, îi reproduce vorbele lui Neciaev, din turn. Apoi o roagă să repete relatarea nopții când a murit Pavel. E absolut sigură, de pildă, că Pavel a murit pe chei?

— Asta mi s-a spus, răspunde ea. Ce altceva puteam să cred? Pavel a ieșit în seara aceea fără să spună unde se duce. În dimineața următoare, a sosit un mesaj: avusese un accident, trebuia să mă duc la spital.

— Dar cum de-au știut să te caute pe tine?

— Avea acte în buzunar.

— Și?

— M-am dus la spital și l-am identificat. Apoi l-am anunțat pe domnul Maikov.

— Dar ce explicație ți-au dat?

— Nu mi-au dat nicio explicație, eu a trebuit să dau explicații. A trebuit să mă duc la poliție și să răspund la interogatoriu: cine era, unde trăia familia lui, când îl văzusem ultima oară, cât timp locuise la noi, cine erau prietenii lui – și altele, și altele! Tot ce mi-au spus a fost că era mort când l-au găsit și că se întâmplase pe cheiul Stoliarnîi. Acesta a fost mesajul pe care i l-am trimis domnului Maikov. Nu știu ce ți-a spus el.

— A folosit cuvântul *nenorocire*. Cu siguranță vorbise cu poliția. *Nenorocire* e cuvântul pe care-l folosesc ei pentru sinucidere. Era o telegramă, așa că n-a putut să dea prea multe explicații.

— Asta am înțeles și eu. Adică asta am înțeles că s-a întâmplat. N-am înțeles niciodată de ce-a făcut-o, dac-a făcut așa ceva. Nu ne-a prevenit în niciun fel. N-am

remarcat niciun semn că se va întâmpla.

— O ultimă întrebare. Cu ce era îmbrăcat în seara aceea? Purta ceva neobișnuit?

— Când a plecat?

— Nu, când l-ai văzut... după.

— Nu știu. Nu-mi amintesc. Era un cearșaf. Nu vreau să vorbesc despre asta. Dar părea liniștit. Vreau să știi lucrul acesta.

Îi mulțumește din inimă. Conversația lor ia sfârșit. Dar, odată ajuns la el în cameră, nu poate să adoarmă. Își amintește telegrama întârziată a lui Maikov (de ce i-a trebuit atât?). Ania a fost cea care-a deschis-o; Ania a intrat la el în birou și a pronunțat cuvintele care îi răsună și astăzi în cap ca niște clopote surde, fiecare bătând cu dangăt deplin și final: „Fedia, a murit Pavel!”

I-a luat telegrama, a citit-o și el, privind prostește foaia galbenă, încercând să smulgă limbii franceze noi sensuri. A murit. Plecat pentru totdeauna dintr-o lume de lumină într-o închisoare a trecutului. Fără întoarcere. Iar înmormântarea a avut loc. Socotelile încheiate, socotelile cu viața. Cartea închisă. Material mort, cum spun tipografi.

Mésaventure. Cuvântul-cod al lui Maikov. Sinucidere. Și acum, Neciaev vrea să-i spună c-a fost altceva! E înclinat, e dornic din toată inima să nu-l creadă pe Neciaev, să lase povestea oficială așa cum e. De ce? Pentru că îl detestă pe Neciaev, persoana lui, doctrinele lui? Pentru că vrea să-l păstreze pe Pavel, chiar retrospectiv, în afara oricărei legături cu sumbrele activități ale acestuia? Sau motivul lui este mai josnic: să evite cât îi stă în putință obligația de-a căuta dreptate pentru fiul său?

Recunoaște indiscutabil în comportamentul lui o inerție a cărei cauză imediată e moartea lui Pavel. Îmbătrânește, devenind zi de zi ceea ce fără îndoială va fi la sfârșit: un bătrân într-un colț, care nu mai are altceva de făcut decât

să răsfoiască filele pierderilor suferite.

Eu sunt cel care-a murit și-a fost îngropat, gândește el, iar Pavel cel care trăiește și va trăi veșnic. Cu ce mă lupt eu acum este să înțeleg sub ce formă m-am întors din mormânt.

Își amintește de-un tovarăș de ocnă din Siberia, un bărbat înalt, cocârjat, cenușiu, care își violase fetița de doisprezece ani și apoi o strangulase. Fusese descoperit imediat după faptă, stând la marginea unui iaz, cu trupul neînsuflețit în brațe. Se lăsase prins fără să opună rezistență, insistând numai s-o ducă el acasă pe copila moartă și s-o așeze pe masă – făcând toate astea, se pare, cu cea mai mare duioșie. Evitat de ceilalți prizonieri, nu vorbea cu nimeni. Seara stătea pe pat cu un zâmbet liniștit pe chip, mișcându-și buzele în timp ce citea în gând Evanghelia. Cu timpul, ar fi fost de așteptat ca această ostracizare să slăbească, iar pocăința lui să fie acceptată. Dar de fapt a fost evitat în continuare, nu atât pentru crima comisă cu douăzeci de ani în urmă, ci pentru zâmbetul acela, în care era ceva atât de viclean și de dement, încât le îngheța tuturor sângele-n vine. Același zâmbet, își spuneau unii altora, ca atunci când a comis fapta: nimic nu se schimbase în inima lui.

De ce revine acum, această imagine a unui om la malul apei, cu un copil mort în brațe? Un copil iubit peste măsură, un copil care devenise obiectul unei asemenea intimități, încât nu i se mai putea îngădui să trăiască. Duiosie ucigașă, crimă duioasă. Iubire întoarsă pe dos ca o mânășă, ca să se vadă cusăturile urâte. Și din ce e însăilată iubirea? Evocă iarăși imaginea acelui om, îi cercetează atent fața, concentrându-se nu asupra ochilor, închiși în transă, ci asupra gurii, care se mișcă încetișor. Nu viol, ci rapt – oare așa era? Tați care își devorează copiii, crescându-i bine, ca să-i înghită ca pe delicatese mai târziu. *Delikatessen*.

Explică oare asta spiritul răzbunător al lui Neciaev: că ochii lui s-au deschis asupra taților înfometați, asupra bandei de tați cu apetitul la vedere? Ce fel de om o fi fost bătrânul Neciaev, taica Ghennadi? Când va veni vestea într-o zi, așa cum se va întâmpla cu siguranță, că fiul lui nu mai e, o să se-așeze într-un colț și-o să plângă sau o să zâmbească tainic?

Își scutură capul, ca și cum ar fi vrut să scape de un roi de draci. Ce îi corupe oare integritatea durerii, ce anume insistă că nu e altceva decât o deghizare lugubră? Undeva, înăuntrul lui, adevărul s-a rătăcit. Ca și cum, în labirintul creierului, dar și în labirintul trupului său - vene, oase, intestine, organe -, ar rătăci un copilaș minuscul, căutând lumina, căutând să iasă de-acolo. Cum poate găsi copilul pierdut înăuntrul lui, îngăduindu-i un glas ca să-și cante cântecul trist?

Un fluier de os. Îi vine-n minte o poveste veche, a unui tânăr ucis, mutilat, cu trupul împrăștiat, al cărui femur, când sufla vântul, fluiera un cântec de jale și își chema pe nume ucigașii. Una câte una, de fapt, vechile povești se întorc, povești pe care le auzise de la bunica lui și cărora nu le cunoștea înțelesul, dar fuseseră păstrate fără voie, ca oasele, pentru viitor. Un imens osuar de povești dinainte ca istoria să înceapă, construit și îngrijit de popor. Fie ca Pavel să-și găsească drumul către femurul meu și să-mi fluiere lin: *Tată, de ce m-ai lăsat în codrul întunecat? Tată, când vii să mă salvezi?*

Lumânarea dinaintea icoanei nu mai e nimic altceva decât o băltoacă de ceară; buchetelul de flori s-a veștejit. După ce așezase altarul, fata îl uitase sau îl abandonase. Oare intuia că Pavel încetase să-i vorbească, iar el se rătăcise și singurele voci pe care le mai auzea acum erau voci de draci?

Râcăie feștila și-o ridică, o aprinde, îngenunchează. Privirile Fecioarei sunt ațintite asupra copilașului ei, care

îl privește din icoană, ridicând un degetel muștrător.

Plimbarea

În săptămâna care-a trecut de când au fost ultima oară împreună, între el și Anna Sergheievna s-a ridicat o barieră de un convențional stânjenitor. Purtarea ei față de el a devenit atât de încordată, încât e convins că fetița, care pândește și ascultă totul, a ajuns la concluzia că mama ei vrea să-l vadă plecat din casă.

De dragul cui păstrează oare această aparență? Nu pentru c-ar simți nevoia, cu siguranță. Nu poate fi decât de ochii copiilor, ai celor doi copii, unul prezent și celălalt absent.

Cu toate astea, e însetat s-o strângă iarăși în brațe. Nu poate crede că i-a devenit indiferent. Lăsat singur, se simte ca un câine care se învâрте după coadă, în cercuri tot mai mici. Cu ea, în întunericul ocrotitor, simte că trupul i se înmoaie și spiritul i se relaxează, spiritul care în prezent pare înnodat de trupul lui la umeri, solduri și genunchi.

Setea asta e declanșată de o dorință pe care n-a deslușit-o pe deplin în prima noapte, dar care acum pare să fie învăluită de mirosul ei. Ca și cum ar fi și unul, și celălalt animale, e atras de ceva ce culege din aerul din jurul ei: miros de toamnă și, în special, de nuci. A început să înțeleagă cum trăiesc animalele și copiii mici, atrași sau respinși de câte-o păclă, o aură, o atmosferă. Se vede pe sine încălecând-o ca un leu, vârandu-și botul în părul de pe ceafa ei, îngropându-și nasul la subsuori, frecându-și fața între picioarele ei.

Ușa nu se încuie. Nu e imposibil ca fetița să intre în cameră într-un moment ca ăsta și să-l zărească desfigurat de - se învâрте cu dezgust în jurul cuvântului, dar ăsta e cel potrivit - patimă. Și sunt atât de mulți copii

somnambuli: ea s-ar putea trezi noaptea și-ar putea intra în cameră fără ca măcar să se trezească. Au trecut oare de la mamă la fiică aceste mirosuri intime? Iubind-o pe mamă, un bărbat este destinat s-o dorească și pe fiică? Gânduri rătăcitoare, dorințe rătăcitoare! Vor fi îngropate odată cu el, ascunse pe vecie, cu excepția uneia. Pentru că Pavel e acum în el, iar Pavel nu doarme niciodată. Nu poate decât să se roage ca o dorință care altădată l-ar fi dezgustat pe băiat să-i aducă acum zâmbetul pe buze, un zâmbet vesel și tolerant.

Poate și Neciaev, când va traversa râul cel mare către moarte, va înceta să fie un lup și va învăța din nou să zâmbească.

Așa că, în seara următoare, așteaptă în fața prăvăliei lui Iakovlev să iasă Anna Sergheievna. Traversează strada, savurându-i surpriza când îl vede.

— Ne plimbăm puțin? propune el.

Ea își trage mai strâns șalul negru sub bărbie.

— Nu știi... Matrioșa o să mă aștepte.

Cu toate astea, o pornesc. Vântul s-a liniștit, aerul e proaspăt și rece. E un freamăt plăcut în jurul lor, pe străzi. Nimeni nu le acordă nicio atenție. Ar putea fi un cuplu căsătorit, banal.

Ea duce un coș, pe care el i-l ia. Îi place mersul ei, cu pași lungi și brațele încrucișate sub sâni.

— Va trebui să plec curând, spune el.

Ea nu răspunde.

Problema soției lui plutește stânjenitoare în aer. Pomenind despre plecare, se simte ca un jucător de șah oferind un pion care, fie acceptat, fie refuzat, conduce la complicații serioase. Sunt legăturile dintre bărbați și femei întotdeauna astfel - unul pune ceva la cale, iar celălalt e obiectul acestei urzeli? Este urzeala un element al plăcerii: să fii obiectul intrigii celui alt, să fii ademenit într-un colț și constrâns cu blândețe să capitulezi? În timp ce merge

lângă el, oare și ea, în felul ei, complotează împotriva lui?

— Aștept doar ca ancheta să-și urmeze cursul. Nici n-am nevoie să stau până la verdict. Tot ce vreau sunt hârtiile. Restul e imaterial.

— Și după aceea te întorci în Germania?

— Da.

Au ajuns pe chei. Când traversează strada, o ia de braț. Unul lângă altul, stau aplecați peste balustradă, lângă apă.

— Nu știu dacă e cazul să urăsc acest oraș pentru ce i-a făcut lui Pavel, spune el, sau să mă simt și mai legat de el. Pentru că e casa lui Pavel acum. N-o să-l mai părăsească niciodată, n-o să călătorească niciodată, așa cum dorea.

— Ce prostie, Fiodor Mihailovici! răspunde ea, cu un zâmbet pieziș. Pavel e cu tine. Ești casa lui. E-n inima ta, călătorește cu tine oriunde-ai merge. Oricine vede asta. Și îi atinge ușor pieptul cu mâna înmănușată.

Își simte inima tresărind, de parcă degetele ei ar fi atins-o cu adevărat. Cochetărie, asta să fie, sau gestul vine din adâncul inimii ei? Ar fi lucrul cel mai firesc din lume s-o ia în brațe. Simte cum privirea lui practic îi devorează gura cu buze pline, pe care încă plutește un zâmbet. Ea nu își pleacă ochii sub privirea lui. Nu e o femeie tânără. Nu e nici un copil. Privindu-l peste trupul lui Pavel, amândoi aruncându-și provocările. Licărirea unui gând: *De n-ar fi ea!* Apoi gândul dispare după colț.

De la un vânzător ambulant, cumpără plăcințele cu pește pentru cină. Matriona deschide ușa, dar când vede cine e cu mama ei, le întoarce spatele. La masă e agitată, insistând ca mama ei să fie atentă la o relatare lungă și încâlcită despre o ceartă cu o colegă de școală. Când el intervine ca să-i ia vag apărarea celeilalte fete, Matriona pufăie și nu catadicsește să-i răspundă.

Știe ceva, e sigur, și-acum încearcă să-și recupereze mama. Și de ce nu? E dreptul ei. *De n-ar fi ea!* De data asta nu mai izgonește gândul. Ar stinge lumina dintr-o

răsuflare, iar în întuneric s-ar regăsi unul pe celălalt. Ar avea patul cel mare numai pentru ei, patul de văduvă, patul văduvit de trupul unui bărbat de - cât timp să fie? - patru ani.

Și-o închipuie deodată pe Anna Sergheievna într-o scenă vulgară în senzualitatea ei. Cămașa ei e trasă în sus și sub ea i se văd sânii goi. El e întins între picioarele ei: coapsele ei lungi și palide îl țin prizonier în strânsoarea lor. Își ține fața într-o parte, cu ochii închiși, respiră greu. Deși bărbatul acuplat cu ea e chiar el, privește cumva toată scena de lângă pat. Coapsele ei domină imaginea: mâinile lui le cuprind, le strivesc de trupul lui.

— Hai, termină-ți mâncarea din farfurie, o zorește pe fată.

— Nu mi-e foame, mă doare-n gât, se vaită Matriona. Mai plimbă puțin mâncarea prin farfurie, după care o dă la o parte.

El se ridică de la masă.

— Noapte bună, Matrioșa. Sper să te faci bine până mâine. Copila nu se ostenește să răspundă. Se retrage, lăsând-o pe ea învingătoare.

Identifică de unde îi venise în minte scena aceea: o carte poștală cumpărată la Paris cu ani în urmă, pe care o distrusese împreună cu restul colecției lui de ilustrate erotice când se căsătorise cu Ania. O fată cu părul negru, lung, întinsă sub un bărbat mustăcios. DRAGOSTE DE ȚIGANCĂ, scria dedesubt cu majuscule înflorite. Dar picioarele fetei din imagine erau grăsulii, carnea fleșcăită, fața, întoarsă spre bărbat (care stătea țeapăn, sprijinit în brațe), lipsită de expresie. Coapsele Annei Sergheievna, ale Annei Sergheievna din mintea lui, sunt fine, puternice; e ceva hotărât în strânsoarea lor, legat, crede el, de faptul că ea nu e un copil, ci o femeie în toată firea, lacomă. O femeie în toată firea și, prin urmare, deschisă (ăsta e cuvântul care se insinuează) în fața morții. Un trup apt de

noi experiențe deoarece știe că nu va trăi pe vecie. Gândul e excitant, dar și tulburător. Acelor coapse nu le pasă pe cine strâng între ele; văzut de undeva de deasupra și de lângă pat, bărbatul din imagine este și nu este el.

Pe patul lui e o scrisoare, sprijinită de pernă. Timp de-o clipă nebunească, își spune că e de la Pavel, al cărui spirit e în cameră. Dar scrisul e al unui copil. „Am încercat să-l desenez pe Pavel Aleksandrovici”, citește el (numele e scris greșit), „dar nu-mi iese. Dacă vreți să-l așezați pe altar, puteți s-o faceți. Matriona”. Pe partea cealaltă, e un desen în creion, ușor mâzgălit, al unui tânăr cu fruntea înaltă și buzele pline. Desenul e grosolan, copila habar n-are despre umbre: cu toate astea, gura și în special privirea îndrăzneată îi amintesc neîndoielnic de Pavel.

— Da, șoptește el, o să-l pun pe altar. Își duce desenul la buze, apoi îl proptește de sfeșnic și aprinde o lumânare nouă.

Încă se uită la flacăra când, o oră mai târziu, Anna Sergheievna îi bate la ușă.

— Am adus rufele, spune ea.

— Intră, te rog. Ia loc.

— Nu, nu pot. Matrioșa e agitată – cred că nu-i bine. Cu toate astea, se așază pe pat.

— Ne păstrează curați, copiii ăștia ai noștri, remarcă el.

— Ne păstrează curați?

— Veghează la moralitatea noastră. Ne țin despărțiți.

E o ușurare că nu mai au masa de sufragerie între ei. Flacăra lumânării emană și ea o blândețe mângâietoare.

— Îmi pare rău că trebuie să pleci, spune ea, dar poate e mai bine pentru tine să părăsești acest oraș trist. Mai bine și pentru familia ta. Trebuie să le fie dor de tine. Și ție trebuie să-ți fie dor de ei.

— Voi fi o altă persoană. Soția mea nu mă va recunoaște. Sau poate va crede că mă cunoaște și se va înșela. Prevăd c-o să fie o perioadă grea pentru toată lumea. Mă voi gândi

la tine. Ca ce? Asta e întrebarea. Tot Anna o cheamă și pe soția mea.

— A fost numele meu înainte să fie al ei.

Răspunsul ei e direct, fără nimic jucăuș. Are iarăși revelația că, dacă o iubește pe această femeie, se datorează în parte faptului că nu e tânără. Ea a trecut într-o categorie la care soția lui încă n-are acces. Nu știe dac-ar putea să-i fie mai dragă, dar îi e oricum mai aproape.

Zvâcnetul erotic revine, chiar mai puternic decât înainte. Cu o săptămână în urmă erau unul în brațele celuilalt, în același pat. E posibil ca ea să nu se gândească acum la același lucru?

Se apleacă și îi pune o mână pe coapsă. Cu rufele încă în poală, își înclină capul. Se trage mai aproape. Îi prinde ceafa goală între degetul mare și arătător. Ea își ridică privirile: pentru o clipă, are impresia că se uită în ochii unei pisici viclene, însetate, lacome.

— Trebuie să plec, șoptește. Se strecoară afară din pat și dispare.

O dorește puternic. Mai mult: n-o dorește în patul acesta îngust de copil, ci în patul de văduvă din încăperea alăturată. Și-o închipuie culcată lângă fata ei, cu ochii deschiși, strălucitori. Aparține, își dă seama pentru prima oară, unei categorii despre care n-a scris niciodată în cărțile lui. Femeile cu care e obișnuit au toate un soi de intensitate, dar la nivelul pielii și nervilor. Senzațiile lor sunt intense, electrice, imediate, de suprafață. În cazul ei, pătrunde într-un trup care sângerează, un trup visceral, ale cărui senzații se formează în adâncime.

E asta o caracteristică ce poate fi transferată sau cultivată la alte femei? La soția lui? Există oare o calitate a senzației pe care va fi liber s-o găsească și aiurea, odată ce-a găsit-o la ea?

Ce trădare!

Dacă ar fi mai încrezător în franceza lui, ar canaliza

această excitație tulburătoare într-o carte dintr-o categorie care nu poate fi publicată în Rusia – o carte ce poate fi scrisă în grabă, în două-trei săptămâni, chiar fără un copist –, zece coli, trei sute de pagini. O carte a nopții, în care toate excesele ar fi reprezentate și nicio limită respectată. O carte care nu va fi niciodată legată de numele lui. Manuscrisul trimis prin poștă de la Dresda la Paillard, la Paris, tipărit clandestin și vândut pe sub tejghea pe Rive Gauche. *Memoriile unui nobil rus*. O carte pe care ea, Anna Sergheievna, principala ei muză, n-ar vedea-o niciodată. Cu un capitol în care nobilul memorialist îi citește cu glas tare fetei amantei lui povestea seducerii unei tinere, în care el apare tot mai mult ca fiind seducătorul. O povestire plină de detalii intime și aluzii, care în niciun caz n-o atrage pe fată, ci, dimpotrivă, o înspăimântă, îi tulbură somnul și-o face să se îndoiască atât de tare de propria puritate, încât trei zile mai târziu i se dăruiește cu disperare, în modul cel mai rușinos cu putință, într-un fel pe care niciun copil nu l-ar putea concepe, dacă relatarea propriei seducții și capitulări, precum și a felului în care ele se vor petrece, nu ar fi impresionat-o deja profund dinainte.

Memorii imaginare. Amintiri ale imaginației.

Este acesta răspunsul la întrebarea pe care și-o pune sieși? Este acesta rodul eliberării pe care ea i-o oferă: să scrie o carte a răului? Și cu ce scop? De-a se elibera de rău sau de-a rupe orice legătură dintre el și bine?

Nici măcar o dată în cursul acestei lungi reverii – își amintește brusc (în casă s-a făcut liniște) – nu s-a gândit la Pavel. Iar acum, iată, se întoarce, scâncind, palid, căutând un loc unde să pună capul! Biet copil! Să fie privat de acest festival al simțurilor, care-ar fi fost moștenirea lui! Întins în patul lui Pavel, nu-și poate stăpâni un fior de triumf sumbru.

De obicei, dimineața e singur în apartament. Dar astăzi, Matriona, aprinsă la față, cu o tuse uscată și făcând eforturi ca să respire, nu merge la școală. Cu ea în apartament, e incapabil să se concentreze asupra scrisului. Se surprinde ascultând lipăitul picioarelor ei goale prin camera de alături; sunt momente când poate să jure că îi simte privirea sfredelindu-i ceafa.

La amiază, portarul îi aduce un mesaj. Recunoaște imediat hârtia cenușie și sigiliul roșu. Sfârșitul așteptării: este înștiințat să se prezinte la biroul anchetatorului judiciar, consilier P. P. Maksimov, în legătură cu chestiunea P. A. Isaev.

De pe strada Svecinoi se duce la gară să-și rezerve biletul, iar de-acolo la secția de poliție. Anticamera e plină ochi; își spune numele la ghișeu și așteaptă. Când ceasul începe să bată ora patru, sergentul de la ghișeu își pune tocul jos, se întinde, stinge lumina și îi dă afară pe solicitanții care încă mai așteptau.

— Ce-i asta? protestează el.

— E vineri, program scurt, spune sergentul. Reveniți dimineață.

La șase, așteaptă afară, la Iakovlev. Văzându-l acolo, Anna Sergheievna se alarmează.

— Matrioșa? întreabă ea.

— Dormea când am plecat. M-am oprit la o farmacie și i-am luat ceva de tuse. Îi arată o sticlută maronie.

— Mulțumesc.

— M-au chemat iar la poliție în legătură cu hârtiile lui Pavel. Sper că lucrurile se vor rezolva definitiv mâine.

Merg pentru o clipă în tăcere. Anna Sergheievna pare îngândurată. Într-un târziu, vorbește:

— E vreun motiv anume pentru care vrei neapărat hârtiile acelea?

— Sunt mirat că întrebi. Oare ce altceva a mai rămas de pe urma lui Pavel? Nimic nu e mai important pentru mine

decât hârtiile acelea. Sunt cuvântul lui pentru mine. Și apoi, după o pauză: Știai că scria o povestire?

— Scria povestiri. Da, știam.

— Cea la care mă gândesc e despre un ocnaș evadat.

— N-o știu pe aceea. Uneori ne citea Matrioșei și mie ce scria, ca să afle părerea noastră. Dar n-am auzit vreo povestire despre un ocnaș.

— Nu mi-am dat seama că mai sunt și altele.

— Da, mai sunt. Scria și poezii - dar se rușina să ni le arate. Poliția trebuie să le fi luat, odată cu restul. Au stat mult la el în cameră, scotocind. Nu ți-am spus... Au scos și dușumelele și s-au uitat sub ele. Au analizat fiecare petec de hârtie.

— Prin urmare, cu asta se ocupa Pavel, cu scrisul?

Îi aruncă o privire ciudată.

— Cu ce altceva credeai?

Își stăpânește un răspuns prea rapid.

— Cu un tată scriitor, la ce te-asteptai? continuă ea.

— Scrisul nu se moștenește în familie.

— Poate că nu. Nu sunt eu în măsură să judec. Dar el n-avea intenția să trăiască din scris. Poate era pur și simplu o cale de-a se apropia de tatăl lui.

Face un gest de exasperare. *L-aș fi iubit și fără nicio povestire!* gândește. În loc de asta, spune:

— Iubirea de tată nu trebuie câștigată.

Ea șovăie înainte să vorbească din nou.

— Trebuie să te avertizez, Fiodor Mihailovici. Pavel avea un oarecare cult al tatălui său - al lui Aleksandr Isaev, vreau să spun. Nu l-aș menționa dacă n-aș crede c-o să găsești ceva de felul ăsta în hârtiile lui. Trebuie să fi îngăduitor. Copiii nutresc idei romantice despre părinții lor. Până și Matriona...

— Idei romantice despre Isaev? Isaev era un bețivan, un neica nimeni, un soț nevrednic! Soția lui, mama lui Pavel, nu l-a mai putut suporta până la urmă. L-ar fi părăsit, dacă

n-ar fi murit el mai întâi. Cum să nutrești idei romantice despre un astfel de om?

— Văzându-l printr-o pâclă, cu siguranță. Lui Pavel i-a fost greu să te vadă printr-o pâclă. Erai, ca să zic așa, prea aproape de el.

— Asta fiindcă eu am fost cel care l-a crescut, zi de zi. L-am făcut fiul meu când toți ceilalți l-au părăsit.

— Nu exagera. Părinții lui nu l-au părăsit, au murit. În afară de asta, dacă tu ai avut dreptul de a-l alege drept fiu, de ce să n-aibă și el dreptul de a-și alege un tată?

— Pentru că putea alege un om mai bun decât Isaev! A devenit o boală a vremurilor noastre ca tinerii să întoarcă spatele părinților, căminelor, educației primite, pentru că nu le mai convin! Nimic nu-i mai satisface, se pare, decât să fie fiii și fiicele lui Stenka Razin sau Bakunin!

— Vorbești prostii! Pavel n-a fugit de-acasă. Tu ai fugit de el.

Se lasă o tăcere posomorâtă. Când ajung pe strada Gorohovaia, el își cere scuze și pleacă.

Hoinărind de-a lungul cheiului, răsuțește pe toate părțile ce-i spusese femeia. Lăsase, neîndoielnic, să se întrevadă ceva absolut rușinos despre el și-i pare rău că ea a fost martoră. În același timp, îi e rușine de atâta meschinărie. E prins într-o încurcătură morală care îi este familiară - atât de familiară, încât de fapt nici nu-l mai deranjează, ceea ce-ar trebui să fie cu atât mai rușinos. Dar îl mai tulbură și altceva, ca vârful unui cui care tocmai e pe cale să se facă simțit în pantof, ceva ce nu poate sau nu se ostenește să definească.

Când se întoarce în apartament, tensiunea plutește încă în aer. Matriona se sculase din pat. Își trăsese haina mamei ei peste cămașa de noapte, dar era desculță.

— M-am plictisit! se vaită ea, iar și iar. Nu-i acordă nicio atenție. Deși se așază cu ei la masă, nu mănâncă. Miroase ușor a acru, respiră greu și, din când în când, are câte-o

criză puternică de tuse.

— N-ar trebui să te dai jos din pat, draga mea, îi spune el cu blândețe.

— Nu-mi spui tu mie ce să fac, nu ești tatăl meu! se răstește ea.

— Matrioșa! o ceartă mama.

— Ei bine, nu e! repetă ea și se retrage într-o tăcere posacă.

După ce el se ridică de la masă, Anna Sergheievna îi bate la ușă și intră în cameră. El se ridică precaut.

— Cum se simte?

— I-am dat din doctoria pe care-ai adus-o și pare că s-a mai liniștit. N-ar trebui să se dea jos din pat, dar e încăpățânată și nu pot s-o opresc. Am venit să-mi cer scuze pentru ce-am spus. Și să te-ntreb ce planuri ai pentru mâine.

— Nu-i nevoie să te scuzi. Eu am greșit. Mi-am rezervat un bilet la trenul de seară. Dar poate fi schimbat.

— De ce? O să-ți recuperezi mâine hârtiile. De ce să-l schimbi? De ce să stai mai mult decât trebuie? Doar nu vrei să devii chiriașul etern, la urma urmei. Nu-i ăsta titlul unei cărți?

— Chiriașul etern? Nu, sau poate nu știu eu. Toate aranjamentele pot fi schimbate, inclusiv cel de mâine. Nimic nu e definitiv. Numai că în acest caz nu depinde de mine să le schimb.

— Dar de cine, atunci?

— De tine.

— De cine? Cu siguranță, nu! Aranjamentele tale sunt doar în mâinile tale, nu am niciun amestec în ele. Ar trebui să ne luăm rămas-bun de-acum. N-o să te văd mâine-dimineață, trebuie să mă scol devreme, e zi de târg. Poți să lași cheia-n ușă.

Prin urmare, venise momentul. Trage aer adânc în piept. Mintea i se golise cu totul. Cu acel vid în minte, începe să

vorbească, predându-se cuvintelor care-i ies pe gură, urmându-le unde voiau să-l poarte.

— Pe bac, atunci când m-ai dus să văd mormântul lui Pavel, spune el, v-am privit pe tine și pe Matriona stând lângă balustradă și privind în ceață - îți amintești ceața din ziua aceea - și mi-am spus: „O să-l aducă înapoi. Ea e” - mai respiră o dată adânc - „o călăuză de suflete”. Nu asta a fost cuvântul care mi-a venit atunci în minte, dar știu acum că e cuvântul potrivit.

Îi aruncă o privire albă. El îi ia mâna într-ale lui.

— Vreau să-l aduc înapoi, spune el. Trebuie să mă ajuți. Vreau să-i sărut buzele.

Pe măsură ce rostește cuvintele, își dă seama cât de nebunești sunt. Pare că intră și iese din nebunie ca o muscă pe o fereastră deschisă.

Ea se crispase, gata să fugă. O apucă strâns, ținând-o cu putere.

— Iată adevărul! Asta e ceea ce gândesc despre tine. Pavel n-a venit aici din întâmplare. Undeva a fost scris că de-aici urma să fie călăuzit... în noapte.

Crede și totodată nu-i vine să creadă ce spune. Îi apare o frântură de amintire, un tablou pe care îl văzuse cândva într-o galerie: o femeie în negru, cu o rochie severă, stând la fereastră, lângă ea un copil, amândoi privind cerul înstelat, își amintește mai limpede decât pictura însăși ornamentele aurite ale ramei.

Mâna ei se odihnește fără viață într-a lui.

— Stă în puterea ta, continuă, urmându-și cuvintele ca pe niște felinare, ca să vadă încotro îl conduc. Poți să-l aduci înapoi. Doar un minut. Nu mai mult de un minut.

Își amintește cât de uscată părea ea prima oară, când o cunoscuse. Ca o mumie: oase uscate, înfășurate în lințolii ce se prefac în pulbere la prima atingere. Când ea începe să vorbească, glasul parcă-i scârțâie în gât.

— Îl iubești atât de mult, spune ea, încât o să-l revezi cu

siguranță.

Îi lasă mâna liberă. Ca pe-un lanț de oase, ea și-o retrage. *Nu încerca să-mi faci pe plac!* ar vrea el să spună.

— Ești un artist, un maestru, spune ea. Ție-ți revine, nu mie, să-l readuci la viață.

Maestru. E un cuvânt pe care-l asociază cu metalul – cu călirea săbiilor, cu turnatul clopotelor. Un maestru fierar, un maestru topitor. *Maestru al vieții:* ce termen ciudat! Dar e gata să reflecteze asupra lui. Ar oferi un adăpost fiecărui cuvânt, oricât de ciudat, oricât de răătăcit, dac-ar exista șansa să fie o anagramă pentru Pavel.

— Sunt departe de-a fi un maestru, spune el. E o fisură care-mi străbate trupul. Ce mai poți face cu un clopot spart? Un clopot spart nu poate fi cârpit.

Ce spune e adevărat. În același timp, își amintește că unul dintre clopotele de la catedrala Sfintei Treimi din Sergheiev e spart încă de pe vremea Țarinei Ecaterina. Nu a fost niciodată dat jos și topit. Dangătul i se aude zilnic în tot orașul. Oamenii îi spun „piciorul de lemn al Sfântului Serghei”.

În glasul ei se simte acum exasperarea.

— Îmi pare rău pentru tine, Fiodor Mihailovici, spune ea, dar nu trebuie să uiți că nu ești primul părinte care-și pierde copilul. Pavel avea douăzeci și doi de ani. Gândește-te la copiii care mor de prunci.

— Și?

— Și recunoaște că asta-i regula, fără excepție: de-a suferi pierderi. Și mai întreabă-te un lucru: ești în doliu după Pavel sau după tine?

Pierdere. O distanță înghețată se strecoară între ei.

— Nu l-am pierdut, nu e pierdut, rostește printre dinții încleștați.

O trece un fior.

— Dacă nu e pierdut, atunci trebuie să știi unde este. Cu siguranță, nu în această încăpere.

Privește în jurul lui. Fuiorul acela de umbre din colț - nu poate fi urma răsufărării umbrei nălucii lui?

— Nu trăiești într-un loc fără să lași ceva în urmă, șoptește el.

— Nu, sigur că nu se poate să nu lași ceva în urmă. Asta ți-am și spus azi după-amiază. Dar ce-a lăsat el nu e-n odaia asta. El a plecat de-aici, nu aici îl vei găsi. Vorbește cu Matriona. Împacă-te cu ea, înainte să pleci. Ea și cu fiul tău erau foarte apropiați. Dacă a lăsat o urmă, a lăsat asupra ei.

— Și asupra ta?

— Mi-a fost foarte drag, Fiodor Mihailovici. Era un băiat bun și generos. Ca fiu al tău, n-a avut o viață ușoară. Era singuratic, era nesigur pe el, trebuia să lupte ca să-și găsească drumul. Am văzut toate astea. Dar eu nu fac parte din generația lui. El nu putea sta de vorbă cu mine așa cum făcea cu Matriona. El și cu ea parcă erau amândoi copii. Face o pauză. Aveam uneori sentimentul că - hai s-o spun acum, că tot suntem sinceri unul cu celălalt - micul copil din Pavel a fost înfrânt prea devreme, fără să aibă destul timp de joacă. Nu știu dacă te-ai gândit vreodată la asta. Poate că nu. Dar pe mine încă mă miră mânia pe care o simți împotriva lui pentru ceva atât de trivial cum ar fi dormitul până târziu dimineța.

— De ce să te mire?

— Pentru că mă așteptam la mai multă înțelegere din partea ta - ca artist. Unii copii visează noaptea, alții așteaptă dimineța ca să viseze. Ar trebui să te gândești de două ori înainte de a trezi un copil care visează. Când Pavel era cu Matriona, copilul din el avea o șansă să se arate. Îmi pare bine acum că s-a putut întâmpla așa - îmi pare bine că n-a ratat lucrul ăsta.

Îi vine în minte o imagine a lui Pavel, pe la șapte ani, cu paltonul lui cenușiu în carouri și căciula cu urechi și ghetete prea mari, alergând prin zăpadă și țipând

nebunește. Mai e ceva ce se zărește nedeslușit într-un colț al imaginii, ceva ce preferă să izgonească.

— Pavel și cu mine ne-am văzut prima dată la Semipalatinsk, când el avea deja șapte ani, spune el. Nu s-a apropiat de mine. Eu eram străinul cu care el și mama lui aveau să trăiască de-atunci încolo. Eu eram bărbatul care avea s-o ia pe mama lui de lângă el.

Mama lui, văduva. Fiu de văduvă. Alvădanei.

Ce izgonise el și revine insistent în timp ce vorbește e ceea ce-ar putea numi un spiriduș, o creatură mică și pocită, cu părul roșu, cu barba roșie, nu mai înalt decât un copil de trei-patru ani. Pavel încă aleargă prin zăpadă și țipă, iar genunchii i se lovesc unul de altul ca la mânji. Cât despre spiriduș, stă într-o parte și privește. Poartă un pieptar ruginiu, deschis la gât, și nu pare să simtă frigul.

— ... greu pentru un copil...

Ea spune ceva și nu o poate asculta decât pe jumătate. Cine-o fi spiridușul ăsta? Se uită mai atent la fața lui. Șocat, își dă seama. Pielea de pe obraji făcută ciur, cicatricile umflate și livide din cauza gerului, barba rară crescând în urmele de vărsat de vânt - e Neciaev, din nou, Neciaev în miniatură, Neciaev în Siberia, pândindu-i fiul încă din copilărie! Ce sens poate avea viziunea asta? Geme încetișor, ca pentru sine, și Anna Sergheievna se întrerupe scurt.

— Îmi pare rău, se scuză el. Dar o jignise.

— Sunt sigură că trebuie să-ți faci bagajele, îi spune ea și pleacă, în timp ce el se tot scuză.

Isaev

E condus în același birou ca data trecută. Dar funcționarul așezat la birou nu mai e Maksimov. Fără să se prezinte, bărbatul îi face semn să se așeze pe un scaun.

— Numele? Întreabă, își spune numele.

— Credeam c-o să-l găsesc pe consilierul Maksimov.

— O s-ajungem și la asta. Ocupația?

— Scriitor.

— Scriitor? Ce fel de scriitor?

— Scriu cărți.

— Ce fel de cărți?

— Povestiri. Cărți de povestiri.

— Pentru copii?

— Nu, nu neapărat. Dar îmi place să sper că le vor putea citi și copiii.

— Nimic indecent?

Nimic indecent? Cântărește cuvintele.

— Nimic din ce-ar putea fi neplăcut pentru un copil, spune într-un târziu.

— Bine.

— Dar sufletul are cotloanele lui întunecate, adaugă fără să vrea. Nu se știe întotdeauna.

Pentru prima oară, bărbatul ridică ochii din hârtii.

— Ce vreți să spuneți cu asta?

E mai tânăr decât Maksimov. Să fie oare asistentul lui Maksimov?

— Nimic, nimic.

Bărbatul își pune tocul la loc.

— Haideți să ne ocupăm de subiectul decedatului Ivanov. Îl cunoșteți pe Ivanov?

— Nu-nțeleg. Credeam că am fost convocat aici în

legătură cu hârtiile fiului meu.

— Fiecare lucru la timpul lui. Ivanov. Când ați avut contact prima oară?

— Am vorbit cu el prima oară acum o săptămână. Trândăvea pe la ușa casei unde locuiesc acum.

— Strada Svecinoi, numărul șaizeci și trei.

— Strada Svecinoi, șaizeci și trei. Era deosebit de frig și i-am oferit adăpost. A petrecut noaptea la mine în cameră. A doua zi am aflat că avusese loc o crimă și că el era suspectul. Abia mai târziu...

— Ivanov a fost suspectat? Suspectat de crimă? Înțeleg că ați crezut că Ivanov e un criminal. De ce anume?

— Dați-mi voie, vă rog, să termin! S-a zvonit lucrul acesta prin imobil sau, poate, copilul de la care am aflat a înțeles greșit. Nu știu exact. Are vreo importanță, când realitatea este că omul a murit? Am fost surprins și îngrozit că cineva ca el ar putea fi ucis. Era absolut inofensiv.

— Dar nu era ce părea să fie, așa-i?

— Adică cerșetor?

— Nu era cerșetor, așa-i?

— Într-un fel, nu era cerșetor, dar în alt fel, era.

— Nu vă exprimați clar. Vreți să spuneți că nu știați care erau responsabilitățile lui Ivanov? Asta e ceea ce v-a surprins?

— Am fost surprins de faptul că cineva ar putea să-și pună sufletul nemuritor în pericol ucigând o nulitate inofensivă.

Funcționarul îl privește sardonice.

— O nulitate - așa îl numiți dumneavoastră creștinește?

În clipa aceea intră pe ușă Maksimov, în mare grabă. Ține sub braț un teanc de dosare legate cu funde roz. Le aruncă pe masă, scoate o batistă și se șterge pe frunte.

— Ce zăduf e-aici! șoptește și apoi, către colegul lui: Mulțumesc. Ați terminat?

Fără o vorbă, bărbatul își strânge hârtiile și pleacă. Oftând, tamponându-și fața cu batista, Maksimov se așază pe scaun.

— Iertați-mă, Fiodor Mihailovici. Acum: problema hârtiilor fiului dumneavoastră vitreg. Mă tem că va trebui să reținem noi ceva, și anume lista persoanelor care aveau să fie, cum spun prietenii noștri, lichidate, listă care – sunt convins că sunteți de acord cu mine – nu trebuie să circule, deoarece nu va face altceva decât să creeze panică. În afară de asta, la momentul potrivit, va fi o probă în acuzația constituită împotriva lui Neciaev. Cât despre restul hârtiilor, vă aparțin, noi am terminat cu ele, ca să zic așa, am stors miera din ele. Cu toate astea, înainte să vi le înmânez definitiv, mai e un lucru pe care-aș dori să-l spun, dacă-mi faceți onoarea să m-ascultați.

Dacă m-aș considera doar un funcționar al cărui drum profesional l-ați intersectat întâmplător, v-aș restitui hârtiile fără niciun comentariu. Dar în cazul de față nu sunt un simplu funcționar. Sunt, totodată, dacă-mi permiteți să folosesc cuvântul, cineva care vă dorește binele, cineva care ține să vă apere interesele. În această calitate, am o rezervă serioasă în privința restituirii lor. Să vă spun în ce constă rezerva. Este vorba de revelații dureroase în ceea ce vă privește – revelații dureroase și inutile. Dacă-ați putea să-mi acceptați umilul sfat, aș putea indica anumite pagini asupra cărora ar fi mai bine să nu zăboviți. Dar, desigur, așa cum vă cunosc, ceea ce înseamnă măsura în care cineva poate cunoaște un scriitor din cărțile lui, adică un mod intim, dar limitat, mă aștept ca eforturile mele să aibă doar efectul contrar – de-a vă stârni curiozitatea. Prin urmare, aș vrea doar să spun următoarele: nu mă blamați pentru că am citit aceste documente – la urma urmei, asta e responsabilitatea atribuită mie de către țară – și nu vă mâniați pe mine pentru că am prevăzut corect (dacă așa stau lucrurile) reacția

dumneavoastră. Cu excepția vreunei întorsături neașteptată a evenimentelor, dumneavoastră și cu mine nu ne vom mai întâlni. Nu există niciun motiv pentru care nu v-ați putea spune că eu am încetat să exist, așa cum se poate spune despre un personaj dintr-o carte, în clipa în care cartea e închisă. În ceea ce mă privește, vă asigur că buzele mele sunt pecetluite. Nimeni nu va afla nimic de la mine în legătură cu acest trist episod.

Spunând acestea, Maksimov, folosind doar degetul mijlociu al mâinii drepte, împinge dosarul peste birou. Un dosar surprinzător de gros, care conține hârtiile lui Pavel.

Se ridică, ia dosarul, se înclină și se pregătește să iasă, când îl aude din nou pe Maksimov vorbind.

— Dacă pot să vă mai rețin încă un moment într-o chestiune oarecum diferită: ați avut cumva, din întâmplare, contact cu banda lui Neciaev aici, la Petersburg?

Ivanov! Neciaev! Iată prin urmare motivul pentru care fusese convocat aici! Pavel, hârtiile, baletul scrupulos al lui Maksimov - nu fuseseră decât chestiuni colaterale, o cursă!

— Nu-mi dau seama unde vreți să ajungeți cu întrebarea, răspunde el sec. Nu văd cu ce drept mă întrebați sau vă așteptați să vă răspund.

— Nu am niciun drept! Liniștiți-vă - nu sunteți acuzat de nimic. E doar o întrebare. Cât despre semnificația ei, nu cred că e atât de greu s-o intuiți. După ce-ați discutat cu mine despre fiul dumneavoastră vitreg, m-am gândit că poate v-ar fi mai ușor să discutați despre Neciaev. Mi s-a părut, în cursul ultimei noastre conversații, de acum câteva zile, că uneori ceea ce spuneți are dublu sens. Un cuvânt are alt cuvânt ascuns îndărătul lui, ca să zic așa. Ce credeți? Greșesc?

— Care cuvinte? Ce zace îndărătul lor?

— Asta dumneavoastră trebuie să-mi spuneți.

— Greșiți. Eu nu vorbesc în ghicitori. Fiecare cuvânt pe

care-l folosesc înseamnă ceea ce înseamnă. Pavel e Pavel, nu Neciaev.

Cu aceste vorbe se întoarce și pleacă; nici Maksimov nu încearcă să-l cheme înapoi.

Străbătând străzile măturate de vânt ale cartierului Moskovskaia, duce dosarul în strada Svecinoi la numărul șaizeci și trei, pe scări în sus, până la etajul al treilea, în camera lui, și închide ușa.

Dezleagă funda. Inima îi bubuie neplăcut în piept. Nu poate nega că nu e ceva dezgustător în graba lui. E ca și cum ar fi fost convocat înapoi în copilărie, la lungile după-amiezi transpirate din camera prietenului său Albert, răsfoind niște cărți șterpelite din biblioteca unchiului lui Albert. Aceeași frică de-a fi prins asupra faptei (o frică delicioasă în sine), aceeași fascinație.

Și-l amintește pe Albert arătându-i două muște care se împerecheau, masculul călare în spinarea femeiei. Albert ținea muștele în palma făcută căuș.

— Fii atent, a spus el.

A prins una dintre aripile masculului între vârfurile degetelor și a tras ușor. Aripa s-a desprins. Musca nici n-a băgat de seamă. I-a smuls și a doua aripă. Cu spinarea ei ciudată, pleșuvă, musca și-a văzut în continuare de treabă. Scârbit, Albert a aruncat perechea pe jos și a strivit-o.

Își putea închipui că ar fi privit în ochii muștei în timp ce i se smulgeau aripile; era sigur că nici n-ar fi clipit; probabil nici nu l-ar fi văzut. Era ca și cum, pe durata actului, sufletul masculului ar fi trecut în femelă. Gândul îl făcuse să se cutremure, să dorească moartea tuturor muștelor de pe pământ.

O reacție infantilă în fața unui act pe care nu-l înțelegea, un act de care se temea, fiindcă toată lumea din jurul lui, șoptind și rânjind, părea să insinueze că și el, într-o zi, va trebui să-l împlinească.

— Eu n-o să fac asta, eu n-o să fac asta! gâfâia copilul.

— N-o să facă ce? întrebau cei de față, dintr-odată atenți, descumpăniți. Doamne sfinte, despre ce-o fi vorbind copilul ăsta ciudat?

Dosarul conținea un caiet-jurnal legat în piele, cinci caiete dictando, douăzeci-douăzeci și cinci de file prinse cu o agrafă, un pachet de scrisori legat cu sfoară și câteva broșuri tipărite: culegeri din textele lui Blanqui și Ișutin, o lucrare a lui Pisarev. Ciudățenia erau extrasele, în traducere franțuzească, din *De officiis* a lui Cicero. Răsfoi grăbit. Pe ultima pagină, cu un scris de mână pe care nu-l recunoștea, dădu peste două înscrisuri: *Salus populi suprema lex esto* și, dedesubt, cu cerneală mai deschisă, *Talis pater qualis filius*.

Un mesaj, niște mesaje; de la cine către cine?

Ia jurnalul și, fără să citească, îl frunzărește ca pe-un pachet de cărți. De la jumătate încolo nu e scris nimic. Cu toate astea, cantitatea de însemnări e substanțială. Se uită la prima dată. 29 iunie 1866, ziua de nume a lui Pavel. Primise probabil jurnalul în dar. Un dar de la cine? 1866 era pentru el anul Aniei, anul în care o cunoscuse și se îndrăgostise de viitoarea lui soție. 1866 era și anul în care Pavel fusese ignorat.

Ca și când ar fi atins o farfurie fierbinte, atent, gata să dea oricând înapoi, începe să citească prima însemnare. O relatare scrisă destul de elaborat a felului în care Pavel își petrecuse ziua. Opera unui novice în ale jurnalului. Nicio acuzație, niciun denunț. Închide ușurat jurnalul. Când mă întorc la Dresda, își făgăduiește, și-o să am timp, o să-l citesc în întregime.

Cât despre scrisori, sunt toate de la el. O deschide pe cea mai recentă, ultima dinaintea morții lui Pavel. „Îți trimit cincizeci de ruble lui Apollon Grigorievici”, citește el. „E tot ce ne putem permite pentru moment. Te rog să nu-i ceri lui A.G. mai mult. Trebuie să înveți să trăiești în limita posibilităților.”

Ultimele lui cuvinte către Pavel, și cât erau de meschine! Le văzuse și Maksimov! Nu-i de mirare că-l prevenise să nu citească. Ce josnic! Ar vrea să ardă scrisorile, să le steargă din istorie.

Caută povestirea din care îi citise Maksimov. Acesta avea dreptate: ca personaj, Serghei, tânărul erou deportat în Siberia deoarece condusese o revoltă studențească, era un eșec. Dar povestirea mergea mai departe decât lăsase Maksimov să se înțeleagă. La câteva zile după ce proprietarul cel ticălos fusese ucis, Serghei și Marfa fug de soldați, adăpostindu-se prin șuri și staule, ocrotiți de țărani care îi ascund și întâmpină întrebările urmăritorilor cu o mirare tâmpă. La început dorm unul lângă altul, într-o camaraderie castă; dar dragostea dintre ei crește, o dragoste împărtășită, nu fără sentimente, nu fără convingere. Pavel lucrase neîndoielnic la o scenă de pasiune. Este o pagină, plină de tăieturi violente, în care Serghei îi mărturisește Marfei, într-un elan tineresc, arzător, că ea a început să însemne pentru el mai mult decât o tovarășă de luptă, că a pus stăpânire pe inima lui. În locul ei e introdusă o secvență mult mai interesantă, în care îi spune povestea copilăriei lui singuratice, fără frați sau surori, a stângăciei lui adolescente cu femeile. Fragmentul se sfârșește cu Marfa bâiguind propria mărturisire de dragoste. „Poți... poți...” spune ea.

Dă filele înapoi. „Eu nu am părinți”, îi spune Serghei Marfei. „Tatăl meu, tatăl meu adevărat, a fost un nobil surghiunit în Siberia pentru simpatiile lui revoluționare. A murit când aveam șapte ani. Mama s-a recăsătorit. Cel deal doilea soț al ei nu mă plăcea. Îndată ce am împlinit vârsta, m-a trimis la o școală de cadeți. Eram cel mai mic din clasă; acolo am învățat să lupt pentru drepturile mele. Mai târziu, s-au mutat la Petersburg, și-au întemeiat o gospodărie și-au trimis după mine. Apoi mama a murit și-am rămas singur cu tatăl meu vitreg, un om ursuz, care

abia-mi spunea câte-o vorbă de pe-o zi pe alta. Mă simțeam singur. Unicii mei prieteni făceau parte din servitorime; de la ei am ajuns să cunosc suferințele poporului.”

Nu era neadevărat, nu în întregime, dar cât de subtil denaturat, absolut totul! „Nu mă plăcea.” Putea să ți se facă milă de băiețașul de șapte ani fără prieteni și să vrei să-l ocrotești sincer, dar cum puteai să-l iubești, când era atât de bănuitor, atât de prost dispus și se agăța de maicăsa ca o lipitoare, purtându-i pică pentru orice minut pe care nu-l petrecea cu el, când de cinci-șase ori pe noapte auzeau din camera alăturată acea voce mică, pițigăiată și insistentă, care-o striga pe maicăsa să vină și să omoare tânțarul care-l pișcă?

Pune manuscrisul deoparte. Tată nobil, ce să zic! Sărmanul copil! Adevărul era mai plicticos, întregul adevăr, cel mai plicticos dintre toate. Dar cine, cu excepția îngerului care ține răbojul, s-ar osteni să consemneze întregul, plicticosul adevăr? Scria el oare cu atâta conștiințiozitate la vârsta de douăzeci și doi de ani?

E ceva covârșitor de important ce vrea să spună, acum că băiatul nu va auzi niciodată. Dacă ești binecuvântat cu puterea de-a scrie, asta e ce vrea să spună, ai grijă de sursa acestei puteri. Scrii *pentru că* ai avut o copilărie singuratică, *pentru că* nu ai fost iubit. (*Deși asta nu e toată povestea*, vrea el să adauge – *ai fost iubit, ai fi fost iubit, a fost alegerea ta să nu fii iubit*. Ce încurcătură! O maimuță cântând la armoniu s-ar descurca mai bine!) Nu scriem dintr-un prea plin, vrea el să spună – scriem de spaimă, din lipsă. Sigur că știi lucrul ăsta în adâncul inimii. Cât despre așa-zisul tată adevărat și simpatiile lui revoluționare, ce prostie! Isaev era un funcționar, un scârța-scârța pe hârtie. Dacă ar fi trăit, dacă l-ai fi urmat, nici tu n-ai fi devenit altceva decât un funcționar și n-ai fi lăsat în urma ta această povestire. (*Da, da*, aude glasul pițigăiat al copilului – *dar aș fi fost în viață!*)

Tineri îmbrăcați în alb jucând franțuzescul crochet, *croixquette*, jocul cruciuliței, și tu pe peluză împreună cu ei, trăind! Sărman băiat! Te văd pe străzile Petersburgului, în câte-un profil, în câte-un gest al mâinii, și de fiecare dată inima-mi urcă precum un val. Nicăieri și pretutindeni, sfâșiat și alungat ca Orfeu. Tânăr la zile, *chryseos*, poleit, binecuvântat.

Ce mi-a rămas mie de făcut: să adun comoara, să așez laolaltă ce s-a risipit. Poet, cântăreț din liră, vrăjitor, iată ce trebuie să fiu. Și adevărul? Umeri înțepenți, încovoiați deasupra mesei de scris, și durerea unei inimi care bate încet. Inimă de țeptoasă.

Am venit prea târziu să ridic capacul coșciugului, să-ți sărut fruntea lină și rece. Dacă buzele mele, duioase ca vârfurile degetelor unui orb, ar fi putut să te-atingă ușor măcar o dată, n-ai fi părăsit această lume încrâncenat împotriva mea. Dar ai plecat purtând numele Isaev, iar eu, un bătrân, un pelerin bătrân, am rămas să pășesc în spate, urmărind o umbră, violet pe gri, un ecou.

Eu sunt însă aici, iar tata Isaev, nu. Dacă, înecându-te, întinzi mâna către Isaev, vei apuca doar o mână de nălucă.

La primăria din Semipalatinsk, în niște hârtoage prăfuite, într-o cutie de pe scara din spate, semnătura lui probabil că încă poate fi citită; altfel, nu mai e nici urmă de el, cu excepția acestor amintiri, amintirile omului care i-a îmbrățișat văduva și copilul.

Travestiul

Dosarul lui Pavel e închis. Nimic nu-l mai reține la Petersburg. Trenul pleacă la ora opt; marți va putea să fie la Dresda, cu soția și copilul lui. Dar, pe măsură ce se apropie ceasul, devine tot mai de neconceput că va lua fotografiile de pe altar, va stinge lumânarea și va lăsa camera lui Pavel unui străin.

Dacă nu pleacă diseară, când o să mai plece? „Chiriașul etern” – oare unde-a găsit Anna Sergheievna aceste cuvinte? Cât timp va continua să aștepte o stafie? Doar dacă așeza pe alt plan relația lui cu femeia, pe cu totul alt plan... Dar atunci ce se va întâmpla cu soția lui?

Mintea lui e ca un vârtej, nu știe ce vrea, tot ce știe e că ora opt îi atârână deasupra capului ca o condamnare la moarte, îl caută pe portar și, după o lungă tocmeală, găsește pe cineva care să-i ducă biletul la gară și să schimbe rezervarea pentru ziua următoare.

La întoarcere, e surprins să găsească ușa de la camera lui deschisă și pe cineva înăuntru: o femeie care stă cu spatele la el, cercetând altarul. Timp de o clipă încărcată de vinovăție, crede că e soția lui, venită să-l ia acasă. Apoi își dă seama cine e și un strigăt de protest îi crește în gât: Serghei Neciaev, în aceeași rochie albastră și cu bonetă, ca data trecută!

În clipa aceea, Matriona intră în cameră. Înainte ca el să apuce să spună ceva, ea preia inițiativa.

— N-ar trebui să vă furișați așa peste oameni! exclamă ea.

— Dar ce căutați la mine-n cameră?

— Avem tot atâta drept... începe ea cu vehemență. Apoi Neciaev o întrerupe.

— Cineva a pus poliția pe urmele noastre, spune el. Face un pas mai aproape. Sper că nu dumneavoastră.

Pe sub parfumul de lavandă, detectează un miros de sudoare masculină stătută. Pudra de pe gâtul lui Neciaev e brăzdată, iar tuleiele i se zăresc sub stratul gros.

— Asta e o acuzație mizerabilă, absolut mizerabilă! Repet: ce căutați la mine-n cameră? Se întoarce spre Matriona. Și tu – tu ești bolnavă, ar trebui să fii în pat!

Ignorându-i cuvintele, fata trage afară geamantanul lui Pavel.

— M-am gândit c-ar putea lua costumul lui Pavel Aleksandrovici, spune ea; apoi, înainte ca el să poată obiecta: Da, poate! Pavel și l-a cumpărat cu banii lui, iar Pavel i-a fost prieten!

Deschide geamantanul, scoate costumul alb.

— Uite-l! spune sfidător.

Neciaev aruncă o privire rapidă costumului, îl așază pe pat și începe să-și descheie rochia.

— Rog să mi se explice...

— Nu e timp. Am nevoie și de-o cămașă.

Își trage brațele afară din mâneci. Rochia îi alunecă în jurul gleznelor și rămâne în fața lor în niște izmene murdare, de bumbac, și ghetete negre, de lac. Nu poartă ciorapi; picioarele îi sunt subțiri și păroase.

Deloc stânjenită, Matriona începe să-l ajute cu hainele lui Pavel. Ar vrea să protesteze, dar ce poate spune unor tineri, când ei își astupă urechile și se solidarizează împotriva bătrânilor?

— Ce s-a-ntâmplat cu prietena dumatăle finlandeză? Nu e cu dumneata?

Neciaev își trage pe el jacheta. E prea lungă și prea lată-n umeri. Nu la fel de bine clădit ca Pavel, nu la fel de frumos. Simte o mândrie disperată față de fiul său. S-a dus cine nu trebuia!

— A trebuit s-o las, spune Neciaev. Era important să

plec cât mai repede.

— Cu alte cuvinte, ai abandonat-o. Și apoi, înainte ca Neciaev să poată răspunde: Spală-te pe față. Arăți ca un clovn.

Matriona se strecoară afară, se întoarce cu o cârpă udă. Neciaev se șterge pe față.

— Și pe frunte, spune ea. Așa. Îi ia cârpa din mână și șterge pudra care i se lipise de sprâncene.

Surioara. Tot așa fusese și cu Pavel? Ceva îl împunge în inimă: gelozia.

— Chiar crezi c-o să scapi de poliție, îmbrăcat ca un turist în vacanță, în mijlocul iernii?

Neciaev nu răspunde provocării.

— Îmi trebuie bani, spune el.

— N-o să capeti de la mine.

Neciaev se întoarce spre fetiță.

— N-ai niște bani?

Ea iese în fugă din cameră. Aud zgomotul unui scaun târât pe dușumele; se întoarce cu un borcan plin de monede. Le răstoarnă pe pat și începe să numere.

— Nu-i destul, mormăie Neciaev, dar așteaptă în continuare.

— Cinci ruble și cincisprezece copeici, anunță ea.

— Îmi trebuie mai mulți.

— Atunci ieși în stradă și cerșește. N-o să-i capeti de la mine. Du-te și cere de pomană în numele poporului.

Se uită unul la celălalt.

— De ce nu-i dai bani? spune Matriona. E prietenul lui Pavel!

— Nu am bani de dat.

— Nu-i adevărat! I-ai spus mamei că ai o groază de bani. De ce nu-i dai jumătate? Pavel Aleksandrovici i-ar fi dat jumătate.

Pavel și Iisus.

— N-am spus așa ceva. Nu am o groază de bani.

— Hai, dați-mi-i! Neciaev îl apucă de braț; ochii îi strălucesc. Simte iarăși mirosul de frică al tânărului. Aprig, dar înfricoșat: bietul om! Apoi, deliberat, își izgonește mila.

— Hotărât, nu!

— De ce sunteți atât de *calic*? izbucnește Matriona, pronunțând cuvântul cu tot disprețul din lume.

— Nu sunt calic.

— Ba sunteți cu siguranță calic! Ați fost calic cu Pavel și acum sunteți calic cu prietenii lui! Aveți o groază de bani și îi țineți pe toți pentru dumneavoastră. Se întoarce spre Neciaev. Îl plătesc cu mii de ruble ca să scrie cărți și îi dosește pe toți! E-adevărat! Mi-a spus Pavel!

— Ce prostie! Pavel habar n-avea de bani.

— Ba e-adevărat! Pavel s-a uitat în biroul dumneavoastră! S-a uitat în registrele de socoteli!

— Fir-ar să fie de Pavel! Pavel habar n-are să citească un registru contabil, vede doar ce vrea el să vadă! Am târât după mine ani de zile datorii cum nici nu-ți închipui! Se întoarce spre Neciaev. Asta e o conversație ridicolă. Nu am bani să-ți dau. Cred că e cazul să pleci imediat.

Dar Neciaev nu se mai grăbește. Zâmbește chiar.

— Nu e deloc o conversație ridicolă, spune el. Dimpotrivă, e foarte instructivă. Am avut întotdeauna o bănuială în ceea ce-i privește pe tați, și anume că adevăratul lor păcat, cel pe care nu-l mărturisesc niciodată, e lăcomia. Ei vor totul pentru ei. Niciodată n-ar da pungile cu bani, chiar când a sosit vremea s-o facă. Pungile cu bani sunt singurul lucru care-i interesează, puțin le pasă ce s-ar putea întâmpla drept consecință! N-am crezut ce mi-a spus fiul dumneavoastră vitreg, pentru că auzisem că sunteți un jucător împătimit și credeam că jucătorilor nu le pasă de bani. Dar există și o altă față a jocului de cărți, nu-i așa? Trebuia să-mi dau seama. Cred că faceți parte dintre cei care joacă fiindcă nu sunt

niciodată satisfăcuți, cei care se lăcomesc la infinit.

E o acuzație grotescă. Se gândește la Ania, chinându-se la Dresda să-și hrănească și să-și îmbrace copilul. Se gândește la gulerele lui întoarse pe dos, la găurile din ciorapi. Se gândește la scrisorile trimise an de an, fiecare un exercițiu de autoflagelare, lui Strahov și Kraevski și Liubimov, în special lui Stelovski, milogindu-se după avansuri. *Dostoievski l'avare* - culmea! Se caută prin buzunare și scoate ultimele ruble.

— Uite! exclamă, vârându-i-le sub nas lui Neciaev, asta-i tot ce am!

Neciaev privește cu răceală mâna întinsă, apoi dintr-o singură mișcare smulge toți banii, cu excepția unui bănuț care cade și se rostogolește sub pat. Matriona se aruncă după el.

Încearcă să-și ia banii înapoi, chiar se îmbrânțește cu bărbatul mai tânăr. Dar Neciaev îl ține lejer la distanță, strecurându-și în același timp banii în buzunar.

— Stați... stați... stați, murmură Neciaev. În sufletul dumneavoastră, Fiodor Mihailovici, de dragul fiului dumneavoastră, știu că vreți să mi-i dați.

Și face un pas înapoi, netezindu-și costumul, de parcă ar vrea să-i pună în valoare frumusețea.

Ce prefăcut! Ce ipocrit! Răzbunarea Poporului, ce să zic! Cu toate astea, nu poate nega că în suflet i se strecoară o oarecare voioșie, o voioșie pe care-o recunoaște, voioșia soțului cheltuitor. Sigur c-ar trebui să-i fie rușine de aceste accese iresponsabile. Sigur că e sincer când ajunge acasă fără un sfanț și îi mărturisește soției ce-a făcut, lasă capul în jos, îi îndură reproșurile și jură că n-o să mai facă niciodată. Dar, în fundul sufletului lui, dincolo de sinceritate, acolo unde doar Dumnezeu poate să vadă, știe că el are dreptate și că ea greșește. Banii sunt făcuți ca să fie cheltuiți, și ce modalitate de a-i cheltui poate fi mai pură decât jocul?

Matriona întinde mâna. În palmă are o singură monedă de cincizeci de copeici. Nu pare să știe cui s-o dea. El face semn cu mâna spre Neciaev.

— Dă-i-o lui, are nevoie.

Neciaev îi dă drumul în buzunar.

Bine. Gata. Acum e rândul lui să pozeze în neprihănitul fără un sfanț și al lui Neciaev să-și plece capul și să se lase certat. Dar ce-are de spus? Nimic, absolut nimic.

Nici Neciaev nu se ostenește să aștepte. Face o boccea din rochia albastră.

— Găsește un loc unde s-o ascunzi, o instruiește pe Matriona, nu în apartament - altundeva. Îi dă și pălăria, și peruca, își vâără manșetele pantalonilor în ghetuțele lui cochete, își îmbracă haina, își netezește părul cu un aer absent. Am irosit prea mult timp, murmură. Aveți... Mai ia și o căciulă de blană de pe fotoliu și se îndreaptă spre ușă. Apoi își amintește de ceva și se întoarce. Sunteți un om interesant, Fiodor Mihailovici. Dacă-ți avea o fiică de vârstă potrivită, nu mi-ar fi urât să mă însor cu ea. Ar fi o fată formidabilă, sunt sigur. Cât despre fiul dumneavoastră vitreg, cu el e altă poveste, nu vă seamănă deloc. Nu sunt sigur c-aș fi știut ce să fac cu el. Nu avea - cred că mă înțelegeți - ce trebuie. Asta-i părerea mea, atât cât contează.

— Și ce-i trebuia?

— Avea cam prea multă sfințenie. Aveți dreptate să aprindeți lumânări pentru el.

În timp ce vorbește, își flutură încet mâna deasupra lumânării, făcând flacăra să danseze. Acum își bagă degetul direct în flacăra și îl ține acolo. Secundele trec: una, două, trei, patru, cinci. Expresia de pe chip nu i se schimbă. Ar putea fi în transă.

Își retrace mâna.

— Iată ce nu avea. Un strop de țicneală, de fapt.

O prinde pe Matriona și o îmbrățișează. Ea răspunde

fără rezerve, apăsându-și capul blond pe pieptul lui și îmbrățișându-l la rândul ei.

— *Wachsam, wachsam!* șoptește Neciaev cu tâlc și, peste capul ei, îi face semn cu degetul ars. Apoi dispare.

Îi ia ceva timp ca să-și dea seama ce înseamnă ciudatele silabe. Chiar după ce a recunoscut cuvântul, nu reușește să înțeleagă. Bagă de seamă. Bagă de seamă la ce?

Matriona e la geam, întinzându-și gâtul spre stradă. I-au dat lacrimile, dar e prea emoționată ca să fie tristă.

— Credeți c-o să fie în siguranță, ce credeți? întreabă ea; apoi, fără să aștepte un răspuns: Să merg și eu cu el? Poate să facă pe orbul, iar eu pe călăuza. Dar e doar o idee trecătoare.

Stă chiar în spatele ei. E aproape întuneric; începe să ningă; în curând, mama ei va veni acasă.

— Ți place? o întreabă.

— Îhî.

— Duce o viață agitată, nu-i așa?

— Îhî.

Abia îl aude. Ce întrecere nedreaptă! Cum ar putea oare concura cu acești tineri care vin de nicăieri și dispar niciunde, într-un abur de aventură și mister? Vieți agitate, într-adevăr: ea e cea căreia îi spusese *wachsam*.

— De ce-ți place așa de mult, Matrioșa?

— Pentru că e prietenul cel mai bun al lui Pavel Aleksandrovici.

— Chiar așa? obiectează el cu blândețe. Credeam că eu sunt prietenul cel mai bun al lui Pavel Aleksandrovici. Eu o să-i fiu în continuare prieten, chiar și după ce toată lumea îl va uita. Eu sunt prietenul lui pe viață.

Se îndepărtează de fereastră și îl privește ciudat, pe punctul de-a spune ceva. Ce, oare? „Sunteți doar tatăl vitreg al lui Pavel Aleksandrovici”? Sau ceva cu totul diferit: „Să nu-mi vorbiți mie pe tonul acesta”?

Dându-și la o parte părul de pe față, cu un gest în care

învăţase să-i recunoască stânjeneala, fetiţa încearcă să se strecoare pe sub braţul lui. Se pune în calea ei, barându-i drumul.

— Trebuie să... şopteşte ea. Trebuie să ascund hainele.

O mai opreşte încă o clipă, ca să-i simtă neputinţa. Apoi se dă la o parte.

— Aruncă-le în privată, spune. Nimeni n-o să se uite acolo.

Ea îşi încreţeşte nasul.

— Să le arunc? întreabă. În...?

— Da, fă aşa cum îţi spun. Sau dă-mi-le mie şi du-te înapoi în pat. Mă ocup eu de asta.

Pentru Neciaev, nu. Pentru tine, da.

Înfăşoară hainele într-un prosop şi se furişează în jos pe scări, către privată. Dar îl străbate un gând. Haine printre excremente de om; dacă îi subestimează pe vidanjorii de noapte?

Îl zăreşte pe portar urmărindu-l din cămăruţa lui şi se îndreaptă hotărât spre stradă. În clipa aceea, îşi dă seama c-a plecat fără haină. În timp ce urcă iarăşi scările, dă nas în nas cu Amalia Karlovna, bătrâna de la etajul întâi. Duce o tavă de prăjiturile cu scorţişoară, de parcă l-ar fi întâmpinat cu ele.

— Bună ziua, domnule, îi spune ea ceremonios. Îi mormăie un salut şi trece în grabă pe lângă ea.

Ce caută oare? O gaură, o crăpătură în care bocceaua, care a devenit atât de subit şi iremediabil *a lui*, să poată dispărea şi să fie uitată. Fără o cauză sau un motiv, se simte ca o fată cu un prunc născut mort sau ca un criminal cu toporul plin de sânge. Furia împotriva lui Neciaev îl cotopeşte din nou. *De ce trebuie să risc pentru tine*, ar vrea să strige, *dacă nu însemni nimic pentru mine?* Dar se pare că e prea târziu. Din clipa în care-a acceptat să ia bocceaua din mâinile Matrionei, a avut loc un schimb; nu se mai poate întoarce la situaţia dinainte.

La capătul coridorului, unde una dintre camere e goală, zace o grămadă de tencuială și moloz. Începe să râcăie în ea, fără niciun chef, cu vârful gheții. Un muncitor se oprește din tencuit și se uită la el bănuitor, din ușa deschisă.

Măcar nu mai e Ivanov, care să se țină după el! Dar poate Ivanov a fost înlocuit până acum. Cine-o fi noul spion? Poate e chiar muncitorul ăsta, plătit ca să nu-l piardă din ochi. Sau poate portarul.

Își îndeasă bocceaua sub jachetă și se îndreaptă din nou spre stradă. Vântul e ca un zid de gheață. La primul colț, o ia la dreapta și iar la dreapta. A ajuns la aceeași cotitură unde găsisse câinele. Nu mai e acolo. Să fi murit în noaptea în care-l părăsise?

Așază bocceaua pe jos, într-un colț. Buclele, prinse cu ace de pălărie, flutură în vânt, comice și totodată sinistre. De unde-o fi făcut Neciaev rost de bucle – de la vreuna dintre surorile lui? Câte surioare o fi având, toate abia așteptând să-și taie buclele feciorelnice pentru el?

Scotând acele, încearcă în zadar să rupă în două pălăria, apoi o mototolește și o vâra în sus pe burlanul de care fusese legat câinele. Încearcă să facă același lucru și cu rochia, dar burlanul e prea strâmt.

Simți deodată niște priviri care îi sfredeleau spinarea. Se întoarce. De la o fereastră de la etajul al doilea, doi copii se uitau la el, iar în spatele lor se întrezărea o a treia persoană, mai înaltă.

Încercă să tragă pălăria afară din burlan, dar nu mai putea să ajungă la ea. Își blestemă prostia. Cu burlanul înfundat, streășina va ceda. Cineva va face cercetări, iar pălăria va fi găsită. Cine-ar putea să împingă o pălărie în sus pe un burlan, dacă nu cineva cu musca pe căciulă?

Și-l aminti din nou pe Ivanov – Ivanov, Ivanov, invocat atât de des, încât numele lui îi devenise pălărie. Ivanov fusese asasinat. Dar Ivanov nu purta pălărie, în niciun caz

o pălărie de femeie. Prin urmare, pălăria nu putea conduce la Ivanov. Pe de altă parte, n-ar putea fi pălăria ucigașului lui Ivanov? Ce ușor pentru o femeie să omoare un bărbat: îl ademenește pe o alee, se lasă posedată cu spatele de zid și, în plină pasiune, îi pipăie coastele și-i înfige un ac de pălărie drept în inimă – un ac de pălărie, care nu lasă sângele să se scurgă și provoacă o rană de dimensiunile unei înțepături.

Se lasă în genunchi în colțul unde aruncase acele de pălărie, dar e prea întuneric ca să le găsească. Are nevoie de o lumânare. Dar ce lumânare ar sta aprinsă pe vântul ăsta?

E atât de obosit, încât se ridică greu în picioare. O fi bolnav? O fi luat ceva de la Matriona? Sau se apropie o nouă criză? Oare asta prevestește oboseala lui fără margini?

Stând în patru labe, ridicându-și capul și adulmecând aerul ca o sălbăticiune, încearcă să se concentreze asupra orizontului dinăuntrul lui. Dar, dacă ceea ce pune stăpânire pe el este o criză, ea îi pune sechestru și pe simțuri. Simțurile îi sunt la fel de inerte ca și mâinile.

Poliția

Și-a lăsat cheia în casă, așa că trebuie să bată la ușă. Anna Sergheievna îi deschide și îl privește mirată.

— Ai pierdut trenul? Întreabă ea. Apoi își dă seama de înfățișarea lui pierdută - tremurul mâinilor, sudoarea care îi picură din barbă. E ceva în neregulă? Ești bolnav?

— Nu, nu sunt bolnav. Mi-am amânat plecarea. Îți voi explica totul mai târziu.

Mai e cineva în încăpere, la căpătâiul Matrionei: un doctor, desigur, tânăr, proaspăt bărbierit nemțește. Ține în mână o sticlută maronie de la farmacie, pe care o miroase și căreia îi pune la loc dopul, cu un aer dezaprobator. Își închide trusa cu un pocnet sec și trage draperia dinspre alcov.

— Tocmai spuneam că fiica dumneavoastră are o inflamație a bronhiilor, vorbește el, adresându-i-se. Plămânii sunt sănătoși. Mai este și...

Îl întrerupe.

— Nu e fiica mea. Eu sunt doar chiriașul.

Dând din umeri grăbit, doctorul se întoarce spre Anna Sergheievna.

— Mai e ceva - nu pot trece cu vederea acest lucru -, o anumită componentă isterică.

— Ce înseamnă asta?

— Înseamnă că, atâta timp cât persistă agitația actuală, nu ne putem aștepta la o vindecare completă. Agitația face parte din starea ei de boală. Trebuie să fie calmă. Îndată ce se va întâmpla acest lucru, va putea merge la școală în câteva zile. Din punct de vedere fizic, e sănătoasă, nu e nimic în neregulă cu organismul ei. Prin urmare, recomand în primul rând ca tratament liniște și calm. Ar trebui să

stea în pat și să se hrănească ușor. Evitați să-i dați lapte sub orice formă. Vă las un unguent cu care să-i faceți frecție pe piept și un somnifer de utilizat, la nevoie, drept calmant. Dați-i doar o doză pentru copii, aveți grijă - jumătate de linguriță.

Imediat după plecarea doctorului, încearcă să explice ce e cu el. Dar Anna Sergheievna nu are deloc chef să-l asculte.

— Matrioșa spune c-ai țipat la ea! îl întrerupe cu o șoptă ca un șuiurat. Nu permit așa ceva!

— Nu-i adevărat! N-am țipat niciodată la ea!

În ciuda vorbitului în șoptă, e sigur că Matriona îi aude îndărățul draperiei și e satisfăcută. O prinde pe Anna Sergheievna de braț, o trage la el în cameră, închide ușa.

— Ai auzit ce-a spus doctorul - e mult prea agitată. Cu siguranță nu poți crede tot ce spune în starea asta. Ți-a povestit ce s-a întâmplat aici de dimineață?

— A spus că a venit un prieten de-al lui Pavel și că te-ai purtat foarte grosolan cu el. Despre asta-i vorba?

— Da...

— Atunci lasă-mă să termin. Ce se întâmplă între tine și prietenii lui Pavel nu mă privește. Dar ți-ai ieșit din fire cu Matrioșa și te-ai răstit la ea. Așa ceva nu pot să accept!

— Prietenul la care se referă e Neciaev, însuși Neciaev, nimeni altcineva. Ți-a spus cumva și asta? Neciaev, un ticălos urmărit de justiție, a fost azi aici, în apartamentul tău. Poți să-mi reproșezi c-am certat-o fiindcă l-a lăsat să intre și apoi i-a luat partea - cabotinului, ipocritului aceuia - împotriva mea?

— Indiferent de asta, n-ai dreptul să-ți ieși din fire cu ea! De unde să știe că Neciaev e un om rău? De unde să știu eu? Spui că e cabotin. Dar tu? Ce poți să spui despre purtarea ta? Îți asculți inima întotdeauna? Nu cred!

— Nu poți să afirmi așa ceva. Îmi ascult într-adevăr inima. Poate altădată n-am făcut-o, dar acum, da, mai cu

seamă acum. Țsta e adevărul.

— Acum? De ce tocmai acum? De ce-ar trebui să te cred? De ce-ar trebui să crezi tu ce spui?

— Nu vreau ca lui Pavel să-i fie rușine cu tatăl lui, acum că vede totul. Asta e ceea ce s-a schimbat: există o măsură pentru toate acum, inclusiv adevărul, iar măsura aceea e Pavel. Cât despre faptul că m-am înfuriat pe Matriona, îmi pare rău, regret și îi voi cere scuze. După cum știi însă – își întinde brațele –, Matriona nu mă place.

— Nu înțelege ce faci aici, asta-i tot. Înțelege de ce Pavel a locuit la noi – am mai închiriat unor studenți și înainte –, dar un chiriaș în vârstă e altceva. Și încep și eu să cred că e greu. Nu încerc să te dau afară, Fiodor Mihailovici, dar trebuie să mărturisesc că m-am simțit ușurată când ai anunțat că pleci azi. Timp de patru ani, Matriona și cu mine am avut o viață foarte liniștită și echilibrată. Chiriașii noștri n-au avut niciodată voie s-o tulbure. Acum, de când a murit Pavel, n-a fost decât o hărțuială permanentă. Nu e bine pentru un copil. Matriona n-ar fi bolnavă azi dacă atmosfera de-acasă n-ar fi atât de încărcată. Ce spunea doctorul e-adevărat: e agitată, iar agitația îi face pe copii vulnerabili.

Așteaptă ca ea să deschidă într-adevăr subiectul-cheie: că Matriona știe ce se întâmplă între ei și se află într-o criză de gelozie posesivă. Dar se pare că nu este încă pregătită să-l atingă.

— Îmi pare rău de încurcătură, îmi pare rău de toate. Mi-a fost imposibil să plec în seara asta așa cum plănuisem – n-are rost să insist asupra motivelor, nu sunt importante. Mai rămân o zi-două, cel mult, până când prietenii mei mă vor ajuta cu niște bani. Apoi o să plătesc ce datorez și plec.

— La Dresda?

— La Dresda sau în altă locuință – nu pot să spun, deocamdată.

— Foarte bine, Fiodor Mihailovici. Cât despre bani, hai

să lămurim lucrurile între noi chiar acum. Nu doresc să fac parte dintr-o lungă listă de oameni cărora le ești dator.

Era în furia ei ceva ce nu înțelegea. Nu-i vorbise niciodată atât de jignitor.

Se așeză îndată și îi scrisese lui Maikov. „Veți fi surprins să aflați, dragă Apollon Grigorievici, că mă aflu încă la Petersburg. Va fi, sper, pentru ultima oară când mai apelez la bunăvoința dumneavoastră. Adevărul este că mă aflu într-o asemenea strâmtoare, încât, dacă nu-mi amaneț mantaua, nu-mi voi putea plăti chiria, ca să nu mai vorbesc de întoarcerea la familia mea. Două sute de ruble îmi vor fi de ajuns.”

Soției lui îi scrisese: „I-am cedat prostește unui prieten al lui Pavel, care m-a convins să-i împrumut niște bani. Maikov va fi din nou nevoit să mă salveze. Îndată ce-mi voi fi îndeplinit obligațiile, telegrafiez”.

Așa că povara cade iarăși pe sufletul generos al lui Fedia. Dar adevărul e că sufletul lui Fedia nu e generos. Sufletul lui Fedia...

Se aude o bătaie puternică în ușa apartamentului. Înainte ca Anna Sergheievna să apuce să deschidă, e lângă ea.

— Trebuie să fie poliția, șoptește el, numai ei pot veni la așa o oră. Lasă-mă pe mine să discut! Stai cu Matriona. E mai bine să n-o întrebe nimic.

Deschide ușa. În fața lui stă finlandeza, flancată de doi polițiști în uniformă albastră, dintre care unul e ofițer.

— El e? întreabă ofițerul.

Fata dă din cap.

Se trage la o parte și ei intră în casă, împingând-o în față pe fată. E șocat de felul în care i s-a schimbat înfățișarea. Fața ei e albă ca varul și se mișcă la fel ca o marionetă trasă de sfori.

Ofițerul traversează încăperea și trage perdeaua. Îndărătul ei stă Anna Sergheievna, aplecată protector

asupra fiicei sale. Se răsucesce, turbată de furie:

— Lăsați-ne-n pace! șuieră ea. Ofițerul trage încet draperia la loc.

Îi duce la el în cameră. E ceva familiar în felul în care finlandeza își târșăie picioarele. Apoi își dă seama: are lanțuri la picioare.

Ofițerul inspectează altarul și fotografia.

— Cine-i aici?

— Fiul meu.

E ceva greșit, ceva ciudat cu altarul. Sângele îi îngheață în vine când își dă seama ce e.

Începe interogatoriul.

— A fost astăzi aici cineva pe nume Serghei Ghenadievi Neciaev?

— O persoană pe care-o bănuiesc a fi Neciaev, dar care nu circulă sub acest nume, a fost într-adevăr aici astăzi.

— Sub ce nume circulă?

— Sub numele unei femei. Era deghizat în femeie. Purta o haină închisă, peste o rochie albastru-nchis.

— Și pentru ce-a venit această persoană la dumneavoastră?

— Ca să-mi ceară bani.

— Pentru niciun alt motiv?

— Pentru niciun motiv pe care l-aș putea bănuî. Nu îi sunt prieten.

— I-ați dat bani?

— Am refuzat. Cu toate astea, a luat tot ce-aveam și nu l-am oprit.

— Vreți să spuneți că i-a furat?

— A luat banii împotriva voinței mele. N-am crezut c-ar fi prudent să-ncerc să-i recuperez. Numiți-l furt, dacă doriți.

— Ce sumă era?

— Cam treizeci de ruble.

— Ce altceva s-a mai întâmplat?

Îi aruncă o privire finlandezei. Buzele ei tremurau fără niciun sunet. Ceea ce îi făcuseră de când căzuse în mâinile lor îi schimbaseră complet atitudinea. Stătea ca un animal la abator, așteptând să cadă barda.

— Am vorbit despre fiul meu. Neciaev a fost oarecum prieten cu fiul meu. Așa că știa de casa asta. Fiul meu locuia aici. Altfel n-ar fi venit.

— Ce vreți să spuneți cu „altfel n-ar fi venit”? Cumva că se aștepta să-l întâlnească pe fiul dumneavoastră?

— Nu. Niciunul dintre prietenii fiului meu nu se mai așteaptă să-l revadă. Neciaev n-a venit așteptându-se la simpatie din partea mea, ci în virtutea acelei prietenii din trecut.

— Da, știm totul despre asocierile reprobabile ale fiului dumneavoastră.

Dădu din umeri.

— Poate nu reprobabile. Poate nu asocieri - ci doar prietenii. Dar haideți să ne oprim aici. E o problemă care oricum nu va fi ridicată la proces.

— Știți unde s-a dus Neciaev de aici?

— N-am nicio idee.

— Arătați-mi documentele.

Le întinse pașaportul - pe-al lui, nu pe cel cu numele de Isaev. Ofițerul îl băgă în buzunar și își puse chipiul pe cap.

— Vă prezentați la secția de pe strada Sadovaia mâine-dimineață, ca să dați o declarație completă. Vă veți prezenta la aceeași secție în fiecare zi înainte de amiază, șapte zile pe săptămână, până la noi ordine. Nu aveți voie să părăsiți Petersburgul. E clar?

— Și pe cheltuiala cui o să rămân aici?

— Asta nu mă privește pe mine.

Îi făcu semn camaradului său să scoată prizoniera afară. Dar, la ușa de la intrare, finlandeza, care nu scosese o vorbă până atunci, se împotrivi deodată.

— Mi-e foame! rosti ea pe un ton plângăreț și, când

polițistul o prinse de braț și încercă s-o scoată afară, se propti pe picioare și se agăță de cadrul ușii: Mi-e foame, vreau ceva de mâncare!

Strigătul ei avea ceva jalnic și disperat. Deși Anna Sergheievna se afla mai aproape de ea, era neîndoielnic un apel adresat fetei, care se strecurase afară din pat și asista la scenă sugându-și degetul.

— Eu, eu! spuse Matriona, repezindu-se la bufet. Se întoarse cu o bucată de pâine de secară și un castravete; își adusese și micul ei portofel. Ia tot! rosti agitată, punând mâncarea și banii în mâinile finlandezei. Apoi se dădu un pas înapoi și, plecându-și capul, făcu o reverență ciudată, de modă veche.

— Fără bani! zise aspru polițistul și-o sili să-și ia portofelul înapoi.

Niciun cuvânt de mulțumire din partea finlandezei care, după momentul de răzvrătire, căzuse la loc în letargie. Ca și cum, gândi el, stingând-o în bătaie, stinseseră și viața din ea. Oare or fi bătut-o într-adevăr, sau poate mai rău? Și Matriona o fi știind ceva? Acesta o fi motivul compasiunii ei? Cum ar putea un copil să știe asemenea lucruri?

Imediat după plecarea lor, se întoarse la el în cameră, suflă în lumânare, puse icoana, pozele și lumânarea pe podea și scoase drapelul tricolor care fusese întins pe masa de toaletă. Apoi reveni în apartament. Anna Sergheievna stătea la căpătâiul Matrionei și cosea. Așează drapelul pe pat.

— Dacă vorbesc eu cu fiica ta, sunt sigur că iarăși îmi ies din fire, spuse el, așa că poate-ar fi mai bine s-o întrebi în numele meu ce caută ăsta la mine-n cameră.

— Despre ce vorbești? Ce-i ăsta?

— Întreab-o.

— E un drapel.

Anna Sergheievna așează drapelul pe pat. Avea peste un metru lungime și cu siguranță fusese îndelung folosit,

deoarece culorile - alb, roșu, negru, de dimensiuni egale, dispuse vertical - erau șterse de vreme și palide. Unde fusese oare arborat - pe acoperișul stabilimentului lui Madame la Fay?

— Al cui este? Întrebă Anna Sergheievna.

El așteptă un răspuns de la fetiță.

— Al poporului. E drapelul poporului, spuse ea într-un târziu, șovăind.

— Ajunge, spuse Anna Sergheievna. Își sărută fata pe frunte. E timpul să dormi. Trase draperia la loc.

Cinci minute mai târziu era în camera lui, aducând drapelul, pe care îl împăturise strâns.

— Aștept explicații, spuse ea.

— Ceea ce-ai adus e drapelul Răzbunării Poporului. E drapelul insurecției. Dacă vrei să-ți spun ce reprezintă fiecare culoare, îți voi spune. Sau întreab-o pe Matriona, sunt convins că știe. Nu mă pot gândi la un gest mai provocator și mai acuzator decât acela de a-l desfășura aici. Matriona l-a pus în camera mea, în lipsa mea, ca poliția să-l vadă. Nu-nțeleg ce-a apucat-o. Și-a pierdut cumva mințile?

— Te rog să nu folosești asemenea cuvinte în legătură cu ea! Habar n-avea de descinderea poliției. Cât despre drapel, dacă face atâta rău, mai bine-l scot imediat de-aici și-l ard!

— Să-l arzi? E uluit. Ce simplu! De ce n-o fi ars și el rochia albastră?

— Dar vreau să-ți spun ceva, adăugă ea, acesta o să fie sfârșitul poveștii, sfârșitul ei absolut. O târăști pe Matriona în treburi care nu sunt de nasul unui copil.

— Sunt perfect de acord. Dar nu eu am târât-o în povestea asta, ci Neciaev.

— E totuna. Dacă n-ai fi fost aici, n-ar fi apărut niciun Neciaev.

Beciul

A nins din belșug toată noaptea. Când iese afară, e orbit de albul neașteptat. Se oprește și se ghemuiește pe vine, copleșit de o senzație de vertij, nu de la stânga la dreapta, ci de sus în jos. Dacă ar încerca să se miște, e convins că s-ar apleca înainte și ar cădea în nas.

Acesta poate fi doar preludiul unei crize. Prin accese de amețeală și palpitații, sfârșeală și nervozitate, o criză se tot anunța de câteva zile, fără să se manifeste până la capăt. Asta dacă starea lui permanentă n-ar putea fi numită de criză!

Stând la intrarea de la numărul șaiszeci și trei, preocupat de ce se întâmplă înăuntrul lui, nu-și dă seama de nimic, până când cineva nu-l prinde strâns de braț. Deschide ochii, tresărind. În fața lui stă Neciaev.

Neciaev rânjește, arătându-și colții. Bubele de pe fața lui sunt livide din cauza frigului. Încearcă să se elibereze, dar nu face decât să întărească strânsoarea.

— Asta-i nebunie! spune el. Ar fi trebuit să pleci din Petersburg cât încă mai puteai. Vei fi cu siguranță prins.

Apucându-l strâns cu o mână de braț și cu cealaltă de încheietura mâinii, Neciaev îl forțează să se întoarcă. Unul lângă altul, ca un câine încăpățânat și stăpânul lui, o pornesc pe strada Svecinoi.

— Poate asta și vrei de fapt, să fi prins.

Neciaev poartă o căciulă neagră, ale cărei urechi flutură când dă din cap. Vorbește pe un ton răbdător, tăragănat.

— Întotdeauna atribuiți oamenilor motive perverse, Fiodor Mihailovici. Oamenii nu sunt așa. Gândiți-vă doar: de ce-aș vrea să fiu prins și băgat la pușcărie? În afară de asta, cine s-ar uita cu suspiciune la o pereche ca noi, tată

și fiu, plecați la plimbare? Și îi aruncă un zâmbet foarte vesel.

Au ajuns la capătul străzii Svecinoi; împingându-l ușor, Neciaev îl face s-o ia la dreapta.

— Ai idee prin ce trece prietena dumitale?

— Prietena mea? Adică finlandeza? N-o să cedeze, am încredere-n ea.

— N-ai vorbi așa dac-ai fi văzut-o.

— Dumneavoastră ați văzut-o?

— Poliția a adus-o la apartament, ca să mă identifice.

— Nu vă faceți probleme, nu mă tem pentru ea, e curajoasă, își va face datoria. A avut posibilitatea să comunice cu fetița proprietăresei?

— Cu Matriona? Ce treabă ar avea cu ea?

— Așa, fără niciun motiv. Iubește copiii. Și ea e un copil: foarte simplă, foarte sinceră.

— Am fost interogat de poliție. Mă vor interoga din nou. N-am ascuns nimic și nici nu voi ascunde ceva. Te previn, nu poți să-l folosești pe Pavel împotriva mea.

— N-am nicio nevoie să-l folosesc pe Pavel împotriva dumneavoastră. Pot să vă folosesc pe dumneavoastră împotriva dumneavoastră.

Sunt pe strada Sadovaia, în inima Oborului. Își înfige călcâiele în caldarâm și se oprește.

— I-ai dat lui Pavel o listă de oameni pe care urma să-i asasinați, spune.

— Am vorbit deja despre listă - nu v-amintiți? Era o listă printre multe altele. Multe exemplare din multe liste...

— Nu asta e-ntrebarea mea. Vreau să știu...

Neciaev își azvârle capul pe spate și râde. Din gură îi ies aburi.

— Vreți să știți dacă figurați pe vreo listă!

— Vreau să știu dacă acesta e motivul pentru care Pavel a ieșit din gruparea voastră - pentru că mi-a văzut numele pe listă și a refuzat.

— Ce idee absurdă, Fiodor Mihailovici! Bineînțeles că nu sunteți pe nicio listă! Sunteți o persoană mult prea valoroasă. Oricum, între noi fie vorba, n-are nicio importanță ce nume ajung pe liste. Principalul e ca *ei* să știe că represaliile au fost declanșate, iar cutremurul le-a ajuns sub tălpi. Poporul înțelege asta și e de acord. Poporul nu e interesat de cazuri individuale. Din timpuri imemorabile, poporul a suferit; acum, poporul cere ca *ei* să sufere la rândul lor. Așa că nu fiți îngrijorat. Nu v-a sunat ceasul. De fapt, am fi fericiți să avem colaborarea cuiva ca dumneavoastră.

— Cuiva ca mine? Cum vine asta? Vă așteptați să scriu broșuri pentru voi?

— Sigur că nu. Talentul dumneavoastră n-are-a face cu broșurile, sunteți prea sincer pentru asta. Haideți să mergem. Vreau să vă duc undeva. Vreau să vă semăn o sămânță în suflet.

Neciaev îi ia brațul și își continuă drumul pe strada Sadovaia. Se apropie doi ofițeri îmbrăcați în mantalele oliv ale regimentelor de dragoni. Neciaev le cedează calea, ridicând voios brațul în semn de salut. Ofițerii înclină din cap.

— V-am citit cartea *Crimă și pedeapsă*, continuă el. Ea mi-a dat ideea. E o carte excelentă. Niciodată n-am citit ceva asemănător. Au fost momente când m-a înspăimântat. Boala lui Raskolnikov și așa mai departe. Cred c-ați auzit multă lume laudând-o. Cu toate astea, vă spun... Își duce o mână la inimă, apoi, ca și când și-ar smulge-o din piept, își aruncă mâna înainte. Ciudățenia propriului gest pare să-l frapeze, pentru că se înroșește.

E primul act necalculat pe care l-a văzut la Neciaev și rămâne surprins. Suflet virgin, gândește, uimit de aceste simțiri. Precum creatura doctorului Frankenstein, trezindu-se la viață. Simte pentru prima oară o pornire de milă față de acest tânăr țepăn, neatrăgător.

Ajunseseră chiar în centrul Oborului. Neciaev îl călăuzește pe niște străzi înguste, unde sunt îngrămădite mese și tarabe de vânzători de mărunțișuri și zarzavagii, străbătând o gloată mirositoare.

Se opresc în pragul unei case. Neciaev scoate din buzunar un fular albastru de lână.

— Trebuie să vă cer să vă lăsați legat la ochi, spune el.

Cu legătura peste ochi, poate din nou să cadă în starea lui de amețală. Neciaev îl conduce; se întâmplă să fie izbit și îmbrâncit de trecători; o dată chiar își pierde echilibrul și trebuie să fie ajutat să se ridice.

Părăsesc strada și intră într-o curte. Dinspre o cârciumă se aude cineva cântând, acorduri de chitară, țipete de veselie. Se simte miros de canal și resturi de pește.

Mâna îi e pusă pe o balustradă.

— Fiți atent pe unde călcați, aude vocea lui Neciaev. E așa de întuneric aici, încât ar fi totuna dacă v-aș scoate legătura de la ochi.

Coboară târșăit scările, ca un bătrân. Aerul este jilav și stătut. De undeva se aude apă picurând încet. E ca într-o pivniță.

— Atenție, spune Neciaev. Atenție la cap.

Se opresc. Îi scoate legătura de la ochi. Sunt la picioarele unei scări de lemn, neluminate. În fața lor se află o ușă închisă. Neciaev bate de patru ori, apoi de trei ori. Așteaptă. Nu se aude alt sunet decât al picăturilor de apă. Neciaev repetă codul. Niciun răspuns.

— Va trebui să așteptăm, spune el. Veniți.

Bate în ușa de la celălalt capăt al scării, o deschide și se dă la o parte.

Se află într-un beci atât de scund, încât trebuie să se aplece, luminat doar de-o fereastră cu astupată cu hârtie, aflată la nivelul capului. Pe jos e piatră goală; chiar când stă așa, simte cum frigul i se strecoară prin ghețe. Jos, pe perete, sunt tot felul de țevi. Miroase a tencuială umedă, a

cărămidă umedă.

Cu toate că nu poate fi adevărat, pare că șiroaie de apă se scurg pe pereți.

De-a lungul încăperii, până în capătul celălalt, fusese întinsă o frânghie, pe care atârnav rufe la fel de umede și cenușii ca încăperea însăși. Sub frânghia de rufe era un pat, pe care ședea trei copii în poziții identice, cu spatele la perete, genunchii adunați sub bărbie, brațele încolăcite în jurul genunchilor. Aveau picioarele goale; purtau niște cămăși de in. Cel mai mare era o fetiță. Avea părul slinos și nepieptănat; de buza de sus îi atârnav muci, pe care și-i lungea apatic. Dintre ceilalți doi, unul abia dacă începuse să meargă. Stăteau nemișcați, nu scoteau un sunet. Cu niște ochi apoși, lipsiți de orice curiozitate, le întoarseră privirile.

Neciaev aprinse o lumânare și o așeză într-o scobitură din perete.

— Aici locuiești?

— Nu, dar n-are nicio importanță. Începu să pășească încolo și încoace. Din nou avu impresia unei energii zăgăzuite. Și-l închipui pe Pavel alături de el. Pavel nu avea energia lui. Nu mai era atât de greu să-ți dai seama de ce Pavel îl acceptase ca lider.

— Să vă spun de ce v-am adus aici, Fiodor Mihailovici, începu Neciaev. În camera de alături avem o tiparniță - o tiparniță de mână. Ilegală, desigur. Dobitocul care are cheia e din păcate plecat, deși a promis c-o să fie aici. Vă ofer să folosiți tiparnița înainte de-a părăsi Petersburgul. Orice veți dori să spuneți va fi distribuit într-o oră, în mii de exemplare. În vremuri ca acestea, când suntem în pragul unor lucruri mărețe, o contribuție a dumneavoastră poate avea un efect uriaș. Numele dumneavoastră e respectat, mai ales în rândul studenților. Dacă sunteți pregătit să scrieți, sub propria semnătură, despre felul în care fiul dumneavoastră și-a pierdut viața, studenții se vor

simți obligați să iasă-n stradă, în dreapta lor mânie. Se opri din mers și îl privi drept în ochi. Regret c-a murit Pavel Isaev. Era un bun camarad. Dar nu putem privi numai spre trecut. Trebuie să-i folosim moartea ca să aprindem o flacără. Ar fi de acord cu mine. V-ar îndemna să vă folosiți mânia pentru cauză.

Pe când rostește aceste cuvinte, pare să-și dea seama că a mers prea departe. Se corectează stângaci.

— Mânia și durerea dumneavoastră, vreau să spun. Pentru ca moartea lui să nu fie zadarnică.

Să aprindă o flacără: asta-i prea mult! Se întoarce să plece. Dar Neciaev îl apucă și îl ține pe loc.

— Încă nu puteți pleca! spune printre dinții încleștați. Cum puteți să părăsiți Rusia și să vă întoarceți la o existență burgheză, demnă de tot disprețul? Cum puteți ignora o scenă ca asta – arată cu mâna încăperea –, o scenă care poate fi înmulțită cu o mie, cu un milion, în țara asta? Ce s-a întâmplat cu dumneavoastră? N-a mai rămas nicio scânteie? Chiar nu vedeți în fața ochilor?

Se întoarce și se uită la pivnița jilavă. Ce vede? Trei copii înghețați, înfometați, în așteptarea îngerului morții.

— Văd la fel de bine ca dumneata, spune el. Chiar mai bine.

— Nu! Credeți că vedeți, dar nu vedeți! Vederea nu ține doar de ochi, ci de înțelegerea corectă. Tot ce vedeți sunt circumstanțele materiale mizerabile ale acestui beci, în care nici măcar un șobolan sau un gândac n-ar trebui să fie condamnat să trăiască. Vedeți patosul acestor copii morți de foame; dacă mai așteptați, o s-o vedeți și pe mama lor, care, ca să aducă acasă o coajă de pâine, trebuie să-și vândă trupul pe stradă. Vedeți cum sunt nevoiți să trăiască cei mai săraci dintre săracii Petersburgului. Dar asta nu înseamnă că vedeți, e vorba doar de-un detaliu! N-ați reușit să recunoașteți *forțele* care hotărăsc viețile la care sunt condamnați acești oameni! *Forțele*: iată la ce sunteți

dumneavoastră orb!

Cu un deget trasează o linie de la podea (se apleacă pentru a atinge podeaua; degetele i se umezesc), pe fereastra întunecată, până la cer.

— Liniile se încheie aici, dar unde credeți că încep? Încep în ministere și vistierii, și la burse, și în băncile comerciale, încep în cancelariile Europei. Liniile de forță încep acolo, se răspândesc în toate direcțiile și sfârșesc aici, în beciuri, cu aceste biete vieți subpământene. Dacă ați scrie despre *asta*, ați trezi lumea cu adevărat! Dar, desigur – scoate un hohot amar –, dacă ați scrie despre *asta*, nu vi s-ar permite să publicați. V-ar lăsa să scrieți după pofta inimii povestiri despre suferințele tăcute ale săracilor și v-ar și aplauda pentru ele, dar adevărul adevărat nu vă vor lăsa niciodată să-l publicați! De aceea vă ofer tiparnița. Începeți! Spuneți-le despre fiul dumneavoastră vitreg și pentru ce a fost sacrificat.

Sacrificat. Poate mintea lui a luat-o razna, poate e doar obosit, dar nu înțelege cum și pentru cine a fost sacrificat Pavel. Nici nu e mișcat de această vehemență. Și nici nu e în dispoziția de-a se lăsa întărâtat.

— Văd ceea ce văd, spune el cu răceală. Nu văd nicio linie.

— Atunci puteați să fiți la fel de bine legat la ochi. Trebuie să vă dau o lecție? Sunteți îngrozit de chipul hidos al foamei, bolii și sărăciei. Dar nu foamea, boala și sărăcia sunt dușmanul. Ele reprezintă doar modurile în care forțele *adevărate* se manifestă în lume. Foamea nu e o forță – e un mijloc, așa cum apa e un mijloc. Săracii trăiesc în foamea lor, așa cum peștii trăiesc în apă. Adevăratele forțe își au originea în centrele puterii, în ciocnirea de interese care are loc acolo. Mi-ați spus că vă temeți că numele dumneavoastră ar putea fi pe listele noastre. Vă asigur din nou, vă jur, că nu e. Listele noastre îi numesc doar pe păianjeni, pe cei ce sug sângele, pe cei ce stau în

mijlocul pânzelor lor. Odată ce păianjenii și pânzele sunt distruse, copiii ca aceștia devin liberi. Pretutindeni în Rusia, copiii vor putea să iasă din beciuri. Vor avea hrană și îmbrăcăminte, vor avea locuințe, locuințe adevărate, pentru toată lumea. Și va fi și de muncă – multă muncă! Primul lucru va fi să radem de pe suprafața pământului băncile și bursele și ministerele, să le radem atât de temeinic, încât să nu mai poată fi reconstruite niciodată!

Copiii, care păreau că ascultă la început, își pierduseră orice interes. Mezinul lunecase pe-o parte și adormise în poala surioarei lui. Surioara e mai mică decât Matriona, dar, fapt care îl frapează, e mai apatică, mai resemnată. Să fi început deja să spună da bărbaților?

Mai era încă ceva ciudat, legat de veghea lor tăcută. Neciaev nu le adresase un cuvânt de când veniseră și nici nu dăduse vreun semn că le-ar cunoaște măcar numele. Eșantioane de sărăcie urbană – oare însemnau pentru el ceva mai mult decât asta? *Trebuie să vă dau o lecție?* Își amintește remarca malițioasă a prințesei Obolenskaia: că tânărul Neciaev ar fi vrut să devină profesor de școală, dar picase la examenele de calificare și ajunsese revoluționar ca să se răzbune pe examinatori. Să fie și Neciaev tot un pedagog în sufletul lui, ca și mentorul său, Jean-Jacques?

Și liniile. Încă nu e sigur ce înțelege Neciaev prin linii. Nu are nevoie să i se spună că bancherii adună banii, că lăcomia usucă inimile. Dar Neciaev insistă asupra unui lucru diferit. Oare ce? Șiruri de numere trecând prin hârtia din fereastră și izbindu-i pe acești copii în burticile lor goale? Capul i se învâрте din nou. *Îți dau o lecție.* Respiră adânc.

— Ai cinci ruble?

Neciaev se caută distrat prin buzunare.

— Cu fetița asta – făcu un semn în direcția copilei –, dacă îi faci o baie bună, îi tai părul și o îmbraci în rochiță nouă, te-aș putea trimite la un stabiliment unde diseară,

doar în seara asta, ar putea câștiga pentru dumneata o sută de ruble, din această investiție de cinci ruble. Dacă o hrănești cum trebuie și o ții curată, nu o obosești prea tare și ai grijă să nu se îmbolnăvească, ar putea câștiga în continuare cinci ruble pe noapte pentru dumneata, încă cel puțin cinci ani de-acum înainte. Ușor.

— Ce...

— Ascultă-mă bine. Sunt destui copii în beciurile Petersburgului și destui domni pe străzi cu bani în buzunar și înclinații spre carne tânără, ca să aducă prosperitate tuturor amărăților din oraș. Nu e nevoie decât de o minte fără prejudecăți. Pe spinările copiilor, populația beciurilor ar putea ieși la lumina zilei.

— Care e scopul acestei parabole depravate?

— Eu nu vorbesc în parabole. Ca și dumneata, sunt indignat de suferința inocenților. Eu nu te judec greșit, Serghei Ghenadievi. Multă vreme nu am fost pregătit să cred că fiul meu ar putea fi un discipol al dumitale. Acum încep să înțeleg ce-a văzut în dumneata. Te-ai născut înzestrat cu un spirit al dreptății, care încă nu a fost înăbușit. Sunt convins că, dacă acest copil, fetița asta de aici, ar fi ademenită într-o fundătură de către un libertin din Petersburg, iar dacă dumneata ai da peste ei – dacă, de pildă, ar fi în grija dumitale –, n-ai șovăi să-i înfigi bărbatului un cuțit în spinare ca s-o salvezi. Sau, dacă e prea târziu ca s-o salvezi, măcar să o răzbuni. Și asta nu e o parabolă: e o povestire despre copii și felul în care pot fi folosiți. Cu ajutorul unui copil, străzile Petersburgului s-ar putea descotorosi de un parazit, de un exploatator, poate chiar de un exploatator bancher. Iar la timpul potrivit, văduva și copiii lui ar putea ajunge și ei în stradă, în felul acesta îndeplinindu-se încă o măsură egalizatoare.

— Porc ce ești!

— Nu, mă plasezi greșit în povestire. Eu nu sunt porcul, eu nu sunt bărbatul care e înjunghiat ca un porc într-o

fundătură. Repet: nu e o parabolă, ci o povestire. Povestirile pot fi despre alții: în ele, nu ești obligat să găsești un loc și pentru tine. Dar, dacă spiritul justiției nu-ți îngăduie să ignori suferințele unor copii nevinovați, chiar în povestiri, sunt multe alte feluri de a-i pedepsi pe păianjenii care îi pândesc. Nu trebuie să fii copil, de pildă, ca să ademenеști un bărbat într-o fundătură întunecată. Nu trebuie decât să-ți razi barba, să te pudrezi, să te îmbraci cu o rochie și să ai grijă să te ații prin locuri dosnice.

Acum Neciaev zâmbește sau, mai degrabă, își dezgolește dinții.

— Asta e dintr-una din cărțile dumneavoastră! Face parte din fățarniciile dumneavoastră perverse!

— Poate. Dar mai am de pus o întrebare. Dacă azi ești liber să te deghizezi și să fii cine poțеști și să urmezi îndemnurile spiritului dreptății (un spirit care încă sălășluiește în inima ta), ce se va întâmpla mâine, odată ce vijelia răzbunării poporului și-a înfăptuit lucrarea și toată lumea a fost adusă la același nivel? Va avea fiecare dintre noi libertatea să fie în sfârșit cine dorește?

— N-o să mai fie nevoie de așa ceva.

— N-o să mai fie nevoie de deghizări? Nici măcar în zilele de carnaval?

— E o conversație stupidă. N-o să mai fie nevoie de carnaval.

— Fără carnaval? Fără sărbători?

— Vor fi zile de recreere. Poporul va putea alege între a se odihni sau a merge la țară pentru a ajuta la strânsul recoltei.

— Da, am auzit de zilele recoltei. Vom cânta cu siguranță în timp ce muncim. Dar mă întorc la întrebarea mea. Ce se va întâmpla cu mine? Care va fi locul meu în utopia voastră? Mi se va permite să mă deghizez în femeie, dacă-mi vine cheful, sau într-un tânăr dandy în costum alb,

sau nu voi avea dreptul decât la un nume, o adresă, o vârstă, o paternitate?

— Nu mie îmi revine să hotărăsc asta. Poporul vă va da răspunsul. Poporul va spune ce vă este îngăduit.

— Dar *dumneata* ce spui, Serghei Ghenadievice? Dacă dumneata nu consideri că faci parte din popor, atunci cine ești și ce viitor vei avea? Voi mai avea eu libertatea să trec drept cine vreau – drept un tânăr, de pildă, care-și omoară timpul dictând liste de oameni antipatici și inventând pedepse sângeroase pentru ei sau drept un negustor a cărui treabă e să comande rumeguș de pus sub ghilotină? Voi fi atât de liber? Sau ar trebui să mă gândesc la ce te-am auzit spunând la Geneva: că am avut destui Copernici, iar dacă s-ar mai ivi vreunul, ar trebui să i se scoată ochii?

— Bateți câmpii! Nu sunteți Copernic.

— E adevărat, nu sunt Copernic. Când privesc cerul, eu văd doar stelele ce ne-au vegheat când am venit pe lume și ne vor veghea când vom muri, indiferent de cum ne deghizăm, indiferent de cât de adânci sunt beciurile în care ne ascundem.

— Eu nu m-ascund, m-am amestecat pur și simplu cu poporul invizibil al acestei țări și cu mediul care m-a născut. Doar că dumneavoastră nu vedeți acest mediu.

— Pot să fiu sincer? Vorbești prostii. Poate nu văd linii și cifre pe cer, dar nu sunt orb.

— Nimeni nu-i atât de orb ca cel ce nu vrea să vadă! Vedeți copii murind de foame într-un beci; refuzați să vedeți ce determină condițiile existenței acestor copii. Cum puteți numi asta văz? Dar, cu siguranță, dumneavoastră și cei care vă plătesc mizați pe copiii muritori de foame, cu ochii duși în fundul capului. Despre asta vă place să citiți, dumneavoastră și altora: despre copii plini de suflet, cu ochii duși în fundul capului și glăscioare subțiri. Să vă spun eu adevărul despre foame. Când vă privesc, știți ce văd acești copii cu ochii duși în fundul capului? Întrebați-i!

Vă spun eu. Văd obraji cărnoși și o limbă succulentă. Acești nevinovați s-ar năpusti asupra dumneavoastră ca șobolanii și v-ar ronțai, dacă n-ar ști că sunteți suficient de puternic să-i luați la goană! Dar preferați să nu recunoașteți asta. Preferați să vedeți niște îngerași într-o scurtă vizită pe pământ. Cu cât vorbesc mai mult cu dumneavoastră, Fiodor Mihailovici, cu atât mai puțin înțeleg cum de-ați putut scrie despre Raskolnikov. Măcar Raskolnikov era viu, până ce-a fost doborât de febră sau ce-o fi fost. Știți ce impresie îmi faceți acum? De cal bătrân și miop, care merge la nesfârșit în cercuri, rostogolind aceeași poveste răsuflată zi după zi. Cu ce drept îmi vorbiți despre deghizări? N-ați fi în stare să vă deghizați ca să scăpați cu viață. Nu sunteți nimic altceva decât un bătrân uscat, un bătrân cal de povară căruia i se apropie sfârșitul. N-ar fi timpul să *împărtășiți* existența celor oprimați în loc să stați acasă, să scrieți despre ei și să vă numărați banii? Dar văd c-ați început să vă foiți. Presupun că vreți să ajungeți acasă și să treceți acest beci și acești copii într-un carnețel, înainte să vă lase memoria. Mă îngrețoșați!

Face o pauză, vine mai aproape, se uită la el cercetător.

— Merg prea departe, Fiodor Mihailovici? continuă pe un ton mai blând. Depășesc oare limitele decenței, dezgolind ce nu trebuie dezgolit – și anume că *am văzut în sufletul dumneavoastră*, noi toți, ca și fiul dumneavoastră vitreg? De ce sunteți așa tăcut? A ajuns cuțitul prea aproape de os? Scoate legătura din buzunar. Să vă leg din nou la ochi?

Aproape de os? Da, poate. Nu acuzația în sine, ci vocea pe care o aude în spatele ei: vocea lui Pavel. Pavel plângându-se prietenului lui, acesta adunând cuvintele ca pe-o otravă.

Abătut, dă legătura la o parte.

— De ce încerci să mă provoci? spune. Nu m-ai adus aici ca să-mi arăți tiparnița sau copiii morți de foame. Astea

sunt doar pretexte. Ce vrei de la mine cu-adevărat? Vrei să mă aduci în așa hal de furie, încât să-mi ies din fire și să te torn la poliție? De ce n-ai plecat din Petersburg? În loc să-ți organizezi evadarea ca orice om inteligent, te porți ca Iisus la porțile Ierusalimului, așteptând să vină catărul care te va duce drept în brațele dușmanilor. Îți închipui că ești prințul în exil, prințul și martirul, așteptând chemarea. Vrei să-i răpești Paștele lui Iisus. E pentru a doua oară că mă ispitești și nu sunt ispitit.

— Încetați să tot schimbați subiectul. Vorbim despre Rusia, nu despre Iisus. Și încetați să mă învinovați pe mine. Dacă mă veți trăda, o veți face doar pentru că mă urâți.

— Nu te urăsc. N-am niciun motiv.

— Ba da! Vreți să loviți în mine pentru că eu deschid ochii poporului, care vede cine sunteți cu adevărat, dumneavoastră și generația dumneavoastră!

— Și cine suntem noi cu adevărat, eu și generația mea?

— O să vă spun. Vremea voastră a trecut. Numai că, în loc să vă retrageți liniștiți de pe scenă, vreți să trageți lumea după voi. Vă macină că frâiele trec în mâinile unor bărbați mai tineri și mai puternici, care vor construi o lume mai bună. Asta sunteți cu adevărat. Și nu-mi spuneți povestea aia, cum că sunteți un revoluționar care-a ajuns în Siberia pentru convingerile lui! Știu foarte bine că până și în Siberia ați fost tratat ca un membru al nobilimii. Nu ați împărtășit deloc suferințele poporului, a fost doar o prefăcătorie. Voi, bătrânii, îmi faceți greață. În ziua în care-o să împlinesc treizeci și cinci de ani, îmi trag un glonț în cap, jur!

Aceste ultime cuvinte au fost rostite cu o forță atât de agresivă, încât nu și-a putut ascunde un zâmbet; până și Neciaev s-a înroșit, stingherit.

— Sper că vei avea șansa să fii tată până atunci, ca să-ți dai seama cum e să bei din cupa asta.

— N-o să fiu tată niciodată, mormăi Neciaev.

— De unde știi? Nu poți fi sigur. Tot ce poate face un bărbat e să-și împrăstie sămânța; după aceea are viața ei.

Neciaev scutură din cap hotărât. Ce vrea să spună cu asta? Că nu-și împrăstie sămânța? Că e menit să fie virgin, ca Iisus?

— Nu poți fi sigur, repetă el încet. Sămânța devine fiu, prințul devine rege. Dacă într-o zi te așezi pe tron (dacă nu ți-ai zburat creierii pân-atunci), iar țara e plină de prințșori pitiți prin beciuri și mansarde, complotând împotriva ta, ce-o să faci? Trimiți soldații să le reteze capetele?

Neciaev se încruntă.

— Încercați să mă înfuriați cu parabolele dumneavoastră protesti. Știu totul despre tatăl dumneavoastră, de la Pavel Isaev, ce tiran meschin era, cum îl ura toată lumea, până când l-au ucis țărani lui. Credeți că, dacă dumneavoastră și tatăl dumneavoastră vă urați, istoria omenirii trebuie să fie alcătuită din nimic altceva decât tați și fii războindu-se. Nu înțelegeți sensul revoluției. Revoluția e sfârșitul a tot ce e vechi, inclusiv tați și fii. E sfârșitul succesiunilor și dinastiilor. Și se reînnoiește neîncetat, dacă e o revoluție adevărată. Cu fiecare generație, vechea revoluție e răsturnată și istoria începe din nou. *Aceasta* e noua idee, cu adevărat noua idee. Anul Unu. *Carte blanche*. Când totul e reinventat, totul șters și renăscut: legea, moralitatea, familia, totul. Când toți prizonierii sunt puși în libertate, toate crimele iertate. Ideea e atât de fantastică, încât nu puteți s-o înțelegeți, dumneavoastră și generația dumneavoastră. Sau, mai degrabă, o înțelegeți prea bine și de aceea vreți s-o sugrumați în leagăn.

— Și banii? Atunci când iertați crimele, veți redistribui și banii?

— Vom face mai mult decât atât. Ori de câte ori vom

considera că e momentul, când lumea se va aștepta mai puțin, vom declara banii existenți fără valoare și vom tipări bani noi. Asta a fost greșeala pe care-au făcut-o francezii – au lăsat banii vechi în circulație. Francezii n-au avut o revoluție adevărată pentru că n-au avut curajul s-o ducă până la capăt. S-au descotorosit de aristocrați, dar n-au stârpit vechiul mod de a gândi. În școlile noastre, vom preda modul de a gândi al poporului, care a fost tot timpul reprimat. Toată lumea va merge din nou la școală, chiar și profesorii. Țăranii vor fi profesori și profesorii vor fi elevi. În școlile noastre, vom făuri bărbați și femei noi. Toți vor renaște cu o inimă nouă.

— Și Dumnezeu? Ce va zice Dumnezeu despre asta?

Tânărul izbucni într-un hohot de râs plin de voieșie.

— Dumnezeu? Dumnezeu va fi invidios!

— Prin urmare, crezi?

— Sigur că noi credem! Ce rost ar avea altfel? Am putea la fel de bine să dăm foc la toate, să prefacem lumea în cenușă! Nu; vom merge la Dumnezeu și vom sta dinaintea tronului Său și Îl vom striga. Și El va veni! Nu va avea de ales, va trebui să asculte. Atunci vom fi cu toții împreună, pe picior de egalitate, în sfârșit.

— Și îngerii?

— Îngerii vor sta în jurul nostru în cercuri, cântându-și osanalele. Îngerii vor fi în al nouălea cer! Vor fi liberi și ei să meargă pe pământ, ca muritorii.

— Și sufletele morților?

— Puneți prea multe întrebări! Și sufletele morților, Fiodor Mihailovici, dacă așa doriți. Vom vedea sufletele morților umblând iarăși pe pământ – și pe Pavel Isaev, dacă vreți. Nu sunt limite la ce poate fi făcut.

Ce șarlatan! Cu toate astea, nu mai știe exact cine conduce jocul – dacă se joacă el cu Neciaev sau Neciaev cu el. Toate zăgazurile par să se prăbușească dintr-odată: zăgazul lacrimilor, zăgazul râsului. Dacă Anna Sergheievna

ar fi aici – gândul vine pe neașteptate –, ar putea să-i spună cuvintele care i-au lipsit tot timpul.

Face un pas înainte și, cu ceea ce i se pare a fi forța unui uriaș, îl strânge pe Neciaev la piept. Îmbrățișându-l pe băiat, înlănțuindu-l cu brațele, trăgând pe nări mirosul acru al trupului lui bubos, hohotind, râzând, îl sărută pe obrazul stâng și pe cel drept. Șold la șold, piept la piept, rămâne lipit de el.

Se aude zgomot de pași pe scări. Neciaev se eliberează din îmbrățișare.

— Prin urmare, iată-i! exclamă el. Ochii îi strălucesc de triumf.

Se întoarce. În ușă stă o femeie îmbrăcată în negru, cu o pălărioară ridicolă, albă. În lumina slabă, printre lacrimi, e imposibil să-i ghicești vârsta.

Neciaev pare dezamăgit.

— Aha! spune el. Scuzați-ne! Intrați!

Dar femeia rămâne unde era. Sub braț ține ceva înfășurat într-o pânză albă. Nasurile copiilor sunt mai fine decât al lui. Cu toții împreună, fără o vorbă, se dau jos din pat și se strecoară pe lângă cei doi bărbați. Fetița desface pânza și mirosul de pâine proaspătă umple încăperea. Fără o vorbă, ea rupe bucăți și le dă fraților ei. Lipiți de fusta mamei, cu ochi inexpressivi și goi, stau și molfăie. Ca animalele, gândește: știu de unde vine și nu le pasă.

Tiparnița

Se înclină spre femeie. De sub pălăria caraghioasă se ițește un chip mai degrabă timid, de fetiță pistruiată. Simte o ușoară străfulgerare de interes sexual, care se stinge. Ar trebui să poarte o cravată neagră sau o banderolă neagră în jurul brațului, ca italienii, atunci situația lui ar fi clară – inclusiv pentru el. Nu mai e un bărbat întreg, ci o jumătate de bărbat. Sau să poarte la rever o medalie cu imaginea lui Pavel. Jumătatea cea mai bună lipsea, jumătatea ce urma să vină.

— Trebuie să plec, spune.

Neciaev îi aruncă o privire disprețuitoare.

— Duceți-vă, spune. Nimeni nu vă oprește. Apoi, către femeie: Crede că eu nu știu unde se duce.

Remarca i se pare gratuită.

— Unde crezi că mă duc?

— Chiar vreți s-o spun direct? Nu e șansa dumneavoastră de răzbunare?

Răzbunare: după ceea ce tocmai se întâmplase, cuvântul e ca o bășică de porc pe care i-ar sparge-o cineva în față. Lumea lui Neciaev, lumea lui Neciaev – o lume a răzbunării. Ce are de-a face cu el? Cu toate astea, cuvântul cel urât nu-i fusese azvârlit în față fără motiv. Îi apare o imagine: purtarea lui Neciaev când se întâlniseră prima oară – foșnetul fustelor pe scaun, apăsarea piciorului pe sub masă, felul în care își folosea trupul, nerușinat și totodată stângaci. Știe băiatul limpede ce vrea sau, pur și simplu, încearcă orice ca să vadă încotro îl conduce? *E ca mine, eu am fost ca el, gândește – numai că mi-a lipsit curajul. Și apoi: Oare pentru asta l-a urmat Pavel, pentru că încerca să învețe curajul? Pentru asta s-a cățarat*

noaptea în turn?

Devine din ce în ce mai limpede: Neciaev nu va fi mulțumit până când nu va ajunge pe mâna poliției, până când nu va avea și experiența asta. Astfel încât curajul și hotărârea lui să fie puse la încercare. Și va reuși – fără îndoială. Nu va fi distrus. Indiferent dacă va fi bătut sau înfometat, nu va capitula niciodată, nici măcar nu se va îmbolnăvi. Își va pierde toți dinții și îi va pieri zâmbetul. Își va târî peste tot membrele sfărâmate, mugind, puternic ca un leu.

— *Vrei să mă răzbun? Vrei să plec de-aici și să te trădez?* Acesta să fie, prin urmare, scopul șaradei de labirinturi și mersului legat la ochi?

Neciaev râde surescitat și el știe că se înțeleg.

— De ce-aș vrea asta? răspunde el, pe un ton calm și răutăcios, aruncându-i fetei o privire piezișă, de parc-ar invita-o să intre-n joc. Eu nu sunt un tânăr care și-a rătăcit drumul, ca fiul dumneavoastră vitreg. Dacă vă duceți la poliție, fiți cinstiți. Nu fiți sentimental în legătură cu mine, nu pretindeți că nu-mi sunteți dușman. Vă cunosc stilul sentimental, îl practicați și cu femeile, sunt sigur. Femei și fete. Se întoarce spre fată. Cunoști povestea, nu-i așa? Cum bărbații din categoria asta lăcrimează când te rănesc, ca să-și lubrificeze conștiințele și să-și dea fiori.

Pentru cineva de vârsta lui, extraordinar ce repede a prins! Mai repede chiar decât o femeie a străzii, pentru că are agerime. Știe mersul lumii. Lui Pavel i-ar fi prins bine să afle mai multe despre asta. Era mai multă viață în bătrânul urs murdar și amețit din povestirea lui – cum se numea? Karamzin? –, decât în eroul îngâmfat pe care-l construise cu atâta chin. Ucis prea timpuriu – mare greșală.

— N-am nicio intenție să te trădez, spune el plictisit. Mergi acasă la tatăl dumitale. Ai un tată undeva în Ivanovo, dacă-mi amintesc bine. Du-te la el,

îngenunchează, roagă-l să te ascundă. O s-o facă. Nu sunt limite la ce poate să facă un tată.

Neciaev pufnește scurt în răs. Nu mai poate sta locului: măsoară beciul cu pași mari, dând copiii la o parte din calea lui.

— Tata! Ce știți dumneavoastră despre tata? Nu sunt un prostănac, ca fiul dumneavoastră vitreg! Nu mă agăț de oameni care mă persecută! Am părăsit casa părintească la șaisprezece ani și de-atunci n-am mai călcat pe-acolo. Știți de ce? Pentru că mă bătea! I-am spus: „Mai bate-mă o dată și n-o să mă mai vezi câte zile ai!” Așa că m-a bătut și nu m-a mai văzut niciodată. Din ziua aceea, a încetat să fie tatăl meu. Eu îmi sunt tată acum. Eu m-am făcut. N-am nevoie de niciun tată ca să mă ascundă. Dacă am nevoie să mă ascund, o să mă ascundă poporul. Spuneți că nu sunt limite la ceea ce poate să facă un tată. Știți că tata arată scrisorile mele poliției? Le scriu surorilor mele și el îmi fură scrisorile și le copiază pentru poliție, *care îl plătește*. Astea sunt limitele lui. Demonstrează cât de disperată e poliția, plătind pentru așa ceva, agățându-se de niște paie. Nu pot dovedi nimic din ce-am făcut – nimic!

Disperat. Disperat să fie trădat, disperat să găsească un tată care să-l trădeze.

— Se poate ca ei să nu fie capabili să dovedească nimic, dar ei știu și dumneata știi și eu știu că nu ești nevinovat. Ai mers mai departe decât să scrii liste, așa-i? Ai sânge pe mâini, așa-i? Nu-ți cer să te spovedești. Cu toate astea, în sensul cel mai ipotetic, *de ce-o faci?*

— Ipotetic? Pentru că, dacă nu ucizi, nu te ia nimeni în serios. E singura dovadă de seriozitate care contează.

— Dar de ce trebuie să fii luat în serios? De ce să nu fii tânăr și lipsit de griji câtă vreme poți? E destul timp după aceea ca să fii serios. Și gândește-te și la acei prieteni mai slabi ai dumitale, care-au făcut greșeala să te ia în serios. Gândește-te la prietena dumitale finlandeză și prin ce trece

ea chiar în clipa asta, în consecință.

— Nu mă mai hărțuiți cu așa-zisa mea prietenă finlandeză! S-a ocupat cineva de ea, nu mai suferă! Și nu-mi spuneți că trebuie s-aștept până ajung bătrân ca să fiu luat în serios. Am văzut eu ce se-ntâmplă când îmbătrânești! Când o să fiu bătrân, n-o să mai fiu eu însumi.

Era un punct de vedere pe care și l-ar fi imaginat venind de la Pavel, niciodată de la Neciaev. Ce păcat!

— Mi-aș dori, spune el, să vă fi văzut pe dumneata și pe Pavel împreună. Ce omite să spună este: ca două săbii, ca două săbii scoase din teacă.

Dar ce inspirat din partea lui Neciaev că l-a avertizat să nu-i fie milă! Fiindcă exact asta e pe punctul de-a simți: milă pentru un copil singur în mare, zbătându-se și înecându-se. Oare greșește când detectează ceva puțin prea studiat în privirea sumbră a lui Neciaev (pentru că, surprinzător, a tăcut), în privirea lui meditativă - de fapt, mai mult decât studiat: viclean? Dar când ai fost ultima oară sigur că vorbele călătoresc de la o inimă la alta? Aceasta e o vreme a actoriei, o vreme a deghizării. Pavel era prea copil și prea de modă veche ca să-și găsească împlinirea aici. Eroul și eroina lui Pavel conversând în limbajul caraghios, bâlbâit și demodat al inimii. „Aș dori... aș dori...” „Îți îngădui... îți îngădui...” Cu toate astea, măcar Pavel a încercat să-și găsească o altă chemare. Imposibil de imaginat un Serghei Neciaev scriitor. Un egoist și chiar mai rău decât atât. Probabil și un amant mediocru. Fără simțire, fără simpatie. Imatur în sentimente, blocat, ca un pitic. Un om al viitorului, al veacului următor, cu un cap monstruos și poftă monstruoasă, dar nimic altceva. Singuratic, singur. Locul potrivit pentru el: un tron într-o încăpere goală. Tronul ideilor. Un papă al ideilor, al ideilor plicticoase. Prin urmare, Dumnezeu să-i ocrotească pe cei fideli, Dumnezeu

să-i ocrotească pe cei supuși.

Gândurile îi sunt întrerupte de un tropăit pe scări. Neciaev țâșnește spre ușă, ascultă, apoi iese din odaie. Se aude un șușotit furios, zgomotul unei chei întoarse în broască, apoi tăcere.

Încă purtând pălărioara ei albă, femeia se așezase pe marginea patului, cu copilul cel mai mic la sân. Întâlnindu-i privirea, se înroșește, apoi își ridică bărbia sfidător.

— Domnul Ișutin spune c-ați putea să ne-ajutați, spune ea.

— Domnul Ișutin?

— Domnul Ișutin. Prietenul dumneavoastră.

— De ce-ar spune așa ceva? Îmi cunoaște situația.

— Suntem evacuați din cauza chiriei. Am plătit chiria pe luna asta, dar nu pot plăti și din urmă, e prea mult.

Copilașul se oprește din supt și începe să se-agite. Ea îi dă drumul; copilul se lasă să alunece din poala ei și pleacă, îl aud ușurându-se sub scară, în timp ce se smiorcăie încet.

— E bolnav de săptămâni.

— Arată-mi sânii.

Femeia se mai descheie la un nasture și își arată amândoi sânii. Sfârcurile stau țănoșe în frig. Apucându-le între degete, le apasă ușor. Din ele răsare câte-o mărgică de lapte.

Are cinci ruble pe care le împrumutase de la Anna Sergheievna. Îi dă femeii două. Aceasta ia monedele fără o vorbă și le înfășoară într-o batistă.

Neciaev se întoarce.

— Înțeleg că Sonia ți-a spus despre necazurile ei, zice el. M-am gândit că proprietăreasa dumatăle poate să facă ceva pentru ei. E o femeie generoasă, nu-i așa? Cel puțin, așa spunea Isaev.

— Nici nu se pune problema. Cum să aduc...

Fata - oare numele ei e chiar Sonia? - se uită în altă parte, încurcată. Rochia ei, care e dintr-o pânză înflorată,

se încheie cu nasturi în față, de sus până jos. Începe să tremure.

— O să vorbim despre asta mai târziu, spune Neciaev. Vreau să vă arăt tiparnița.

— Nu mă interesează tiparnița.

Dar Neciaev îl ține strâns de braț și îl conduce sau, mai bine zis, îl târăște spre ușă. Din nou îl surprinde propria pasivitate. E ca și cum s-ar afla într-o transă morală. Ce-ar crede Pavel, dacă l-ar vedea folosit în felul acesta de ucigașul lui? Sau poate Pavel e cel care îl conduce?

Recunoaște imediat tiparnița, același model vechi, Albion-of-Birmingham, pe care-l avea și fratele lui și-l folosea pentru ordine de plată și anunțuri de publicitate. Nici vorbă de mii de exemplare – cel mult, două sute pe oră.

— Sursa puterii scriitorului, spuse Neciaev, lovind mașina cu palma. Declarația dumneavoastră va fi distribuită celulelor în seara asta și pe străzi, mâine. Sau, dacă preferați, putem să nu-i dăm drumul până treceți granița. Dacă vi se impută vreodată, puteți oricum să spuneți că e un fals. Nu va mai avea oricum nicio importanță – își va fi făcut efectul.

Mai era un bărbat în încăpere, mai bătrân decât Neciaev – un bărbat uscat, brun, gălbejit la față și cu ochii negri, opaci, aplecat peste masa de cules, ținându-și bărbia în pumn. Nu le dădu nicio atenție, iar Neciaev nu făcu prezentările.

— Declarația mea? întrebă.

— Da, declarația dumneavoastră. Oricare-ar fi declarația pe care vă hotărâți s-o dați. Puteți s-o scrieți chiar acum, economisiți timp.

— Și dacă mă hotărâsc să spun adevărul?

— Orice-ați scrie, noi o vom distribui, vă promit.

— Adevărul poate fi ceva mai mult decât duce o tiparniță de mână.

— Lasă-l în pace. Vocea era a celuilalt bărbat, care studia încă textul din fața lui. E scriitor, nu lucrează așa.

— Atunci cum lucrează?

— Scriitorii au regulile lor. Nu pot lucra cu oameni care li se uită peste umăr.

— Atunci trebuie să învețe noi reguli. Intimitatea e un lux de care ne putem dispensa. Poporul n-are nevoie de intimitate.

Acum, că avea public, Neciaev se întorsese la vechiul lui fel de a fi. Cât despre el, i se făcuse greață de aceste provocări stângace, care îl oboseau.

— Trebuie să plec, spuse din nou.

— Dacă nu scrieți, suntem nevoiți să scriem noi pentru dumneavoastră.

— Cum adică? Să scrieți în locul meu?

— Da.

— Și să semnați cu numele meu?

— Să semnăm cu numele dumneavoastră. Nu avem alternativă.

— Nimeni n-o să accepte așa ceva. Nimeni n-o să vă creadă.

— Studenții vor crede - aveți multă credibilitate în rândul studenților, v-am spus. În special dacă nu trebuie să citească un ceaslov gros, ca să dea de mesaj. Studenții vor crede orice.

— Fiți serios, Serghei Ghenadievici! interveni omul mai în vârstă. Tonul lui nu era deloc de glumă. Avea cearcăne vinete; își aprinsese o țigară și fuma nervos. Ce-aveți cu cărțile? Și cu studenții ce-aveți?

— Ce nu poate fi spus într-o pagină nu merită spus. În afară de asta, de ce-ar trebui unii oameni să citească înconjurați de lux, în timp ce alții nu știu să citească? Credeți că Sonia de alături are timp de citit cărți? Iar studenții trăncănesc prea mult. Stau la discuții și își risipesc energia. Universitatea e un loc unde ești învățat să

discuți, ca să nu faci niciodată nimic. Cum a fost cu evreii care i-au tăiat părul lui Samson. Discuțiile sunt o cursă. Ei cred că, dacă vorbesc, fac lumea mai bună. Nu înțeleg că lucrurile trebuie să meargă mai rău înainte de-a merge mai bine.

Camaradul lui căscă; indiferența lui păru să-l stârnească pe Neciaev.

— Așa e! De aceea trebuie să fie provocați! Dacă îi lași într-ale lor, vor reîncepe întotdeauna să trăncănească și să dezbată, iar totul va fi ratat. Așa era fiul dumneavoastră vitreg, Fiodor Mihailovici: veșnic vorbea! Poporul care suferă nu are nevoie să vorbească, el trebuie să acționeze. Sarcina noastră este să-l facem să acționeze. Dacă putem să-l provocăm să acționeze, bătlia e pe jumătate câștigată. Oamenii pot fi măcelăriți, pot avea loc noi represii, dar asta va crea noi suferințe, o mânie proaspătă și o mai mare dorință de acțiune! Așa se petrec lucrurile. Oricum, dacă unii suferă, de ce fel de justiție poate fi vorba, până când nu suferă toți? Iar lucrurile se vor accelera. Veți fi surprins cât de repede se mișcă istoria, odată ce se pornește. Ciclurile vor fi din ce în ce mai scurte. Dacă acționăm astăzi, viitorul va cădea asupra noastră înainte să ne dăm seama.

— Prin urmare, falsul e permis. Totul e permis.

— De ce nu? Nu-i nimic nou în asta. Totul e permis în beneficiul viitorului – până și credincioșii o spun. Nu m-ar mira să găsim asta și-n Biblie.

— Cu siguranță, nu. Doar iezuiții vorbesc astfel, iar ei nu vor fi iertați. Nici dumneata.

— Să nu fiu iertat? Cine va ști? Vorbim despre un pamflet, Fiodor Mihailovici. Cui îi pasă cine scrie, de fapt, un pamflet? Cuvintele sunt ca vântul, azi aici, mâine aiurea. Nimeni nu stăpânește cuvintele. Noi vorbim despre mulțimi. Cu siguranță ați fost în mijlocul unei mulțimi. O mulțime nu e interesată de finețuri, ca cine e cu adevărat

autorul. O mulțime nu are intelect, ea are doar pasiuni. Sau poate vă gândiți la altceva?

— Vreau să zic că, dacă aduci deliberat suferința asupra acestor copii nenorociți de alături, în numele viitorului, nu vei fi niciodată iertat.

— Deliberat? Ce înseamnă asta? Tot vorbiți despre tainele minții poporului! Istoria nu înseamnă gânduri, istoria nu se face în mințile oamenilor. Istoria se face pe străzi. Și nu-mi spuneți că eu vorbesc acum despre *gânduri*! Asta e încă o șmecherie de discurs, din categoria celor cu care sunt zăpăciți studenții. Eu nu vorbesc despre gânduri sau, chiar dacă fac lucrul ăsta, nu contează. Pot să gândesc un lucru într-un moment și altceva în următorul, iar asta nu face doi bani atâta timp cât *acționez*. Poporul *acționează*. În plus, greșiți! Nu știți nici măcar teologie! N-ați auzit de pelerinajul Maicii Domnului? În ziua de după ultima zi, când totul va fi hotărât, când porțile iadului vor fi pecetluite, Maica Domnului își va părăsi tronul ceresc și va face un pelerinaj în iad, pentru a pleda pentru cei blestemați. Ea va îngenunchea și va rămâne astfel până când Dumnezeu se va înduioșa și toți vor fi iertați, până și ateii, până și hulitorii. Așa că greșiți, sunteți contrazis de propriile cărți! Și Neciaev îi aruncă o privire înflăcărată, de triumf.

Iertarea tuturor. Doar la gândul acesta simte cum îl cuprinde amețeala. *Și vor fi împreună, Tatăl și Fiul*. Pentru că vine din gura unui păcătos, nu e prin urmare adevărul? Cine va hotărî unde-și va clădi Maica Domnului casa? Dacă Iisus e ascuns, de ce nu s-ar ascunde în aceste beciuri? De ce n-ar fi acum chiar aici, în pruncul de la sânul femeii de alături, în fetița cu ochi apatici, știutori, sau poate chiar în Serghei Neciaev?

— Îl ispitești pe Dumnezeu. Dacă pariezi pe mila Lui, cu siguranță vei fi pierdut. Nici măcar cu gândul să nu gândești - fii atent la ce-ți spun - sau te vei prăbuși.

Glasul lui era atât de înfundat, încât de-abia rosti cuvintele. Pentru prima oară, tovarășul lui Neciaev ridică privirile, cercetându-l cu interes.

Ca și când i-ar fi intuit slăbiciunea, Neciaev sări la el, încolțindu-l ca un câine.

— Au trecut optsprezece veacuri de la Iisus încoace, aproape nouăsprezece! Suntem în zorii unei noi epoci, suntem liberi să gândim orice. Nu e nimic ce n-am putea gândi! Cu siguranță, știți asta. Trebuie să știți - e ceea ce-a spus Raskolnikov în cartea dumneavoastră, înainte de-a se îmbolnăvi!

— Ești nebun, nu știi ce citești, mormăi el.

Dar pierduse partida și știa asta. Pierduse deoarece, în această dezbateră, nu credea nici el. Și nu credea nici el deoarece pierduse.

Totul se prăbușește: logica, rațiunea. Se uită la Neciaev și vede doar un cristal care sclipește în lumina deșertului, închis ermetic, neclintit.

— Fiți atent, spuse Neciaev, făcând cu degetul amenințător. Fiți atent ce cuvinte folosiți despre mine. Eu aparțin Rusiei: dacă spuneți că sunt nebun, spuneți că Rusia e nebună.

— Bravo! exclamă tovarășul lui, bătând moleșit din palme a batjocură.

Încercă o ultimă dată să-și revină.

— Nu, nu-i adevărat, e doar un sofism. Ești doar o parte din Rusia, numai o parte din nebunia Rusiei. Eu sunt acela - își duse o mână la piept, apoi, dându-și seama cât de afectat era gestul, și-o lăsă să cadă - care poartă nebunia. E destinul meu, povara mea, nu a dumitale. Ești prea copil ca să începi să duci povara.

— Bravo încă o dată! spuse bărbatul și aplaudă iar. Te-a avut aici, Serghei!

— Așa c-o să fac un târg cu dumneata, continuă. O să scriu pentru tiparnița dumitale, la urma urmei. Voi spune

adevărul, întregul adevăr într-o pagină, așa cum vrei. Condiția mea e s-o tipărești așa cum e, fără să schimbi o vorbă, și s-o împrăștii.

— S-a făcut! Neciaev strălucește de-a dreptul după această victorie. Îmi plac tâgurile! Dă-i toc și hârtie!

Celălalt bărbat așază o scândură peste masa de cules și taie o coală de hârtie.

Scrise:

„În noaptea de 12 octombrie, anul Domnului 1869, fiul meu vitreg, Pavel Aleksandrovici Isaev, a murit în urma căzăturii din turnul arsenal de pe cheiul Stoliarnîi. A circulat zvonul că moartea lui s-ar fi datorat Secției a Treia a Poliției Imperiale. Acest zvon e o făcătură nerușinată. Cred cu toată convingerea că fiul meu vitreg a fost ucis de falsul lui prieten, Serghei Ghenadievisi Neciaev.

Dumnezeu să-i aibă sufletul în pază.

Fiodor Mihailovici Dostoievski

18 noiembrie 1869“

Tremurând ușor, îi întinse hârtia lui Neciaev.

— Excelent! spuse Neciaev și o întinse celui alt bărbat. Adevărul, văzut de un om orb.

— Tipărește-o.

— Culege-o, îi porunci Neciaev celui alt.

Bărbatul îi aruncă o privire serioasă, întrebătoare.

— E adevărat?

— *Adevărat? Ce-i adevărul?* zbieră Neciaev atât de tare, încât vibră tot beciul. Culege-o! Am pierdut destul timp!

În acest moment deveni limpede că se lăsase prins într-o capcană.

— Vreau să schimb ceva, spuse. Luă hârtia înapoi, o mototoli și o vârî în buzunar. Neciaev nu făcu niciun gest ca să-l oprească.

— Prea târziu, nicio retractare, spuse el. Ați scris-o de față cu un martor. O vom tipări așa cum am promis, cuvânt cu cuvânt.

Ce capcană, o capcană drăcească! Până la urmă, nu era, așa cum crezuse, o figură din culise intervenind inoportun în conflictul dintre fiul său vitreg și Serghei Neciaev, anarhistul. Moartea lui Pavel fusese doar momeala care îl ademenise de la Dresda la Petersburg. El fusese tot timpul prada. El fusese scos din ascunzătoare, iar acum Neciaev îl încolțise și-l înșfăcase de gât.

Se uită la el crunt, dar Neciaev nici nu se clinti.

Otrava

Soarele își urma cursa la orizont, pe un cer palid și limpede. Ieșind din labirintul de alei în Voznesenski Prospekt, trebui să închidă ochii; amețeala covârșitoare îl stăpânea din nou, așa că aproape tânjea după confortul unei năframe legate la ochi și al unui braț călăuzitor.

Era obosit de vârtejul Petersburgului. Dresda îl ademenea ca un atol de liniște - Dresda, soția lui, cărțile și hârtiile și nenumăratele comodități mărunte care alcătuiesc un cămin, cum ar fi, nu în ultimul rând, lenjerie curată. Și toate astea când, fără pașaport, nu putea pleca! „Pavel!” șopti el, sperând că va ține descântecul. Dar pierduse legătura cu Pavel și cu logica ce-i spunea de ce e legat de Petersburg, știind că Pavel murise acolo. Ce-l reținea nu mai era amintirea lui Pavel, nici măcar Anna Sergheievna, ci groapa săpată de omul care-l trădase pe Pavel. Îndreptându-se acum nu la stânga, spre strada Svecinoini, ci la dreapta, spre Sadovaia și secția de poliție, speră cu îndărătnicie că Neciaev era pe urmele lui, spionându-l.

Sala de așteptare e la fel de aglomerată ca rândul trecut. Ocupă un loc la rând; după douăzeci de minute, ajunge la ghișeu.

— Dostoievski, mă prezint așa cum mi s-a cerut, spune el.

— Vi s-a cerut de către cine? Funcționarul de la ghișeu e un tânăr care nici măcar nu poartă uniformă de poliție.

Își ridică brațele în sus, iritat.

— De unde să știu eu? Mi s-a cerut să mă prezint aici și iată, mă prezint.

— Luați loc, cineva se va ocupa de dumneavoastră.

Simte cum fierbe de exasperare.

— Nu am nevoie să se ocupe cineva de mine, e destul că mă aflu aici! M-ați văzut în carne și oase, ce mai vreți? Și cum să iau loc, când nu e niciun scaun?

Funcționarul e limpede descumpănit de vehemența lui; alte persoane din încăperea îl privesc curioși.

— Scrieți-mi numele și gata! insistă el.

— Nu pot doar să scriu un nume și-atât, răspunse rezonabil funcționarul. De unde să știu că e numele dumneavoastră? Arătați-mi pașaportul.

Nu-și mai poate stăpâni mânia.

— Îmi confiscați pașaportul și-acum îmi cereți să-l arăt! Ce nebunie! Vreau să-l văd pe consilierul Maksimov!

Dar, dacă se-aștepta ca funcționarul să fie impresionat de numele lui Maksimov, se înșela.

— Consilierul Maksimov nu e disponibil. Mai bine luați loc și calmați-vă. Cineva se va ocupa de dumneavoastră.

— Și cine anume?

— De unde să știu? Nu sunteți singura persoană cu probleme. Arată cu mâna spre încăperea aglomerată. În orice caz, dacă aveți vreo plângere de făcut, procedura corectă e s-o înaintați în scris. Nu putem începe nimic fără o petiție scrisă - ceva pe care să punem mâna, ca să zic așa. Păreți o persoană cultivată. Cu siguranță apreciați același gen de comportament.

Și se întoarce către următorul care aștepta la rând.

N-are nicio îndoială că, dacă l-ar vedea acum pe Maksimov, l-ar vinde pe Neciaev în schimbul pașaportului. Dacă șovăie totuși, e din pricina convingerii că aceasta e dorința lui Neciaev - să fie trădat tocmai de el, de Dostoievski. Sau poate e ceva și mai rău, o nouă înșelăciune? E oare posibil ca, dincolo de nenumăratele insinuări pe care Neciaev le rostise despre aplecarea lui, a lui Dostoievski, spre trădare, să se afle intenția de a-l zăpăci și inhiba? Își dă seama că în fiecare etapă a fost

învins – de un jucător care, din ziua în care l-a întâlnit sau chiar dinainte, i-a intuit capacitatea de a ceda, de a fi subiect de comploturi, viclesuguri, seducții, și s-a folosit de ea pentru a-și atinge scopurile. Cum altfel ar putea explica această pasivitate prostească, această stare a conștiinței lui, de om pe jumătate drogat?

A fost la fel și cu Pavel? Era Pavel, în adâncul ființei lui, fiul tatălui său vitreg, capabil de a se lăsa sedus prin însăși promisiunea voluptuoasă a seducției?

Neciaev vorbea despre capitaliști ca de niște păianjeni, dar în acest moment și el se simțea doar o muscă în pânza lui Neciaev. Nu se putea gândi decât la un singur păianjen mai mare decât Neciaev: păianjenul Maksimov, stând la biroul lui, frecându-și labelle în așteptarea următoarei prăzi. Speră că se va înfrupta din Neciaev, că-l va înghiți întreg, zdrobindu-i oasele, și va scuipa resturile uscate.

Iată cum, după toată stăpânirea de sine, reușise să se coboare la cele mai abjecte planuri de răzbunare. Cât de jos mai poate să cadă? Își amintește de remarca lui Maksimov: binecuvântați fie, în aceste vremuri, tații de fete. Dacă sunt băieți, mai bine să-i crești la distanță, ca pe broaște sau pești.

Și-l închipuie pe păianjenul Maksimov acasă, cu cele trei fete gudurându-se pe lângă el, atingându-l cu lăbuțele, sâsâind ușor, și simte aceeași revoltă ascuțită și împotriva lui.

Sperase într-un răspuns rapid din partea lui Apollon Maikov, dar portarul negă cu hotărâre că ar fi primit ceva.

— Ești sigur că scrisoarea mea a ajuns la el?

— Nu mă-ntrebați pe mine, întrebați-l pe băiatul care a dus-o.

Încercă să-l găsească pe băiat, dar nimeni nu știa unde e.

Să scrie din nou? Dacă primul apel a ajuns la Maikov și a

fost ignorat, n-ar părea un al doilea apel de-a dreptul abject? N-a ajuns încă un milog. Deși adevărul stânjenitor e că trăiește de pe-o zi pe alta din mila Annei Sergheievna. Nici nu poate spera că prezența lui la Petersburg va rămâne neobservată multă vreme. Vestea se va răspândi, dacă nu s-a întâmplat deja, iar atunci oricare creditor din jumătatea de duzină ar putea iniția proceduri de reținere. Faptul că n-are niciun ban nu-l va proteja: un creditor poate lesne să-și dea seama că, în ultimă instanță, soția lui sau familia soției, ori chiar colegii scriitori, ar strânge bani ca să evite o asemenea rușine.

Încă un motiv să părăsească Petersburgul! Trebuie să-și recupereze pașaportul; dacă nu va reuși, va trebui să riște și să folosească actele lui Isaev.

Îi promisese Annei Sergheievna că va trece să vadă ce face copilul bolnav. Găsi draperia dată la o parte și pe Matriona stând pe pat.

— Cum te simți? o întrebă.

Ea nu-i răspunse, cufundată în propriile gânduri.

Se apropie de ea și îi puse o mână pe frunte. Avea roșeață în obraji, respira ușor sacadat, dar temperatura era normală.

— Fiodor Mihailovici, spuse ea, vorbind încet și evitând să-l privească, doare când mori?

Fu surprins de felul în care se manifesta melancolia ei.

— Draga mea Matrioșa, spuse el, cu siguranță n-o să mori! Întinde-te în pat, trage un pui de somn și, când te trezești, o să te simți mai bine. În câteva zile o să mergi din nou la școală - ai auzit ce-a spus doctorul.

Însă chiar când el încă mai vorbea, ea clătină din cap.

— Nu e vorba de mine, spuse ea. Doare - știți - când moare cineva?

Acum știa că vorbește serios.

— În clipa aceea?

— Da. Nu când ai murit de tot, ci chiar înainte.

— Când știi că ai murit?

— Da.

E copleșit de recunoștință. De mai multe zile fata se izolase de el, ferecându-se într-o stare de încăpățănare puerilă, lăsându-se pradă propriilor resentimente, refuzându-i prețioasa amintire a lui Pavel pe care-o purta în adâncul sufletului ei. Acum devenise din nou ea însăși.

— Animalelor nu li se pare greu să moară, spuse el blând. Poate-ar trebui să învățăm de la ele. Poate de aceea sunt cu noi aici, pe pământ - ca să ne arate că viața și moartea nu sunt atât de grele cum credem noi.

Făcu o pauză, apoi încercă din nou.

— Ce ne sperie cel mai mult în legătură cu moartea nu e durerea. E spaima că trebuie să-i lăsăm în urma noastră pe cei care ne iubesc și că vom călători singuri. Dar lucrurile nu se petrec așa, pur și simplu. Când murim, îi purtăm pe cei pe care îi iubim la sân. Așadar, Pavel te-a purtat cu el când a murit și ne-a purtat și pe mine, și pe mama ta. Încă ne poartă pe toți. Pavel nu e singur.

Încă având pe chip o expresie absentă, apatică, ea spuse:

— Nu mă gândeam la Pavel.

E neliniștit, nu înțelege; dar va trebui să treacă înc-o clipă înainte să-și dea seama cât de vastă era neînțelegerea lui.

— La cine te gândești atunci?

— La fata care a fost aici sâmbătă.

— Nu știu despre ce fată vorbești.

— Prietena lui Serghei Ghenadievi.

— Finlandeza? Asta fiindcă a adus-o poliția? Nu trebuie să zaci aici îngrijorându-te de soarta ei! Îi ia mâna într-a lui și-o atinge ușor, liniștitor. N-o să moară nimeni! Poliția nu omoară oameni! O vor trimite înapoi în Karelia, asta-i tot. În cel mai rău caz, o vor ține o vreme în pușcărie.

Își retrase mâna și se întoarse cu fața la perete.

Deodată, își dădu seama că poate nici acum nu înțelesese; că s-ar putea ca ea să nu ceară să fie consolată, ocrotită de spaime copilărești – ci, de fapt, într-un mod întortocheat, să încerce a-i spune ceva ce el nu știe.

— Ți-e teamă c-o să fie executată? De-asta te temi? Pentru că știi c-a făcut ceva?

Fetița dădu din cap.

— Atunci, trebuie să-mi spui. Mai departe nu pot să ghicesc.

— Ei au jurat cu toții că nu vor fi prinși niciodată. Au jurat că se vor sinucide.

— E ușor să juri, Matrioșa, mai greu e să ții un jurământ, mai cu seamă când te-au părăsit prietenii și-ai rămas singur-singurel. Viața e prețioasă, are dreptate să se agațe de ea, nu trebuie s-o condamni pentru asta.

Mai stătu puțin pe gânduri, jucându-se distrată cu cearșafurile. Când începu să vorbească, spuse totul în șoaptă, cu capul plecat, așa că abia reuși să deslușească sunetele:

— I-am dat otravă.

— Ce i-ai dat?

Își dădu părul la o parte și astfel el văzu ce ascundea: un zâmbet abia perceptibil.

— Otravă, spuse ea, la fel de încet. Otrava doare?

— Și cum ai făcut așa ceva? întrebă după câteva clipe, în timp ce mintea lui alerga nebunește.

— Când i-am dat pâinea. N-a văzut nimeni.

Își aminti scena care îl impresionase în chip ciudat: politețea de modă veche, hrana oferită prizonierei.

— Ea știa? întrebă el în șoaptă, cu gura uscată.

— Da.

— Ești sigură? Ești sigură că știa ce-i dai?

Fata dădu din cap. Și, amintindu-și acum cât de lovită, cât de nerecunoscătoare părea finlandeza în acele clipe, încetă să se îndoiască.

- Dar cum de-ai avut otravă?
- Serghei Ghenadieveci mi-a lăsat-o pentru ea.
- Și ce-a mai lăsat?
- Steagul.
- Steagul și mai ce?
- Alte câteva lucruri. Mi-a spus să am grijă de ele.
- Arată-mi-le.

Copila se dădu jos din pat, îngenunche, cotrobăi printre arcurile patului și scoase un pachet învelit în pânză. Îl desfăcu pe pat. Un pistol american și cartușe. Câteva broșuri. O pungă de bumbac cu șiret lung, dublu.

- Otrava e înăuntru, spuse Matriona.

Desfăcu șiretul și scoase conținutul afară: trei capsule de sticlă, cu o pulbere fină, verde înăuntru.

- Asta i-ai dat?

Fetița dădu din cap.

- Ar fi trebuit să aibă una la gât, dar n-avea.

Cu îndemănare, își trecu șiretul în jurul gâtului, iar pungulița se cuibări între sâni ei, ca un medalion.

- Dacă ar fi avut-o, n-o prindeau.

- Așa că i-ai dat una din astea.

— Ea a vrut-o, ca să-și țină jurământul. Ar face orice pentru Serghei Ghenadieveci.

— Se poate. Asta e, în orice caz, ce spune Serghei Ghenadieveci. Totuși, dacă nu i-ai fi dat otrava, ar fi fost mai ușor pentru ea să nu-și țină promisiunea față de Serghei Ghenadieveci, promisiune care e atât de greu de ținut, nu-i așa?

Își încreți nasul într-o expresie pe care el a învățat s-o recunoască: se simte încolțită și nu-i place. Cu toate astea, merge mai departe.

— Nu crezi că Serghei Ghenadieveci hotărăște asupra vieții și morții cam cu prea mare libertate? Ți aduci aminte de cerșetorul care a fost omorât? Serghei Ghenadieveci a făcut-o sau a pus pe cineva s-o facă, iar persoana

respectivă l-a ascultat, la fel ca tine.

Fetița își încreți nasul din nou.

— De ce? De ce-a vrut să-l omoare?

— Ca să trimită lumii un mesaj, presupun - cum că el, Serghei Ghenadieviici Neciaev, e un bărbat care nu glumește. Sau să verifice dacă cel căruia i-a poruncit să săvârșească crima îl va asculta. Nu știu. Nu văd în inima lui și nici n-aș vrea.

Matriona se gândea, între timp.

— Nu-mi plăcea de el, spuse ea în sfârșit. Mirosea a pește.

Se uită la ea îndelung, fără să clipească, iar ea îl privi în ochi.

— Dar Serghei Ghenadieviici îți place.

— Da.

Ce-ar vrea el să întrebe, dar nu se poate hotărî, este: „Îl iubești? Ai face orice pentru el?” Dar ea înțelesese perfect sensul întrebării și chiar îi dăduse răspunsul. Prin urmare, nu mai rămânea de pus decât o singură întrebare:

— Mai mult decât Pavel?

Matriona șovăi. Văzu cum le cântărea, cele două iubiri, una-n mâna dreaptă și cealaltă-n stânga, ca pe mere.

— Nu, spuse ea într-un târziu, cu ceea ce-ar putea defini drept grație, îmi place mai mult Pavel.

— Pentru că n-ar putea fi mai diferiți, nu-i așa? Ca tărâța de făină.

— Tărâța de făină? Găsea ideea caraghioasă.

— Așa se spune. Ca dulăul de lup. Ca cerbul de lup.

Ea cântări noua comparație cu îndoială.

— Amândurora le place veselia. Le plăcea, se corectă, poticnindu-se asupra verbului.

El dădu din cap.

— Nu, aici greșești. Nu e nici urmă de veselie la Serghei Ghenadieviici. Există cu siguranță un anumit spirit în el, dar nu e un spirit al veseliei. Se trase mai aproape, îi dădu

la o parte o şuviță de păr, îi atinse obrazul. Ascultă, Matrioșa. Nu poți ascunde lucrurile astea de mama ta. Arată către instrumentele morții. O să te scap de ele, așa cum te-am scăpat de rochie. Indiferent de ce spune Neciaev, nu le poți păstra. E prea periculos. Înțelegeți?

Buzele i se despart, colțurile gurii îi tremură. E gata să plângă, gândește. Dar nu e deloc așa. Când ea ridică ochii, îl învăluie într-o privire în același timp nerușinată și batjocoritoare. Se îndepărtează de mâna lui, scuturându-și părul.

— Nu! spune el. Zâmbetul ei e sarcastic, provocator. Apoi vraja dispare și e din nou o copilă ca mai-nainte, derutată, rușinată.

E imposibil ca ceea ce văzuse să fi avut loc cu adevărat. Ce văzuse nu venea din lumea pe care-o cunoștea, ci din altă existență. E ca și cum, pentru prima oară, ar fi fost prezent și conștient în timpul unei crize; ca și cum, pentru prima oară, ochii lui ar fi văzut unde se află când îl apucă criza. De fapt, trebuie să-și pună întrebarea dacă acest cuvânt e potrivit, dacă acest cuvânt nu a fost tot timpul *posedare* – dacă tot ceea ce în ultimii douăzeci de ani fusese ambalat sub numele de *criză* nu era doar un presentiment a ceea ce se întâmpla acum, al tremurului și febrei trupului, un preludiu îndelung și nehotărât al tremurului sufletului.

Moartea inocenței. Niciodată în viața lui nu se simțise mai singur. Era ca un călător pe o vastă câmpie. Deasupra capului se adună norii de furtună; fulgerele luminează zarea; întunericul se desfășoară, cută după cută. Nu e niciun adăpost; dacă vreodată a avut o destinație, a pierdut-o de mult; cu cât s-adună norii, cu atât devin mai grei. *Să se dezlănțuie iadul!* se roagă el. Ce rost mai are așteptarea?

E ora șase și pe străzi e încă îmbulzeală, când o pornește

în grabă cu pachetul. O ia pe strada Gorohovaia, spre canalul Fontanka, și se alătură mulțimii care traversează podul. La jumătatea drumului, se oprește și se apleacă peste balustradă.

Apa e deja înghețată, cu excepția unui canal șerpuind pe mijloc. Ce recuzită trebuie să fie sub pojghița de gheață! O dată cu dezghețul de primăvară, puteai pescui aici o adevărată recoltă de taine vinovate: cuțite, topoare, haine pline de sânge. Ba chiar mai rău! E ușor să ucizi spiritul, mai greu e să dispui de ce-a mai rămas după el. Slujba de înmormântare și cădelnița îndreptate, dacă e să spunem adevărul, nu către suflet, ci către trupul încăpățânat, implorându-l să nu învie și să nu se întoarcă.

Astfel, cu băgare de seamă, ca un om care-și pipăie rana, îl readuce pe Pavel în gândurile lui. Sub pătura lui de pământ și zăpadă de pe insula Elaghin, Pavel, neîmpăcat, încă există cu încăpățânare. Pavel se încordează să înfrunte frigul, să înfrunte secolele, ca să dureze până la Ziua Învierii, când mormintele se vor deschide și gropile se vor căska, scrâșnindu-și dinții așa cum fac craniile dezgolite, îndurând ce trebuie îndurat, până când soarele îl va lumina din nou și își va putea dezmoști membrele înțepenite. Bietul copil!

O pereche de tineri s-a oprit lângă el, bărbatul înconjurând cu brațul umerii femeii. Se îndepărtează de ei. Sub pod, apa întunecată curge leneș la vale, făcând vălurile împrejurul unui cufăr spart, tivit cu țurțuri. Ține strâns pe balustradă pachetul legat cu sfoară. Fata îl privește, apoi se uită în altă parte. În clipa aceea, dă un ghiont pachetului.

Acesta cade pe gheață, chiar pe-o parte a canalului, și rămâne acolo, în văzul tuturor.

Nu-i vine să creadă ce s-a întâmplat. Era chiar în dreptul canalului, cu toate astea ratase! O fi vreo șmecherie a paralaxei? Poate unele obiecte nu cad vertical!

— Acum ați încurcat-o! spune o voce în stânga lui, făcându-l să tresară. Un bărbat cu șapcă de muncitor, bătrân, cu barba cenușie, îi face cu ochiul cât poate de evident. Ce față de diavol!

— Nu-i sigur să mergi pe gheață cel puțin înc-o săptămână, zic. Ce vă faceți acum?

Nu-mi mai trebuie decât o criză, gândește. Atunci se va umple în sfârșit paharul. Se și vede cuprins de convulsii și făcând spume la gură, cu mulțimea adunată în jurul lui și bărbosul cărunt arătând, ca să vadă toată lumea, pistolul care zace pe gheață. O criză, ca un fulger din cer trăsându-l pe păcătos. Dar trăsnetul nu vine.

— Vezi-ți de treabă! mormăie și se îndepărtează în grabă.

Jurnalul

Era pentru a treia oară când se așeza să citească hârtiile lui Pavel. Nu știa din ce pricină lectura era atât de anevoioasă, dar atenția lui pendula tot timpul între sensul cuvintelor și cuvintele însele, literele de pe hârtie, identificarea în cerneală a mișcărilor mâinii, zgârieturile lăsate de apăsarea degetelor. Erau momente când închidea ochii și atingea pagina cu buzele. Dragă: fiecare zgârietură a peniței, dragă mie, își spunea.

Dar era mai mult de-atât în faptul că n-avea nicio tragere de inimă. Era ceva urât în acest amestec în intimitatea lui Pavel, ba chiar ceva obscen în ideea de *Nachlass*¹ a unui copil.

Povestirea siberiană a lui Pavel fusese marcată în ceea ce-l privea, poate pentru totdeauna, de felul în care o ridiculizase Maksimov. Nu putea pretinde că scrierea în sine nu era juvenilă și tributară. Cu toate astea, i-ar fi trebuit foarte puțin să-i dea un suflu nou! Abia se stăpânea să nu-și moaie tocul în cerneală, să nu taie pasajele lungi, sentimentale și doctrinare, și să n-adauge tușele dătătoare de viață pe care le cerea vădit. Tânărul Serghei era un ipocrit plin de sine, care trebuia tratat de la distanță, cu mai mult umor, mai cu seamă în ceea ce privea solemnă lui disciplină a trupului. Ce-a atras-o pe țărăncuță spre el nu e cu siguranță perspectiva unei vieți conjugale (un regim de pâine uscată și napi, din câte își putea da seama, și scânduri goale în loc de pat), ci aerul că se pregătea pentru un destin misterios. De unde venea oare ideea asta? Cu siguranță, de la Cernîșevski, dar dincolo de

1 Rămășițe; moștenire (germ.) (N.tr.).

Cernîșevski, din Evanghelii, de la Iisus - o imitație a lui Iisus, la fel de obtuză și de perversă în felul ei ca cea a ateului Neciaev, adunând o șleahță de discipoli și conducând-o în misiuni ale morții. Un cântăreț din fluier cu o turmă de porci țopăindu-i la picioare. „Ar face orice pentru el”, spusese Matriona despre purceaua Katri. Fă orice, îndură orice umilință, îndură chiar și moartea. Orice rușine anihilată, ca și respectul de sine. Ce se întâmpla între Neciaev și femeile lui în camera de deasupra lui Madame la Fay? Și Matriona - era și ea pregătită pentru harem?

Închise manuscrisul lui Pavel și îl puse deoparte. De îndată ce va începe să intervină în el, va deveni fără îndoială ceva mizerabil.

Apoi mai era jurnalul. Răsfoindu-l, remarcă pentru prima oară urme de creion, semne mititele și ordonate, în care nu recunoștea scrisul lui Pavel și, prin urmare, nu-i puteau aparține decât lui Maksimov. Pentru cine fuseseră făcute? Probabil, pentru un copist; cu toate astea, în starea lui actuală, nu le putea interpreta decât ca trimiteri adresate lui.

„L-am văzut astăzi pe A.”, începea textul marcat, din 11 noiembrie 1868, exact cu un an în urmă. 14 noiembrie: un „A” criptic. 20 noiembrie: „A. la Antonov”. Fiecare referire la „A”, de-aici înainte, era marcată de o cruciuliță.

Dă paginile îndărăt. Primul „A” apare pe 6 iunie, cu excepția datei de 14 mai, când este o referire la „Stat de vorbă îndelung cu...”, apoi bifat și cu un semn de întrebare.

14 septembrie 1869, cu o lună înainte să moară: „Planul unei povestiri (ideea lui A.). O poartă încuiată, stăm în fața ei, batem cu pumnii și strigăm să ni se dea drumul înăuntru. O dată la câteva zile se întredeschide și un gardian face semn unuia dintre noi să intre. Cel ales e despuiat de tot ceea ce posedă, inclusiv de haine. Devine

un servitor, învață să facă plecăciuni, să vorbească încet. Sunt aleși servitori doar aceia considerați a fi cei mai docili, cei mai lesne de împlânzit. Intrarea le e interzisă celor puternici.

Tema: răspândirea spiritului printre servitori. Mai întâi îndărătnicia, apoi mânia, revolta, în sfârșit, cu mâinile împreunate, jurământul de răzbunare. Se încheie cu un servitor bătrân și credincios, cu părul alb și aerul unui bunic, care apare cu un candelabru «ca să participe și el» (cum spune), «dând foc la perdele».

Mai degrabă o idee pentru o fabulă, o alegorie, nu pentru o povestire. Nu are o viață a ei, nu are miez. Nu are spirit".

6 iulie 1869: „Cu poșta, zece ruble de la Snitkina, pentru onomastica mea (târziu), cu porunca să nu pomenesc nimic Maestrului”.

„Snitkina” – Ania, soția lui. „Maestrul” – el însuși. La asta se gândise Maksimov când îl prevenise în legătură cu anumite pasaje dureroase? Dacă despre așa ceva e vorba, Maksimov ar trebui să știe că e ca o săgeată trasă de pigmei. Poate duce mai mult, mult mai mult.

Răsfoiește mai departe, înapoi la primele zile.

26 martie 1867: „Am dat peste F.M. pe stradă, noaptea trecută. Se furișa (fusesse oare la vreo curvă?), așa c-a trebuit să mă prefac că eram mai băut decât el. Mi-a «călăuzit pașii spre casă» (adoră să joace rolul tatălui care-și iartă fiul răătăcitor), m-a așezat pe sofa ca pe-un cadavru, în timp ce el și Snitkina s-au certat îndelung, pe șoptite. Îmi pierdusem încălțările (poate le-am dăruit cuiva). Scena s-a încheiat cu F.M. în cămașă, cu mânecile suflecate, încercând să-mi spele picioarele. Totul f. jenant. Azi-dimineață am vorbit cu S. *Trebuie* să am locuința mea, nu poate ea să-i smulgă încuviințarea, să folosească vreun șiretlic de-al ei? Îi e prea frică de el”.

Dureros? Da, dureros, într-adevăr: trebuie să

recunoască asta în fața lui Maksimov. Totuși, dacă ceva îl va convinge să se oprească din citit, nu va fi durerea, ci spaima. Spaima, de pildă, că încrederea în soția lui îi va fi zdruncinată. Temeri, de asemenea, legate de încrederea lui în Pavel.

Cu ce intenție fuseseră scrise aceste pagini răutăcioase? Le scrisese Pavel, pentru a fi citite de tatăl lui, și apoi murise, ca să lase aceste acuzații fără răspuns? Sigur că nu: ce nebunie să creadă așa ceva! Mai degrabă părea opera unei femei care-i scrie iubitului ei, cu umbra familiară a soțului care citește peste umăr. Fiecare cuvânt e dublu: pentru unul, pasiune și făgăduința capitulării; pentru celălalt, o pledoarie, un reproș. Scriere disociată, pornind dintr-o inimă disociată. Ar fi apreciat Maksimov o asemenea interpretare?

2 iulie 1867, trei luni mai târziu: „Eliberarea iobagului! În sfârșit, liber! Condus F.M. și proaspăta soție la gară. Apoi dat preaviz imediat *imposibilelor* gazde unde mă instalase el (ceașca *mea*, inelul *meu* de șervet și stingerea la 10:30!). V.G. a promis că pot să stau la el până-mi găsesc altceva. Trebuie să-l conving pe bătrânul Maikov să-mi dea mie banii, ca să plătesc direct chiria”.

Răsfoiește paginile înainte și-napoi, distrat. Iertare: nu e niciun cuvânt de iertare, oricât de indirect, oricât de mascat? Imposibil să-și ducă zilele cu un copil în el, al cărui ultim cuvânt nu a fost de iertare.

În interiorul sicriului de plumb, un sicriu de argint. În interiorul sicriului de argint, un sicriu de aur. În interiorul sicriului de aur, trupul unui tânăr îmbrăcat în alb, cu brațele încrucișate pe piept. Între degete, o telegramă. Se uită la telegramă până când ochii îi înoată în lacrimi, căutând cuvântul de iertare, de negăsit. Telegrama e scrisă în ebraică, în siriacă, în simboluri pe care nu le mai văzuse până atunci.

Se aude o bătaie în ușă. E Anna Sergheievna, îmbrăcată

de oraș.

— Mulțumesc că te-ai ocupat de Matrioșa. Ai avut probleme cu ea?

Îi trebuie o clipă ca să-și adune mințile, amintindu-și că ea nu știe nimic de modul abominabil în care Neciaev îi folosea fetița.

— Nu, nicio problemă. Cum ți se pare?

— Doarme. Nu vreau s-o trezesc.

Observă hârtiile împrăștiate pe pat.

— Văd că până la urmă citești hârtiile lui Pavel. Nu vreau să te-ntrerup.

— Nu, nu pleca încă. Nu e plăcut ce fac.

— Fiodor Mihailovici, aș încerca din nou să te conving: nu citi lucruri care nu sunt menite ochilor tăi. Nu-ți faci decât rău.

— Aș vrea să-ți pot urma sfatul. Din nefericire, nu pentru asta sunt aici - ca să mă protejez pe mine. Am răsfoit jurnalul lui Pavel și am ajuns la un incident pe care mi-l amintesc perfect, de-acum doi ani. E revelator să-l văd acum prin ochii altcuiva. Pavel s-a întors acasă pe la miezul nopții, abia ținându-se pe picioare - băuse. A trebuit să-l dezbrac și-am fost frapat de ceva ce nu observasem pân-atunci - cât de mici erau unghiile lui de la picioare, de parcă nu-i mai crescuseră de când era copil! Avea labele picioarelor late, cărnoase - probabil de la taică-su -, cu unghii mititele. Își pierduse pantofii sau îi dăduse cuiva; picioarele îi erau înghețate bocnă.

Pavel bătând străzile reci după miezul nopții, în șosete. Un înger rătăcit, un înger imperfect, un rebut al lui Dumnezeu. Picioarele lui erau picioare de călător, care calcă zdravăn pe pământul ancestral; picioare de țăran, nu de dansator.

Apoi, prăbușit pe sofa, bălăbănindu-și capul, cu urme de vomă pe haine.

— I-am dat o pereche de ghete vechi și m-am uitat după

el dimineăta când a plecat, mahmur, cu ghetele în mână. Și asta a fost tot, am gândit eu. O vârstă dificilă, la optsprezece, nouăsprezece ani, dificilă pentru toată lumea, când copiii au crescut, dar nu pot încă să zboare din cuib. Cu penele la locul lor, dar incapabili de zbor. Mâncând tot timpul, veșnic înfometați. Îmi amintesc de pelicani: ființe stângace, cele mai dizgrațioase păsări, până când își desfac aripile mărețe și-și iau zborul. Din păcate, nu astfel își amintea Pavel noaptea cu pricina. În relatarea lui nu era nimic legat de păsări sau de îngeri. Nici despre grija părintească. Iubirea părintească.

— Fiodor Mihailovici, nu faci bine schingiundu-te în felul ăsta. Dacă nu ești pregătit să arzi hârtiile, măcar încuie-le undeva un timp și întoarce-te la ele după ce-ai făcut pace cu Pavel. Ascultă-mă și fă ceea ce-ți spun, pentru binele tău.

— Mulțumesc, draga mea Anna. Îți ascult cuvintele, îmi merg drept la inimă. Dar când e vorba să nu-mi fac rău, când vorbesc despre motivul pentru care mă aflu aici, eu nu mă refer la apartamentul acesta sau la Petersburg. Mă gândesc la faptul că eu nu mă aflu aici, în Rusia, în momentul acesta, ca să duc o viață scutită de dureri. Mi se cere să trăiesc o viață – cum aş putea s-o numesc? – o viață rusească: o viață în Rusia sau cu Rusia în mine, orice-ar însemna Rusia. Nu-i un destin pe care pot să-l ocolesc. Ceea ce nu înseamnă că-i acord prea mare importanță. Nu e o viață care suportă o examinare foarte atentă. De fapt, nu e în mai mare măsură o viață decât un preț sau o monedă de schimb. E ceva ce plătesc ca să scriu. Asta n-a înțeles Pavel, că și eu plătesc.

Ea se încruntă. Văzu acum de la cine moștenise Matriona obiceiul. Nu avea niciun fel de înclinație pentru împărtășirea acestor sfâșieri lăuntrice. Bravo ei! Prea multe sfâșieri lăuntrice în Rusia!

Cu toate astea, *și eu plătesc*: ar spune-o din nou, dacă ea

s-ar îndura să-l asculte. Ar spune-o din nou, și chiar mai mult. Eu plătesc și tot eu vând: asta-i viața mea. Îmi vând viața, vând viața celor din jurul meu. Vând pe toată lumea. Un Iakovlev, un neguțător de vieți. Finlandeza a avut de fapt dreptate: un Iuda, nu un Iisus. Te vând pe tine, o vând pe fata ta, îi vând pe toți cei pe care-i iubesc. L-am vândut pe Pavel când trăia și-acum îl voi vinde pe Pavel din mine, dac-o să aflu cum. Sper să aflu cum să-l vând și pe Serghei Neciaev.

O viață fără onoare; trădare fără limite; spovedanie fără sfârșit.

Ea îi întrerupe șirul gândurilor.

— Ți-ai mai fixat o dată de plecare?

— Sigur că da.

— Întreb pentru că s-a interesat cineva de cameră.

Unde-o să pleci?

— În primul rând, la Maikov.

— Parcă spuneai că nu poți să mergi la el.

— O să-mi împrumute bani, sunt sigur de asta. Îi voi spune că am nevoie de ei ca să mă întorc la Dresda. Apoi o să găsesc un loc unde să stau.

— De ce nu mergi direct la Dresda? Nu ți-ar rezolva asta toate problemele?

— Pașaportul meu e încă la Poliție. Mai sunt și alte motive.

— Pentru că sigur ai făcut tot ce se putea, așa că de-acum îți pierzi vremea la Petersburg.

Oare nu-l auzise? Sau poate încerca să-l provoace? Se ridică, strânse toate hârtiile, se întoarse cu fața la ea.

— Nu, draga mea Anna, nu-mi pierd deloc vremea. Am toate motivele să rămân aici. Nimeni pe lume nu are un motiv mai puternic. Iar în sufletul tău, sunt convins că știi.

Ea clătină din cap.

— Nu știi, șopti, dar cu glasul cuiva care așteaptă să fie contrazis.

— A fost o vreme când eram sigur că mă vei conduce la Pavel. Mă gândeam la noi doi într-o barcă și tu la proră, călăuzindu-ne prin ceață. Imaginea era vie ca viața însăși, îmi pusesem toată încrederea în tine.

Ea clătină din nou din cap.

— Poate m-am înșelat în amănunte, dar sentimentul nu era greșit. De la-nceput am simțit ceva pentru tine.

Dac-ar avea de gând să-l oprească, l-ar opri acum. Dar n-o face. Pare să-i soarbă cuvintele, așa cum o plantă soarbe apa. Și de ce nu?

— Ne-am creat complicații, lăsându-ne pradă... da, lăsându-ne pradă, continuă el.

— Și eu sunt de vină, spuse ea. Dar nu vreau să vorbesc acum despre asta.

— Nici eu. Lasă-mă să-ți spun doar că, în ultima săptămână, mi-am dat seama cât de mult înseamnă fidelitatea pentru noi, pentru amândoi. Trebuie să ne recâștigăm fidelitatea. Am dreptate, nu-i așa?

Se uită la ea atent; dar ea îl aștepta să spună mai mult, aștepta să fie sigură că el știe ce înseamnă fidelitatea.

— Vreau să spun, în ceea ce te privește, fidelitatea față de fika ta. Iar în cazul meu, fidelitatea față de băiat. Nu putem iubi până când nu avem binecuvântarea lor. Am dreptate?

Deși știe că ea e de acord, încă nu va rosti cuvântul. În fața acestei blânde rezistențe, insistă.

— Aș vrea să am un copil cu tine.

Ea se înroșește.

— Ce prostie! Ai deja o soție și-un copil!

— Ei sunt din altă familie. Tu ești din familia lui Pavel, tu și Matriona, amândouă. Și eu sunt din familia lui Pavel.

— Nu-nțeleg ce vrei să spui.

— În adâncul inimii tale, înțelegi.

— Tocmai în adâncul inimii mele nu-nțeleg! Ce propui? Să cresc un copil al cărui tată trăiește în străinătate și îmi

trimite întreținerea prin poștă? E ridicol!

— De ce? Doar ai avut grijă de Pavel.

— Pavel era un chiriaș, nu copilul meu!

— Nu trebuie să te hotărăști pe loc.

— Ba *mă hotărăsc* chiar pe loc! Nu! Asta-i hotărârea mea!

— Ce-ai face dac-ai fi deja însărcinată?

Ea se înfurie.

— Nu te privește!

— Și dacă nu m-aș întoarce la Dresda? Ce-ar fi dac-aș rămâne aici și-aș trimite banii la Dresda?

— Aici? În camera mea liberă? La Petersburg? Credeam că motivul pentru care nu poți sta la Petersburg este că vei fi azvârlit în pușcărie de creditori.

— Pot să-mi șterg datoriile. N-am nevoie decât de un singur succes.

Ea izbucnește-n râs. E posibil să fie furioasă, dar nu pare jignită. Poate să-i spună orice. Ce deosebire față de Ania!

Cu Ania ar fi fost lacrimi, uși trântite; i-ar fi trebuit o săptămână de rugăminți ca să-i redea buna dispoziție.

— Fiodor Mihailovici, spune ea, o să te trezești mâine și n-o să-ți mai amintești nimic din toate astea. A fost doar o idee care ți-a trecut prin minte. Nu te-ai gândit la ea deloc.

— Ai dreptate. Chiar așa mi-a venit. De-asta am încredere-n ea.

Femeia nu se lasă în brațele lui, dar nici nu-l respinge.

— Bigamie! spune încetișor, cu ciudă, și din nou se scutură de râs. Apoi, pe un ton premeditat:

— Ai vrea să vin la tine la noapte?

— Nimic pe lume nu mi-aș dori mai tare.

— Să vedem...

La miezul nopții, e înapoi.

— Nu pot să stau, spune ea, dar, cu aceeași mișcare, închide ușa în urma ei.

Fac dragoste ca și cum ar fi fost condamnați la moarte,

concentrați, cu intensitate. Sunt momente în care el nu poate spune cine e cine, cine e bărbatul, cine e femeia, când sunt ca niște schelete, împreunări de oase și ligamente presate unul într-altul, gură la gură, ochi la ochi, coaste întrepătrunse, tibii ciocnite.

Apoi zace lipită de el în patul îngust, cu capul pe pieptul lui și un picior zvelt aruncat peste el. Simte cum i se învâрте ușor capul.

— Ce s-a întâmplat acum a fost oare menit s-aducă nașterea mântuitorului? șoptește ea. Și, când el pare că nu înțelege: Un adevărat torent de sămânță. Poate-ai vrut să fii sigur. Patul e learcă...

Blasfemia îl surprinde. De fiecare dată găsește ceva nou și surprinzător la femeia asta. De neconceput, dacă părăsește Petersburgul, să nu se întoarcă. De neconceput să n-o mai vadă.

— De ce spui *mântuitorul*?

— Nu asta e menirea lui: să te salveze pe tine, să mă salveze pe mine, să ne salveze pe-amândoi?

— De ce ești așa de sigură că va fi un *el*?

— Noi, femeile, știm.

— Ce-o să creadă Matrioșa?

— Matrioșa? Un frățior? E tot ce și-ar dori mai mult! L-ar răsfăța după pofta inimii.

În aparență, întrebarea lui se referă la Matrioșa; dar nu e decât forma deviată a altei întrebări, pe care nu i-o pune fiindcă îi cunoaște deja răspunsul. Pavel n-ar vrea un frate. Pavel l-ar apuca de-un picior și i-ar împrăștia creierii pe pereți. Pentru Pavel, nu ar fi un mântuitor, ci un fățarnic, un uzurpator, un drăcușor viclean cuibărit în trupșorul bucălat al unui bebeluș. Și cine ar putea jura că nu greșește?

— Voi știți întotdeauna?

— Adică dacă știu că sunt însărcinată? Nu te teme, nu se va întâmpla. Și apoi: O s-adorm dacă mai stau. Azvârle

cearșafurile deoparte și se cațără peste el. La lumina lunii, își găsește hainele și începe să se îmbrace.

Are o strângere de inimă. Sunt răscolite amintiri ale unor vechi emoții; tânărul din el, încă viu, încearcă să se facă auzit, cadavrul din el încă nu e îngropat. E la un pas de-a se prăbuși într-o dragoste din care nu-l va salva nicio rezervă de prudență. Iarăși sindromul căderii - sau o versiune a lui.

Impulsul e puternic, dar trece. Puternic, dar nu îndeajuns. De-acum niciodată îndeajuns de puternic, doar dacă nu va putea găsi o cârjă pe undeva.

— Vino o clipă, îi șoptește el.

Se așază pe pat; el îi ia mâna.

— Pot să-ți dau un sfat? Nu cred că-i o idee bună ca Matrioșa să aibă de-a face cu Serghei Neciaev și cu prietenii lui.

Ea își retrage mâna.

— Sigur că nu. Dar de ce spui asta-acum? Glasul ei e rece și inexpressiv.

— Pentru că nu cred c-ar trebui să fie singură când el poate veni s-o viziteze.

— Ce propui?

— Nu poate să stea ziua jos, la Amalia Karlovna, până când ajungi acasă?

— Cred că-i prea mult să-i ceri unei femei bătrâne să aibă grijă de-un copil bolnav. Mai cu seamă că ea și Matrioșa nu se prea înțeleg. De ce nu ajunge să-i spun Matrioșei să nu deschidă ușa străinilor?

— Pentru că nu-ți dai seama ce putere are Neciaev asupra ei.

Ea se ridică.

— Nu-mi place asta, spune. Nu văd de ce trebuie să discutăm despre fata mea în puterea nopții.

Atmosfera dintre ei îngheață dintr-odată.

— Nici măcar nu pot să-i rostesc numele fără ca tu să te

enervezi? întreabă el disperat. Crezi c-aș discuta acest subiect dacă nu m-ar interesa bunăstarea ei?

Ea nu răspunde. Ușa se deschide și se închide.

Incendiile

Saltul de la intimitatea recâştigată la înstrăinarea regăsită îl lasă descumpănit şi prost dispus. Şovăie între dorinţa de-a face pace cu această femeie dificilă, înduioşătoare, şi o nevoie exasperată de-a se spăla pe mâini nu numai de-o legătură fără nicio şansă, ci şi de-un oraş al doliului şi intrigilor, cu care nu mai simte nicio legătură vie.

Se prăbuşeşte. *Pavel!* şopteşte, încercând să-şi revină. Dar Pavel i-a dat drumul la mână, Pavel nu-l va mai salva.

Toată dimineaţa stă închis în sine, cu braţele înnodate în jurul genunchilor, cu capul plecat. Nu e singur. Dar prezenţa pe care-o simte-n încăpere nu e cea a fiului său. Sunt mii de draci mărunţi, forfotind în aer ca nişte lăcuste scăpate dintr-un borcan.

Când în sfârşit se dezmeticeşte, se-apucă să dea jos cele două imagini cu Pavel, dagherotipul pe care l-a adus cu el de la Dresda şi schiţa desenată de Matriona, ca să le așeze împreună, faţă-n faţă, şi să le împacheteze.

Iese apoi pentru convocarea zilnică la poliţie. Când se întoarce, Anna Sergheievna e acasă, cu câteva ceasuri mai devreme decât de obicei, şi într-o oarecare stare de agitaţie.

— A trebuit să închidem prăvălia, spune ea. S-au dat lupte toată ziua între studenţi şi poliţie. În cartierul Petrogradskaia, în special, dar şi de partea asta a râului. Toate prăvăliile au fost închise - e prea periculos să fii pe străzi. Nepotul lui Iakovlev venea de la piaţă în trăsurică şi cineva a aruncat cu o piatră în el, fără motiv. L-a lovit la încheietura mâinii; are dureri mari, nu poate să-şi mişte degetele, crede că e un os fracturat. Spune că muncitorii

au început să li se-alăture. Iar studenții iar incendiază totul!

— Putem merge și noi să vedem? strigă Matriona din pat.

— Cu siguranță, nu! E periculos. În plus, mai e și-un vânt afurisit de rece.

Ea nu dădea niciun semn că și-ar aminti ce se petrecuse cu o noapte înainte.

El iese din nou, se oprește la o ceainărie. În ziare nu scria nimic despre bătaii de stradă. Dar exista un anunț conform căruia, din cauza „indisciplinei crescânde în rândurile studenției”, universitatea se va închide până la o notificare ulterioară.

E trecut de patru. În ciuda vântului înghețat, o ia spre răsărit, de-a lungul râului. Toate podurile sunt blocate; jandarmi în uniforme albastre ca cerul și coifuri cu pene stau de gardă, cu baioneta la armă. Pe malul de vizavi ard focuri în amurg.

Continuă să meargă de-a lungul râului până când se apropie de primele depozite, niște dărâmături care încă mai ard înăbușit. Începe să ningă; fulgii de zăpadă se tocesc în clipa în care ating grinzile carbonizate.

Nu s-aștepta ca Anna Sergheievna să-l mai caute. Dar l-a căutat, tot fără prea multe explicații ca și până atunci. Având în vedere că Matriona era în camera de-alături, felul în care i se dăruie îl surprinse prin îndrăzneală. Țipetele și gemetele ei erau doar pe jumătate înăbușite; începu să-și dea seama că nu erau sunete de plăcere animalică, ci mijlocul folosit de ea pentru a atinge un soi de transă erotică.

La început, intensitatea simțirii ei i se transmite și lui. E din nou într-un tunel lung, în care își pierde orice capacitate de-a ști cine e el, cine e ea. În jurul lor e o sferă incandescentă de plăcere; înăuntrul sferei plutesc ei ca doi gemeni, rotindu-se încet.

Nu mai cunoscuse niciodată o femeie care să se dăruiască plăcerii atât de plenar. Cu toate astea, când ea atinse culmea freneziei, începu să se retragă din ea. Ceva în ea părea să se schimbe. Senzații care, în prima lor noapte împreună, aveau loc în adâncul trupului ei păreau să migreze la suprafață. De fapt, ea devenea „electrică”, la fel ca multe alte femei pe care le cunoscuse.

Insistase ca lumânarea de pe măsuța de toaletă să rămână aprinsă. Pe măsură ce atingea orgasmul, ochii ei întunecați îi căutau fața tot mai intens, chiar când pleoapele începură să-i tremure, iar ea fu cuprinsă de un fior puternic.

La un moment dat șopti un cuvânt pe care el îl prinse doar pe jumătate.

— Ce? Întrebă. Dar ea își scutură doar capul, scrâșnind din dinți.

Abia auzit. Știe totuși care e cuvântul: *diavol*. E un cuvânt pe care-l folosește și el, deși nu crede în același sens ca ea. *Diavolul*: clipa dinaintea extazului, când sufletul e smuls din trup și își începe spirala descendentă spre uitare. Și, așa cum își scutură capul dintr-o parte-n alta, încleștându-și maxilarul, gemând, nu e greu să crezi că e posedată de diavol.

Se aruncă să se împreuneze cu el a doua oară, chiar cu mai multă ferocitate. Dar izvorul secase și curând își dau seama amândoi.

— Nu pot... geme ea și se oprește. Cu mâinile-n sus și palmele desfăcute, zace de parcă s-ar fi predat. Nu pot să continui! Lacrimile încep să-i curgă pe obraji.

Lumânarea arde vioi. Îi ia în brațe trupul inert. Lacrimile continuă să-i curgă șiroaie și nu face nimic să le oprească.

— Ce s-a-ntâmplat?

— N-am puterea să merg mai departe. Am făcut tot ce-am putut, sunt epuizată. Te rog să ne lași în pace acum.

— Să vă las?

— Da, pe noi, pe-amândouă. Ne sufocăm sub greutatea ta. Nu putem respira.

— Ar fi trebuit s-o spui mai devreme. Am înțeles lucrurile foarte diferit.

— Nu te-nvinovățesc. Am încercat să iau totul asupra mea, dar nu mai pot. Am stat în picioare toată ziua, noaptea trecută n-am dormit, sunt epuizată.

— Crezi că te-am folosit?

— Nu m-ai folosit în felul acela. Dar mă folosești ca pe-o cale spre copilul meu.

— Spre Matriona? Ce nebunie! Cum poți să crezi una ca asta?

— E adevărul, limpede pentru toată lumea! Mă folosești ca pe-o cale spre ea, iar eu nu mai suport! Se ridică, își încrucișează brațele peste sânii dezgoliți, se leagănă jalnic înainte și-napoi. Te afli în puterea a ceva ce mă depășește. Pari să fii aici, dar nu ești aici cu adevărat. Am fost gata să te ajut din cauza... Își scutură umerii neajutorată. Dar acum nu mai pot.

— Din cauza lui Pavel?

— Da, din cauza lui Pavel, din cauza a ceea ce-ai spus. Eram gata să încerc. Dar mă costă prea mult. Mă consumă de tot. N-aș fi mers niciodată atât de departe, dacă nu m-aș fi temut c-o s-o folosești pe Matrioșa în același fel.

Îi pune un deget pe buze.

— Vorbește mai încet. Asta-i o acuzație cumplită! Ce ți-a spus Matrioșa? N-aș atinge-o nici mort, îți jur!

— Juri pe cine? Pe ce? În ce crezi, ca să poți jura? Oricum, n-are nimic de-a face cu *atinsul*, după cum bine știi. Și nu-mi spune tu cum să vorbesc! Azvârli cearșafurile la o parte și-și caută rochia. Trebuie să fiu singură, altfel înnebunesc!

O oră mai târziu, tocmai când adormea, era înapoi în pat, fierbinte, agățându-se de el, încolăcindu-și picioarele în jurul lui.

— Nu da importanță la ce-am spus, zise ea. Sunt momente când nu mai sunt eu însămi, trebuie să te obișnuiești cu asta.

Se mai trezi o dată în timpul nopții. Cu toate că perdelele erau trase, camera era luminată ca de lună plină. Se ridică din pat și se uită pe geam. Flăcările topăiau pe cerul întunecat, la mai puțin de un kilometru distanță. Focul de pe malul celălalt al râului se dezlănțuise atât de violent, încât putea jura că-i simte fierbințeala.

Se întoarce în pat, la Anna. Așa rămân până dimineață, când îi găsește Matriona: maică-sa, cu părul în dezordine, dormind adânc în scobitura brațului lui, sforăind ușor; iar el, tocmai deschizând ochii asupra copilului grav care stă în ușă.

O apariție care-ar fi putut fi un vis. Dar știa foarte bine că nu-i așa. Fetița vede tot, știe tot.

Stavroghin

Un nor de fum atârna deasupra oraşului. Cenuşa cădea din cer; pe alocuri, chiar şi zăpada era cenuşie.

Petrecu toată dimineaţa singur în cameră. Acum ştia de ce nu se întorsese pe insula Elaghin. Pentru că se temea să nu găsească pământul scormonit, mormântul căscat şi trupul dispărut. Un cadavru îngropat impropriu, acum înmormântat în sufletul lui, la sânul lui, care nu mai plângea, ci îi şuiera nebuneşte, şoptindu-i să se azvârle.

Îi era rău şi ştia numele răului care îl măcina. Neciaev, vocea secolului, îl numea răzbunare, dar un nume mai adevărat, deşi mai puţin grandios, ar fi fost resentiment.

Putea să aleagă. Putea să strige în mijlocul acestei prăbuşiri ruşinoase, să dea din braţe ca din aripi, să-l cheme pe Dumnezeu sau pe soţia lui să-l salveze. Sau, pe de altă parte, se putea preda, refuzând cloroformul spaimei sau al inconştienţei, putea să pândească şi să asculte clipa care urma sau nu să sosească – nu stătea în puterea lui s-o forţeze –, clipa când, dintr-un trup prăbuşindu-se în beznă, ar deveni un trup în interiorul căruia se petrecea prăbuşirea în beznă, un trup care îşi conţinea propria cădere şi propriul întuneric.

Dacă exista un om căruia să-i fie merit să trăiască nebunia vremurilor acelora, îi spunea Annei Sergheievna, atunci acela era el. Nu ca să scape din cădere cu faţa curată, dar ca să împlinească ceea ce fiul său nu făcuse: să se lupte cu beznă şuierătoare, s-o absoarbă, să facă din ea calea lui; să transforme prăbuşirea în zbor, chiar dacă într-un zbor încet, bătrân şi stângaci, ca de broască ţestoasă. Să trăiască unde a murit Pavel. Să trăiască în Rusia şi să asculte glasurile Rusiei şoptind înăuntrul lui. Să cuprindă

totul în el: Rusia, pe Pavel, moartea.

Asta e ce-a spus. Dar e oare adevărul sau numai o fanfaronadă? Răspunsul nu contează, atâta timp cât nu dă înapoi. După cum nu contează că vorbește în simboluri, transformându-și propria infirmitate sordidă și demnă de dispreț într-o boală emblematică a vremurilor. Nebunia este în el, iar el este nebunia; se gândesc unul pe celălalt; felul în care se numesc unul pe celălalt, fie nebunie, epilepsie sau răzbunare, nu are importanță. El nu e chiriaș într-o casă a nebuniei și nici Petersburgul nu e un oraș al nebuniei. Nebunul e el; iar cine recunoaște că el e nebunul, e nebun și acela. Nimic din ce spune nu e adevărat, nimic nu e fals, nimic nu e de crezut, nimic de respins. Nimic de care să te agăți, nimic altceva de făcut decât să cazi.

Își deschide trusa de scris și își așază instrumentele. Nu mai e cazul să asculte strigătul copilului pierdut din râul întunecat sau să-i fie fidel lui Pavel, când toți l-au vândut. Nu mai e defel o chestiune de fidelitate. Dimpotrivă, e trădare – în primul rând, trădarea iubirii, apoi a lui Pavel, a mamei și copilului și tuturor celorlalți. *Perversiune*: totul și cu toții deturnați către o altă folosință, agățați strâns de el și căzând odată cu el.

Și-l amintește pe asistentul lui Maksimov și întrebarea pe care acesta i-o pusese: „Ce fel de carte scrieți?” Acum știa răspunsul pe care-ar fi trebuit să i-l dea: „Scriu perversiuni ale adevărului. Aleg calea cea întortocheată și duc copiii în locuri întunecoase. Urmez dansul peniței”.

În oglinda măsuței de toaletă, își surprinde ca un fulger propria imagine, stând cocoșat deasupra mesei. În lumina cenușie, fără ochelari, s-ar putea lua drept un străin; barba întunecată ar putea fi un vâl sau un fagure de albine.

Își mută scaunul, ca să nu mai stea în fața oglinzii. Dar sentimentul că mai e cineva în cameră, în afară de el, persistă: dacă nu un om întreg, măcar o siluetă pe băț, o

sperietoare de ciori drapată într-un costum vechi, cu un sac umplut cu paie în loc de cap și o basma peste gură.

Știe că e cu mintea rătăcită și asta îl înfurie. Însuși faptul că e furios menține sperietoarea pervers de prezentă; indiferența mută a acesteia față de furia lui i-o sporește.

S-apucă să umble prin cameră, schimbă poziția mesei a doua oară. Se apleacă spre oglindă, își cercetează fața, își examinează toți porii. Nu poate scrie, nu poate gândi.

Nu poate gândi, *și ce dacă?* Nu-l uitase pe tâlharul din noapte. Dacă va fi salvat, va fi salvat de către tâlharul din noapte, pe care trebuie să-l pândească fără șovăire. Deși tâlharul nu va veni până când stăpânul casei nu va uita de el și va adormi. Stăpânul casei nu poate pândi și sta treaz neîncetat, altfel parabola nu va fi împlinită. Stăpânul casei trebuie să adoarmă; și dacă el trebuie să adoarmă, cum poate Dumnezeu să-i condamne somnul? Dumnezeu trebuie să-l salveze, Dumnezeu n-are încotro. Deși a-l prinde pe Dumnezeu astfel, într-un năvod de judecăți, e o provocare și o blasfemie.

Se află în vechiul labirint. E aceeași poveste a jocului de cărți, sub altă formă. El joacă pentru că Dumnezeu nu vorbește. El joacă pentru a-l face pe Dumnezeu să vorbească. Dar a-l face pe Dumnezeu să vorbească întorcând o carte e o blasfemie. Dumnezeu vorbește doar când e tăcut. Când Dumnezeu pare să vorbească, Dumnezeu nu vorbește.

Rămase la masă ceasuri întregi. Tocul stătea nemișcat. Sperietoarea revenea cu intermitențe - propria parodie, un moșneag mototol. E prins, e la închisoare.

Ș-atunci? Atunci, ce?

Închise ochii, se strădui să înfrunte sperietoarea, reuși ca imaginea să devină mai limpede. Pe față încă e un vâl, pe care n-are puterea să-l înlăture. Doar sperietoarea însăși poate face asta; și n-o va face până nu i se va cere.

Ca să-i ceară, trebuie să-i știe numele. Care e numele ei? E Ivanov? S-a întors acel Ivanov, Ivanov neînsemnatul, uitatul? Care e adevăratul nume al lui Ivanov? Sau o fi Pavel? Cine era chiriașul care avusese camera înaintea lui? Cine era P.A.I., proprietarul valizei? Era P. de la Pavel? Era Pavel adevăratul nume al lui Pavel? Dacă Pavel e strigat cu un nume fals, va veni oare?

Într-o vreme Pavel a fost cel pierdut. Acum el e pierdut, atât de pierdut, încât nici măcar nu știe cum să strige după ajutor.

Dacă și-ar lăsa tocul să cadă, l-ar lua oare sperietoarea de dincolo de masă și-ar scrie cu el?

Se gândește la ce-i spusese Anna Sergheievna: *Ești în doliu după tine.*

Lacrimile care-i curg pe obraji sunt de-o limpezime extraordinară și aproape nesărate la gust. Dacă i se întâmplă o curățire a trupului, ceea ce se curăță e ciudat de pur.

Până la urmă, nu lui i-a fost dat să-l aducă pe băiatul mort înapoi la viață. Până la urmă, dacă dorește să-l întâlnească, va trebui să-l întâlnească în moarte.

Apoi mai e geamantanul. Mai e și costumul alb. Undeva, costumul alb încă există. O fi oare vreun joc, pornind de la picioare, de-a clădi trupul în interiorul costumului, până când, la urmă, chipul este dezvăluit, chiar dacă este capul de bou al lui Baal?

Capul sperietoarei de dincolo de masă e ușor prea mare, mai mare decât ar trebui să fie un cap de om. De fapt, în toate proporțiile ei e ceva greșit, ceva excesiv.

Se întreabă dacă nu cumva e atins și el de febră. Ce păcat că nu poate s-o strige pe Matriona, de la ea din cameră, ca să-i pună mâna pe frunte!

Dinspre sperietoare nu simte nimic, absolut nimic. Sau mai degrabă simte în jurul ei un câmp de indiferență de-o forță deosebită, ca o mantie de întuneric. Asta să fie cauza

pentru care nu poate găsi numele – nu pentru că numele e ascuns, ci fiindcă sperietoarea e nepăsătoare la toate numele, toate cuvintele, orice-ar putea fi spus despre ea?

Forța e atât de puternică, încât simte cum apasă asupra lui, val după val de tăcere.

A treia încercare. Cuvintele lui către Anna Sergheievna: am fost trimis să trăiesc o viață rusească. În felul acesta se manifestă Rusia – în această forță, acest întuneric, această indiferență față de nume?

Ori poate numele neștiut este numele celui alt băiat, cel pe care îl repudiază: Neciaev? Asta e ceea ce trebuie să învețe: că în ochii lui Dumnezeu nu e nicio diferență între cei doi, Pavel Isaev și Serghei Neciaev, ci sunt ca niște vrăbii de aceeași greutate? Va renunța oare la ultima lui credință, în nevinovăția lui Pavel, și îl va accepta cu adevărat drept camaradul și discipolul lui Neciaev, drept un tânăr neliniștit care a răspuns fără rezervă la tot ce-i oferea Neciaev: nu numai aventura conspirației, ci și extazul trufaș al comerțului cu moartea? Cum Neciaev îi urăște pe tați și le declară un război implacabil, asta înseamnă că lui Pavel trebuie să i se îngăduie să-l urmeze?

În timp ce pune întrebarea și îi îngăduie lui Pavel primul gust de ură și de sânge, simte cum ceva se trezește și în el: începuturile unei mâini care îi răspunde lui Pavel, îi răspunde lui Neciaev, le răspunde tuturor. Tați și fii: dușmani, dușmani până la moarte.

Și rămâne astfel, complet paralizat. Fie Pavel rămâne înăuntrul lui, un copil zidit în cripta durerii tatălui, plângând neîncetat, fie îi dă drumul lui Pavel, în toată furia lui împotriva domniei taților. Să-și dea și el drumul mâinii, ca un duh care-a fost captiv, împotriva impietății și nerecunoștinței fiilor!

Asta e tot ce vede: o alegere care nu e o alegere. Nu poate gândi, nu poate scrie, nu poate jeli decât întru și pentru el. Până când Pavel, adevăratul Pavel, îl va vizita

fără să fie evocat, din proprie voință, va fi prizonier la propriul sân. Și n-are nicio certitudine că Pavel nu a venit deja noaptea, că nu a vorbit deja.

Lui Pavel îi e dat să vorbească doar o dată. Cu toate astea, nu poate accepta să nu fie iertat pentru că a fost surd, adormit sau prost când cuvântul a fost rostit. Ce așteaptă să audă, prin urmare, este al doilea cuvânt al lui Pavel. Crede cu hotărâre că nu merită un al doilea cuvânt, că nu va fi un al doilea cuvânt. Dar crede cu hotărâre că al doilea cuvânt va veni.

Știe că e în pericolul de a paria pe a doua șansă. Îndată ce pune în joc a doua șansă, va pierde. Va trebui să facă ce nu poate: să se resemneze față de ce va veni, cuvinte sau tăcere.

Îi e teamă că Pavel a vorbit. E convins că Pavel va vorbi. Amândouă. Cap și pajură.

Aceasta e dispoziția în care stă la masa lui Pavel, cu ochii ațintiți la fantoma din partea opusă, a cărei atenție e la fel de implacabilă și care i-a fost dată ca s-o readucă la viață.

Nu Neciaev – acum știe. Mai mare decât Neciaev. Nici Pavel. Poate Pavel așa cum ar fi putut să fie într-o zi, după ce-ar fi depășit adolescența și-ar fi devenit acel bărbat frumos, cu chipul rece, pe care iubirea nu-l poate atinge, nici măcar adorația unei femei-copil, *care ar face orice pentru el*.

E o versiune care-l tulbură. Nu e adevărul – sau nu e încă adevărul. Dar, după această viziune a lui Pavel crescând dincolo de copilărie și dincolo de iubire – crescând nu ca un om, ci ca o insectă ce-și schimbă complet forma în fiecare etapă a evoluției –, simte cum se înfioară. Să o înfrunte ar fi ca și cum ar coborî în apele Nilului și ar ajunge față-n față cu ceva mare și rece și cenușiu, care se poate să fi fost odată născut din femeie, dar, cu trecerea veacurilor, a devenit piatră; care nu

aparține acestei lumi, care-i va răsturna și copleși orice putere de a concepe.

Și Cristos răstignit îl copleșește. Dar figura din fața lui nu e cea a lui Cristos. În ea nu simte iubire, ci numai indiferența rece și masivă a pietrei.

Această prezență cenușie și fără trăsături - este ceea ce el trebuie să conceapă, să-i dea sânge, carne, viață? Sau înțelege greșit și a înțeles greșit de la început? I se cere oare, mai degrabă, să abandoneze tot ceea ce este el, tot ce-a devenit, până la propriile trăsături, și să redevină nou-născut? Este creatura din fața lui cea care concepe de fapt, iar el trebuie să se ofere pentru a fi conceput?

Dacă așa trebuie să fie, dacă acesta-i adevărul și calea către înviere, o va face. Va lăsa totul deoparte. Urmând această umbră, se va duce gol ca un nou-născut spre fălcile iadului.

Îi vine în minte o imagine care-l cutremurase în ultima lună: Pavel, gol și sfârâmat și plin de sânge, la morgă; sămânța trupului lui moartă și ea - sau pe moarte.

Nimic nu mai e intim acum. Privește, pe cât se poate fără să închidă ochii, la părțile trupului fără de care nu poți dăruia viață. Și mintea îi ajunge din nou la muzeul din Berlin, la zeița monstruoasă care scoate sămânța din cadavru, ca s-o salveze.

Astfel, până la urmă vine timpul, iar mâna care ține tocul începe să se miște. Dar cuvintele pe care le alcătuiește nu sunt cuvinte de mântuire. În loc de asta, ele vorbesc de muște, de un singur muscoid negru, care bâzâie izbindu-se de o fereastră închisă. Miezul verii la Petersburg, fierbinte și cleios; de jos, din stradă, zgomot, muzică. În cameră, o copilă cu ochi câprui și părul drept și auriu, culcată goală lângă un bărbat, cu picioarele subțiri abia atingându-i gleznele și fața vârată în scobitura umărului lui, unde se răsfăță și se cuibărește ca un bebeluș.

Cine e bărbatul? Are trupul perfect, ca al unui zeu. Dar degajă o răceală atât de marmoreeană, încât e imposibil ca un copil strâns în îmbrățișarea lui să nu înghețe până la os. Cât despre față, ea nu se vede.

Stă cu tocul în mână, încercând să nu coboare în reprezentări care nu-și au locul în lumea aceasta, pe punctul de-a se rostogoli, înghețat într-o clipă în care întreaga creație i se deschide la picioare, clipa dinainte de-a se desprinde și a începe prăbușirea.

Vine un moment pe care-a început să-l anticipeze cu rafinament și voluptate. Pentru care va fi damnat.

Se ridică de pe scaun agitat. Scoate din geamantan jurnalul lui Pavel și-l răsfoiește până la prima filă goală, pagina pe care băiatul nu a scris-o, pentru că atunci a murit. Pe această pagină începe să scrie pentru a doua oară.

În ceea ce așterne pe hârtie se află în aceeași cameră, așezat la masă ca acum. Dar camera e a lui Pavel și numai a lui Pavel. Iar el nu mai e el, oricum nu un bărbat în al patruzeci și nouălea an al vieții. Aici e tânăr din nou, cu întreaga forță arogantă a tinereții. Poartă un costum alb, perfect croit. Până la un anumit punct, este Pavel Isaev, cu toate că Pavel Isaev nu e numele pe care are de gând să și-l dea.

În sângele acestui tânăr, al acestei versiuni a lui Pavel, există un sentiment de triumf. A trecut prin porțile morții și s-a întors; nimic nu-l mai poate atinge de-acum înainte. Nu e un zeu, dar nici nu mai e om. Într-un sens, nu mai e nici om, nici bărbat. Nu există nimic ce n-ar fi capabil să facă.

Grație acestui tânăr, clădirea, cu culoarele ei mirosind a stătut și cotloanele lor oarbe, începe să se scrie singură, această clădire din Petersburg, Rusia.

Scrie titlul pe pagină, cu litere mari, ordonate: APARTAMENTUL, și începe:

Doarme până târziu, rareori sculându-se înainte de amiază, când în apartament se face un asemenea zăduf, încât cearceafurile sunt learcă de transpirație. Apoi se târăște până la mica baie de pe coridor, se stropește cu apă pe față, se curăță pe dinți cu degetul și se întoarce la fel de împleticit în apartament. Aici, nebărbierit, cu părul în dezordine, mănâncă micul dejun pe care i l-a pregătit proprietăreasa (untul s-a topit deja, în lapte plutesc țânțari); apoi se bărbierește și își pune lenjeria din ajun și costumul alb (cu dunga de la pantaloni subțire ca lama unui cuțit, după ce-a fost presată sub saltea toată noaptea), își umezește părul și-l netezește, iar apoi, gata să înceapă o nouă zi, își pierde interesul, își pierde forța de-a se mișca; se așază din nou la masă, unde sunt îngrămădite resturile de la micul dejun, și cade într-o reverie sau trândăvește, scobindu-și unghiile cu un cuțit, așteptând să se întâmple ceva, să vină copilul de la școală.

Sau umblă prin apartament, deschizând sertare, scotocind printre lucruri.

Dă peste un medalion cu portrete ale proprietăresei și ale soțului ei mort. Scurpă pe sticlă și o șterge cu batista. Cei doi se privesc intens din micile lor cuști.

Își îngroapă fața în lenjeria ei, mirosind ușor a levănțică.

Se înscrisese ca student la universitate, dar nu mergea la cursuri. Intrase într-un *krujok*, un cerc al cărui membri experimentează amorul liber. Într-o după-amiază aduce o fată la el în cameră. Îi trece prin cap c-ar trebui să încuie ușa, dar n-o face. El și fata fac dragoste, apoi adorm.

Îl trezește un zgomot. Știe că sunt pândiți.

O atinge pe fată și ea se trezește. Amândoi sunt goi, frumoși, în splendoarea tinereții. Fac dragoste din nou. Tot timpul e conștient că ușa a rămas întredeschisă și copilul pândește. Plăcerea lui este intensă și i-o transmite și fetei. Niciodată până atunci n-au mai experimentat o asemenea

întunecată tandrețe.

Când o conduce apoi pe fată acasă, lasă patul nefăcut, pentru ca, în curiozitatea ei, copila să se familiarizeze cu mirosurile dragostei.

În fiecare miercuri după-amiază, de-atunci încolo, pentru tot restul verii, o aduce pe fată la el în cameră, mereu aceeași fată. De fiecare dată când pleacă, apartamentul pare pustiu; el știe însă că, tot de fiecare dată, fetița se strecoară înăuntru, pândește sau ascultă. Chiar și acum stă ascunsă undeva.

— Fă asta din nou! șoptește fata.

— Ce să fac?

— Asta! șoptește ea, îmbujorată de dorință.

— Mai întâi spune cuvintele, reia el și o face să le rostească. Mai tare! spune. Pe măsură ce spune cuvintele, fata se înfierbântă până nu mai poate să îndure.

Și-l amintește pe Svidrigailov: „Femeilor le place să fie umilite”.

Îi place să creadă că toate astea contribuie la *formarea gustului* fetiței, așa cum se formează gustul pentru mâncăruri neobișnuite, stridii sau momițe.

Se întreabă de ce face toate astea. Răspunsul pe care și-l dă singur este: istoria se apropie de sfârșit; vechile cărți de referință vor fi curând azvârlite pe foc; în acești timpi morți dintre vechi și nou, totul e îngăduit. Nu prea crede în acest răspuns pe care și-l dă, dar nici nu-l respinge. Îi servește oricum.

Sau își spune: e vina verii petersburgheze – după-amiezele ei lungi, fierbinți și înăbușitoare, cu muștele care bâzâie izbindu-se de geamuri și serile parcă vuind de zumzetul țânțarilor. Să rezist toată vara și toată iarna; apoi, când vine primăvara, plec în Elveția, în munți, și-acolo voi deveni alt om.

Ia mesele împreună cu proprietăreasa și fiica ei. Într-o miercuri seară, prefăcându-se binedispus, se apleacă peste

masă și îi ciufulește părul fetei. Ea se trage înapoi. Își dă seama că nu se spălase pe mâini și ea simțise mirosul dragostei. Îmbujorată, descumpănită, se apleacă peste farfurie și evită să-l mai privească în ochi.

Scrie toate astea așternând litere cu grijă, citeț, fără să șteargă niciun cuvânt. În actul de a scrie simte, de data asta, o excepțională plăcere senzuală – în felul în care își ține tocul, prins în cârligul degetului mare, dar și în înfrânarea mâinii, încetinită în cursa ei de-a latul paginii de silueta severă, strictă a literelor, de disciplina alfabetului. Ania, Anna Snitkina, fusese secretara lui înainte de a-i deveni soție. O angajase ca să-i pună manuscrisele în ordine, apoi o luase de nevastă. O fată cumva chemată să aibă îndeletniciri de zână, să toarcă încâlceala scrisului lui într-un singur fir de aur. Dacă astăzi scrie atât de limpede, este pentru că nu mai scrie pentru ochii ei. Scrie pentru el. Scrie pentru eternitate. Scrie pentru morți.

Cu toate astea, chiar în timp ce stă atât de calm, e un om prins într-un vârtej. Torenți de hârtie, fragmente dintr-o altă viață, împrăștiate de explozia spiralei în urcare, zboară în jurul lui. E purtat în înalt, deasupra pământului, răsucit de curenți, înainte ca strânsoarea vântului să slăbească și, înainte să înceapă căderea, i se îngăduie o clipă de liniște și de limpezime perfectă, lumea deschizându-se sub el ca o hartă a propriei ființe.

Litere din vârtej. Frunze împrăștiate, pe care le adună; un trup împrăștiat, pe care îl reassemblează.

Se auzi o bătaie în ușă: e Matriona, în cămașă de noapte, semănând pentru o clipă izbitor cu maică-sa.

— Pot să intru? întrebă ea cu glas răgușit.

— Te mai doare-n gât?

— Îhî.

Se așază pe pat. Chiar de la distanța asta, îi aude

hârâitul respirației.

De ce venise? Vrea oare să facă pace? E prea ostenită?

— Pavel stătea de obicei aici când scria, spune ea. Am crezut că sunteți Pavel când am intrat.

— Scriam ceva, răspunde. Te deranjează dacă-mi continui treaba?

Se așază liniștită în spatele lui și îl urmărește în timp ce scrie. Aerul din încăpere e electric; până și funigiei de praf par suspendați.

— Îți place numele tău? întreabă calm după o vreme.

— Numele meu?

— Da, Matriona.

— Nu, îl urăsc. Tatăl meu l-a ales. Nu știu de ce-a trebuit să-l port eu. A fost numele bunicii mele. A murit înainte să mă nasc eu.

— Am alt nume pentru tine. Dușa. Scrie numele în susul paginii și i-l arată. Îți place?

Ea nu răspunde.

— Ce s-a întâmplat cu adevărat cu Pavel? întreabă el. Știi?

— Cred... cred că s-a jertfit.

— S-a jertfit pentru ce?

— Pentru viitor. Ca să fie unul dintre martiri.

— Martiri? Ce-i un martir?

Ea șovăie.

— Cineva care se jertfește. Pentru viitor.

— Fata finlandeză a fost și ea o martiră?

Ea aprobă din cap.

Se întreabă dacă și Pavel se obișnuise până la urmă să vorbească în asemenea formule.

Pentru prima oară îi trece prin minte că a fost mai bine pentru el că a murit. Acum, că i-a venit acest gând, îl privește drept în față, nu-l respinge.

Tot un război: bătrânii împotriva tinerilor, tinerii împotriva bătrânilor.

— Trebuie să pleci acum, îi spune. Am de lucru.
Intitulează pagina următoare COPILUL și scrie:

Într-o zi sosește o scrisoare pentru el, cu numele și adresa trecute cu litere mari, frumos caligrafiate. Copila a luat-o de la portar și a lăsat-o sprijinită de oglinda din camera lui.

— Scrisoarea aceea - vrei să știi cine-a trimis-o? o întreabă el în treacăt când rămân singuri. Și îi spune povestea Mariei Lebiatkina și cum Maria l-a făcut de râs pe fratele ei, căpitanul Lebiatkin, și a devenit batjocura Tverului, pretinzând că un admirator, a cărui identitate refuzase cu modestie s-o dezvăluie, îi ceruse mâna.

— Scrisoarea e de la Maria? întreabă copila.

— Așteaptă și-o să vezi.

— Dar de ce-au râs de ea? De ce nu voia nimeni să se însoare cu ea?

— Pentru că Maria era prostuță, iar oamenii proști nu trebuie să se căsătorească, fiindcă vor face copii proști și-așa mai departe, până când se va umple toată țara de proști. Ca o epidemie.

— O epidemie?

— Da. Vrei să continui? Totul s-a întâmplat vara trecută, când îmi vizitam mătușa. Am auzit povestea Mariei și-a admiratorului ei fantomă și m-am hotărât să fac ceva. Mai întâi mi-am comandat un costum alb, ca să am un aer suficient de galant pentru rol.

— Costumul ăsta?

— Da, costumul ăsta. Când a fost gata, deja toată lumea știa ce se pregătește - la Tver, veștile se răspândesc repede. Mi-am îmbrăcat costumul și, cu un buchet de flori în mână, le-am făcut o vizită Lebiatkinilor. Căpitanul era uluit, dar sora lui, nu. Ea nu-și pierduse niciodată credința. Din acel moment i-am vizitat zilnic. Odată am dus-o la plimbare în pădure, numai noi doi. A fost în ziua în care-am

plecat la Petersburg.

— Așa că tu ai fost admiratorul ei, până la urmă?

— Nu, nu așa a fost. Admiratorul era doar un vis al ei. Oamenii fără minte nu știu deosebirea dintre vis și realitate. Ei cred în vise. Ea credea că eu sunt visul. Pentru că mă purtam, știi, ca un vis.

— Și-o să te duci înapoi s-o vezi?

— Nu prea cred. De fapt, nici vorbă. Și dacă vine după mine, trebuie să ai grijă să nu-i dai drumul înăuntru. Spune-i că m-am mutat. Spune-i că nu-mi știi adresa. Sau dă-i o adresă falsă. Inventează una. O s-o recunoști imediat. E înaltă și ciolănoasă, are dinții ieșiți în afară și zâmbește tot timpul. De fapt, e un fel de vrăjitoare.

— Asta zice în scrisoare - că vine înapoi?

— Da.

— Dar de ce?

— De ce-am făcut așa ceva? Ca să mă distrez. Vara la țară e așa de plicticoasă - habar n-ai cât de plicticoasă!

Nu i-a luat mai mult de zece minute ca să scrie scena, fără să corecteze un cuvânt. Într-o versiune finală, va trebui să fie mai plină, dar pentru scopul imediat era suficient. Se ridică, lăsând cele două pagini deschise pe masă.

E un atac la adresa inocenței unui copil. E o faptă pentru care nu poate aștepta iertare. Cu asta a depășit pragul. Acum Dumnezeu trebuie să vorbească, acum Dumnezeu nu mai îndrăznește să tacă! A corupe un copil înseamnă a-i forța mâna lui Dumnezeu. Mecanismul pe care l-a construit are arcuri care se-nchid ca o cursă, o cursă ca să-l prindă pe Dumnezeu.

Știe ce face. În același timp, în întrecerea de viclenie dintre el și Dumnezeu, e în afara lui însuși, poate în afara propriului suflet. El stă și pândește undeva, în timp ce el și Dumnezeu își dau târcoale unul altuia. Iar timpul stă în loc

și pândește și el. Timpul e suspendat, totul e suspendat înainte de cădere.

Mi-am pierdut locul în sufletul meu, gândește.

Își ia pălăria și iese din apartament. Nu-și recunoaște pălăria, n-are idee ai cui sunt pantofii pe care îi poartă. De fapt, nu recunoaște nimic din el. Dacă ar fi să se privească acum în oglindă, n-ar fi surprins să vadă apărând altă față, privindu-l orbește.

A trădat pe toată lumea; nu-și dă seama dacă trădările lui ar putea pătrunde mai adânc. Dacă vreodată ar putea afla cu ce seamănă gustul trădării, cu oțetul sau cu fierea, acum e momentul.

Dar în gură nu simte niciun gust, după cum nici în inimă nu simte nicio apăsare. De fapt, inima îi pare complet goală, înainte nu știuse că va fi așa. Dar cum ar fi putut să știe? Nu un chin, ci o absență searbădă a chinului. Ca un soldat împușcat pe câmpul de bătălie, care sângerează, vede sângele, nu simte nicio durere și se întreabă: am murit deja?

I se pare că a plătit un preț uriaș. *Îl plătesc o groază de bani ca să scrie cărți*, spunea copila, repetând cuvintele copilului mort. Ce-au omis să spună e că în schimb a trebuit să-și dea sufletul.

Acum începe să simtă gustul. E gustul fierii.